پرۆژەی (100) نامیلکەی فەلسەفی

دەزگای ئایدیا بۆ فکرو لێکۆڵینەوە

خاوەنی ئیمتیاز: دەزگای ئایدیا   لێپرسراوی دەزگا: ئەنوەر حسێن

سەرپەرشتیارانی پرۆژە

د. لوقمان رەئوف
بابان ئەنوەر

پییەر بۆردیۆ

وەرگێڕانی: کۆمەڵێك نوسەر

بەشی چوارەم

73

خاوەن ئیمتیاز: دەزگای ئایدیا
لێپرسراوی دەزگا: ئەنوەر حسێن

پییەر بۆردیۆ

وەرگێرانی: کۆمەڵێک نوسەر
دیزاینی بەرگ و ناوەوە: ئومێد محەمەد
تایپو هەڵەچنی: کەیوان عومەر- نیاز کەمال- زریان رەحیم
ساڵی چاپ: 2017
نۆبەتی چاپ: چاپی یەکەم
تیراژ: 750 دانە
چاپخانە: حەمدی
نرخ: 2000 دینار
سەرپەرشتیاری چاپ: ژیار عەلادین - حسێن
سەعیدلەبڵاوکراوەکانی: دەزگای ئایدیا بۆ فکرو لێکۆڵینەوە

www.ideafoundation.co
ideafoun@gmail.com
www.facebook.com/dezgai.idea
07701955044 - 0533220180
سلێمانی - گردی سەرچنار- نزیک کۆمەڵگەی بەهاران

لە بڵاوکراوەکانی دەزگای ئایدیا
زنجیرە (197)

پییەر بۆردیۆ

وەرگێڕانی: کۆمەڵێك نوسەر

بەشی چوارەم

73

خوێنەری بەڕێز:

ئەم نامیلکانەی لەبەردەستدایە، بریتییە لەو پرۆژە فکری و فەلسەفیەی، کە دەزگای ئایدیا بۆ فکرو لێکۆڵینەوە بە پرۆژەی (100) نامیلکەی فکری و فەلسەفی رایگەیاندبوو، ئەم بەشەش بریتییە لە بەشی چوارەم، بەم پێیەش تاوەکو ئێستا لەم پرۆژەیەدا (80) نامیلکەمان چاپکردوە.

بەشی یەکەم بریتییە لە (ئاشنابوون بە بێرکلی، ئاشنابوون بە باشلار، ئاشنابوون بە دیکارت، ئاشنابوون بە هایدگەر، ئاشنابوون بە جیل دۆلۆز 2 بەرگ، ئاشنابوون بە هانا ئارێنت، ئاشنابوون بە هیگڵ، ئاشنابوون بە سارتەر، ئاشنابوون بە نیچە، ئاشنابوون بە ڤۆڵتێر، ئاشنابوون بە سلاڤۆی ژیژەک، ئاشنابوون بە مارکس (8) بەرگ).

بەشی دووەم بریتییە لە (ئاشنابوون بە فیورباخ، ئاشنابوون بە تۆماس مۆر، ئاشنابوون بە شۆپنهاوەر، ئاشنابوون بە گرامشی 1،2، ئاشنابوون بە ئەرستۆ، ئاشنابوون بە دیموکراسی، ئاشنابوون بە ئەلبێر کامۆ 3 بەرگ، ئاشنابوون بە ئەرکون، ئاشنابوون بە فۆکۆ، ئاشنابوون بە ئەکیونی، ئاشنابوون بە ئەنگڵس، ئاشنابوون بە جۆن ستوارت میل 3 بەرگ، ئاشنابوون بە جاک لاکان، ئاشنابوون بە لایبنتز، ئاشنابوون بە میکاڤیلی).

بەشی سێیەم بریتییە لە (ئاشنابوون بە پۆڵ ریکۆر، ئاشنابوون بە ئاڵتۆسێر ئاشنابوون بە سپینۆزا، ئاشنابوون بە پۆپەر، ئاشنابوون بە دۆرکهایم، ئاشنابوون بە دریدا،

ئاشنابوون بە لیوتار، ئاشنابوون بە لینین 2 بەرگ، ئاشنابوون بە ترۆتسکی، ئاشنابوون بە بێرتراند راسڵ، ئاشنابوون بە پۆپۆلیزم 2 بەرگ، ئاشنابوون بە ئەفلاتوون، ئاشنابوون بە رۆزا لۆکسۆمبۆرگ، ئاشنابوون بە سیمۆن دیبۆڤوار، ئاشنابوون بە کریشنا مۆرتی، ئاشنابوون بە تۆتالیتاریزم 2 بەرگ، ئاشنابوون بە مانیفێستی حزبی کۆمۆنیست)

بەشی چوارەم بریتییە لە (کۆنفۆشیۆس، جۆن دیۆی، پیەربۆردیۆ، مارتن لوسەر، ئالان بادیۆ، ویتگنشتاین، ماوتسی تۆنگ، لیڤی شتراوس، چۆمسکی، والتەر بنیامین، مارتین بوبەر، مۆنتیسکۆ ،سپێنوزا، جولیا کریستیڤا، رولان بارت، رۆدۆلف کارناب، جۆرج باتای، فۆکۆیاما، دیڤد هارڤی، سان سیمۆن).

خوێنەری بەڕێز: بەدەرلەم پرۆژەیەو لەساڵی (2011)دوو بەشی تر بە شێوەی تاک تاک و وەک پاشکۆی گۆڤاری ئایدیا بڵاوکراونەتەوە، بەشی یەکەمیان (16)فەیلەسوفن کە بریتیین لە (ویتگنشتاین، ئاشنابوون بە دیکارت، ئاشنابوون بە قەشە ئاگۆستین ،میشێل فۆکۆ، لۆژیک ئەپستۆمۆلۆژیا، میتافیزیک، لە دیدی فەلسەفیەوە، کۆمەڵگەو دەوڵەت، دیموکراسی ئازادی تاک و کۆمەڵگە،بزوتنەوەی فێمێنیزم، سوقرات، سۆسیال دیموکرات فرۆید، وێنەی ژیان لە بۆچوونی بیرمەنداندا، ئیخوان موسلیمین داینەمۆی بەرهەمهێنانی توندوتیژی، نیچە، ئاشنابوون بە هیوم، ئاشنابوون بە بێرتراند راسل).

بەشی دووەم (25) نامیلکە و بریتین لە (ئاشنابوون بە ئەفلاتوون، ئاشنابوون بە سپینۆزا، ئاشنابوون بە کیرگە

گۆر، ئاشنابوون بە شۆپنهاوەر، ئاشنابوون بە كارل پۆپەر، ئاشنابوون بە ئالان تۆرين، ئاشنابوون بە سوقرات ئاشنابوون بە ئەرستۆ، ئاشنابوون بە قەشە ئاگۆستين، ئاشنابوون بە جان جاك رۆسۆ، ئاشنابوون بە ديڤد هيومئاشنابوون بە نيچە، ئاشنابوون بە فرۆيد، ئاشنابوون بە جۆن لۆك، ئاشنابوون بە لينين، ئاشنابوون بە ئەريك فرۆم، ئاشنابوون بە قوتابخانەی فرانكفۆرت، ئاشنابوون بە بزوتنەوەی فيمينيزم، بليمەتی و شێتی، ئاشنابوون بە كريشنا مۆرتی، ئاشنابوون بە سكيۆلاريزم، ئاشنابوون بە سيمۆن ديبۆڤوار، ئاشنابوون بە ڤێرجينيا وۆلف، ئاشنابوون بە يۆرگن هابرمانس، ئاشنابوون بە دريدا)

لە ئايندەيەكی نزيكيشدا بەشی پێنجەم كە خۆی لە كۆمەڵێك فەيلەسوف و چەمكی نوێ، كە ئەمڕۆ لە دونيای فكری و فەلسەفيدا هەن بڵاودەكەينەوە.

ئەم پـرۆژەيـەش لە سـاڵـی (2018)دا بە شێوازێكی نوێ و بە ناساندنێكی تر درێژەی دەبێت، چونكە بە پلەی يەكەم كار لەسەر بيرو هزری فەلسەفەی فەيلەسوفە نوێ و هاوچەرخەكانی دنيای بيرياری دەكات.

ئامانج لەم پرۆژەيەش مەبەستمانە ئەو كردارە بيری و عەقڵی و توانستە بيريانەی، كە بيرمەندو فەيلەسوفەكان بەدرێژايی مێژووی بيری مرۆڤايەتی ناويانە، بەئاسانترين رێگە بگەيەنينە خوێنەر، چونكە بير هۆكارێكە مرۆڤ لەپێناو هێنانەدی خواست و ديوە شاراوەكانی مێشكدا لە بوارە جياوازەكاندا بەكاريدەهێنێت، تاوەكو لەو رێگەيەوە داهێنان

و توانست و گەشەسەندنەکان بناسێنێت، لەبەرئەوەی ئەگەر ئەم شەپۆلە بیریارییە نەبوایە، ئێستا ژیان و پێشکەوتن بەم شێوازە نەدەبوو.

هەروەها دەمانەوێت لەم رێگەیەوە خوێنەر هەست بە بیرو ئایدیا جیاوازەکان و گرنگی بیرکردنەوەکان بکات، لەپێناو چارەسەرکردنی گرفتەکان و روانین لە جیهان بەو شێوازەی کە پێویستە لێیبڕوانێت، تاوەکو بگاتە ئەو کردارەی کە دیکارت لەسەرەتای رێنیسانسدا رایگەیاند» من بیردەکەمەوە، کەواتە من هەم»، واتە بخوێنەرەوە، بۆئەوەی بتوانیت بیربکەیتەوەو بوونیەتی خۆی بسەلمێنێت.

بۆیە ئەگەر بمانەوێت بیربکەینەوە، پێویستە بەر لە هەر شتێک، هۆکاری بیرکردنەوەکە دەستەبەربکەین، خوێندنەوەش یەکێکە لە هۆکارەکان و بەهۆشیەوە، بیرکردنەوەکان بەرئەنجامی دەبن، چونکە پرۆسەی بیرکردنەوە، لەپێناو هێنانەدی داهێنان و گەشەو پێشکەوتنە، ئەم گەشەکردنەی تەکنۆلۆژیای ئەمڕۆش، بەرهەمی ئەم پرۆسەیەیە.

بۆیە نابێت پرۆسەی خوێندنەوەو بەرۆشنبیریکردن، نەک تاک، بەڵکو کۆمەڵگەش خۆی لێ نەبوێرێت، چونکە تەنها بیرەکان دەتوانن ژیان بگۆڕن، بۆیە پێویستە بەردەوام عەقڵەکان کراوەبن، لەپێناو بەرهەمهێنانی بیری نوێ و بنیادنانی ئایندەیەک، جیاوازتر لەرابردو.

د. لوقمان رەئوف

2017

پییەر بۆردیۆ و
بکەرە کۆمەڵایەتییەکان

ئومێد عوسمان

«ئـەوەی لای پییەر بۆردیۆ پێی شەیدام، ئـارامـبـەخـشـیـن، زرنـگـی، بـەخـشـنـدەیـی و ئامادەیی بەردەوامیەتی بۆ چوونە نێو شەڕە کۆمەڵایەتییەکان... بەجۆرێک رازی نابێت بەوەی ببێتە شایەتحاڵ بەسەر رووداوەکانەوە، بەڵکو دەیەوێت تیایدا بکەر بێت» (*یۆرگن هابرماس*).

پییەر بۆردیۆ 1930-2002 بیرمەند و کۆمەڵناسی فەرەنسی، ئەو کەسەیە کە لەسەر دەستیدا کایەی کۆمەڵناسی بازدانێکی جۆریی بەخۆوە دیوە، چەند فاکتەرێکیش وایانکردووە، کە بۆردیۆ لەنێو کایەی تیۆرە سۆسیۆلۆژیاکاندا پێگەو جێدەستی دیاربێت:

بۆردیۆ لە مشتومڕەکان لەبارەی پەیوەندی ستراکچەرو کرداردا رۆڵی هەبووە، بەجۆرێک، کـە ئـەو مشتومڕانە لەکۆتایی حەفتاکان و سـەرەتـای نـەوەدەکـانـی سـەدەی رابـردوودا نوێبۆتەوە، ئەویش بەوپێیەی مەسەلەیەکی سەرەکییە لە مەسەلەکانی تیۆرەی کۆمەڵناسیدا.

بۆردیۆ کاری لەسەر چەمکی (Empircism) کـردووە، کە بەپێی ئەم چەمکە فەلەسەفییەش تەواوی مەعریفەی مرۆیی لەرێگەی هەست و

ئەزموونەوە بەدیدێت و هەرئەوەشە وای لە بۆردیۆ کردووە بڵێت «تیۆرە بەبێ توێژینەوەی ئیمپیریکیزم بێمانا و بەتاڵە، توێژینەوەی ئیمپریکیزمیش بەبێ تیۆرە وڕێنەیە. دیسان نوسین و بەرهەمەکانی بۆردیۆ وا لە خوێنەر دەکات لەگەڵیدا بیربکەنەوە، جا لەگەڵ بۆردیۆ تەبابن، یاخود ناکۆک، دواجاریش شتێک لە بۆردیۆوە فێردەبن.

هاوکات بۆردیۆ لە پرۆژەی فیکری خۆیدا پشتی بەچەند کۆنسێپتێک بەستووە، کە ئەمانەن (Habitus، Capital، Practice)، هەرچی چەمکی پراکتیکە بایەخ بەگەڕانەوەی پێگە و ئیعتیباری بکەری کۆمەڵایەتی دەدات، بەو پێیەی پەرچەکردارە لە بەرامبەر تیۆرەی بونیادگەرایی، کە تێڕوانینی لە مرۆڤ پشتگوێخستووە، وایلێکردووە بکەوێتە ژێر رکێفی ستراکچەری کۆمەڵایەتی و ببێتە بەرهەمی. هەرچی چەمکی سەرمایە (کاپیتاڵە) کە کارل مارکس قسەی لەسەرکردووە بۆردیۆ دێت و رەخنەی لێدەگرێت، دەڵێت: سەرمایە بریتییە لە گشت ئەو وزە کۆمەڵایەتیەی: کە تاک هەیەتی و لە

هەمانکاتیشدا سەرمایە و بوارە کۆمەڵایەتیەکان پێکەوە گرێدەدات، دەڵێت: هەر بوارێک فۆرمێکی تایبەت بەسەرمایەی خۆی هەیە، هەربۆیە بۆردیۆ قسە لەسەر سەرمایەی ئابووری و کۆمەڵایەتی و سەرمایەی رۆشنبیری و رەمزی دەکات.

چەمکی هابیتۆسیش (پرەنسیپی بەرهەمهێنەری ستراتیژی) یەکێکە لەو چەمکانەی، کە زۆر پشتی پێبەستوە و زۆرترین مشتومڕیشی لێکەوتۆتەوە.

پێیەر بۆردیۆ بەتەنیا هەر زانایەکی کۆمەڵناس و بەتواناو لێوەشاوەیی میتۆدگەرایی نێو پسپۆڕییەکەی، یان توێژەرێکی رۆچوو نییە لە مرۆڤدۆستیدا، کە خاوەنی ئاشکراکردنی لێهاتووانە و لێکۆڵینەوەی سۆسیۆلۆژی وردبێت، بەڵکو ئەو یەکێکە لە دەستەبژێرە رۆشنبیرە دەروەستەکان، کە دیمەنی رۆشنبیری خۆرئاواییان بزواندوەو جێپەنجەیان لەبواری مەعریفەی کۆمەڵایەتی لەدوای جەنگی دووەمی جیهانی بەجێهێشتووە.

لەبەرئەوە بە یەکێک لە رۆشنبیرە

ئۆرگانییەکان دادەنرێت، کە جیاکاری ناکەن لەنێوان دەروەستبوونی فیکری و دەروەستبوونی سیاسی و رازی نابن بەوەی کە لە دوورەوە لە بەلەکۆنەوە تەماشای ئەوە بکەن کە روودەدات، بەڵکو ئارەزووی ئەوەدەکەن تێکەڵ بە رووداوە گشتییەکان ببن، داکۆکی لەپرسەکانی کۆمەڵگەکانیان بکەن، تێدەکۆشن کە گۆڕانکاری لەبواری کۆمەڵایەتیدا ئەنجامبدەن، دەسەڵات لێکهەڵبوەشێننەوە و سیستم تێکبشکێنن و خەونیش بە ژیانێکی بێ ستمەکارییەوە دەبینن.

دیسان بۆردیۆ، هەوڵیداوە فۆرمەکانی هەژموونگەرایی سیاسی و ئایدیۆلۆژی، بەهۆی شیکردنەوەی ماتریالی بەرهەمهاتووە رۆشنبیرییەکان و هەڵکۆڵینی نێو ستراکچەری کۆمەڵایەتی و چوارچێوەی دەسەڵاتخوازی ئاشکرابکات، رێنوێنیکار بێت بەرەو سەرلەنوێ بەرهەمهێنانە و فۆرمەکانی پاساو و ئیستغلالکردن.

لەبەرئەوە ئەو بکەرە کۆمەڵایەتیەی هەڵبژارد، کە ئاریشەی ئینتیماکەی بەرەو چەپگەراییە، کە لە

نەوەدەکانی سەدەی رابردوودا لە رادیکالّییەوە بەرەو رەخنەگرتن لە لیبرالیزمی نویٚ گۆڕدرا.

لە گرنگترین ئەو چەمکانەی کە پییەر بۆردیۆ لە فەرهەنگی زاراوەکاندا بەکاریهیٚناون، دوای ئەویش بوونەتە چەکی کردەی سیاسی و تەکنیکی تیۆرەی کاری مەیدانی بزوتنەوەی جیهانگیریی جیٚگرەوە، بریتین لە: زاراوەکانی توندتیژی رەمزی و کایەی کۆمەلاّیەتی و سەلەنویٚ بەرهەمهیٚنانەوە و سەرمایەی رۆشنبیری و بونیادگەرایی فۆرماتیڤ و زیندە مەودا و هابیتۆس (habitus) واتە ئەوەی لە ژینگە و بارودۆخی کۆمەلاّیەتیەوە سەرچاوەدەگریٚت و مرۆڤ فیٚری دەبیٚت لەگەلّ زاراوەی جیاکەرەوە (Distinction) و بازاڕی خیٚرخوازی کۆمەلاّیەتی. لەم سۆنگەیەشەوە رەخنەی لە هەژموونگەرایی نیٚرینە و کۆمەلّگەی بەرخۆر، بینای کۆمەلاّیەتی جەستەکان گرت، بە زمانی زانستی دووا و کەوتە رەخنەگرتن لە ستراکچەر و ستراتیژی بەرهەمهیٚنان و گەڕان بە دوای پەیوەندی ئاخاوتنی سیاسی بە ئەتمۆسفیٚری سیاسی و هیٚما بە دەسەلاّتەوە.

دیاره بۆردیۆ، توێژنەوەی سۆسیۆلۆژی ڕەخنەگرانەی هەیە لەسەر مومارەسەی پەروەردە و ڕۆچوونی بەنێو ئەو گرفت و ئاستەنگانەی، کە دامەزراوەی خوێندن و فێرکاری گیرۆدەیەتی.

لەلایەکی تریشەوە بۆردیۆ هەڵسوکەوتی لەگەڵ ئەو گوتارەدا کردووە، کە ئاماژە بە نابووتبوونی ئایدیۆلۆژیا دەکات لە دەرئەنجامی پێکدادانی ژیارەکان و کۆتایی هاتنی مێژوو، مەرگی مرۆڤ و ئاوابوونی ئەقڵ بەو پێیەی گوتارێکە گوزارشت لەنەرمە ئایدیۆلۆژیا دەکات، لەرووکاریدا هەژموونگەرای و سەرکەوتنی بەسەر ئایدیۆلۆژیاکانیتردا پێوەدیارە، بەڵام لەناواخندا حەزێکی ڕەگەزپەرستی نوێ و باوەڕێکی موحافیزکارو وێرانکەری لەخۆگرتووە، کە ڕەنگە هەڕەشەبێت بۆسەر بەها گەردونییەکان و دەستکەوتە مرۆییەکان.

لێرەوە ئەم پرسیارانە دێنە ئاراوە: زاراوەکانی وەک کۆمەڵگەی مەعریفە، کۆمەڵگەی زانیارییەکان، کۆمەڵگەی پاش مۆدێرن، پاش پیشەسازی و کۆمەڵگەی بەرخۆر، کۆمەڵگەی

سەیرکەر، کۆمەڵگەی سەیرکراو چی دەگەیەنێت.

هەروەها گرنگی و مەترسییەکانی ماس میدیاکان (ئینتەرنێت، رۆژنامە، تەلەفیزیۆن، کەناڵە فەزاییەکان) لەسەر کۆمەڵگە چین؟

چۆن پرۆگرامە تەلەفیزیۆنی، رادیۆیی، وتارە رۆژنامەوانیەکان لە ئامرازی رۆشنبیریکردن و کاتبەسەربردنەوە دەگۆڕێن بۆ ئامرازی دیسپلین، کۆنترۆڵکردن، هەواڵگە بۆ دروستکردنی بڕیاری سیاسی و مومارەسەکردنی جۆرێک لە توندوتیژی رەمزی و هەژموونی ئایدیۆلۆژیای ئەو چینەی، کە ئەو ئامرازانە بەگەڕدەخات و مومارەسەی دەکات لەسەر چینە هەژارو پەراوێزخراوەکاندا. کەوابوو کێ لەپشت کۆنترۆڵکردنی ئامرازەکانی دەسەڵاتەوەیە؟ ئایا کەسانی بکەر و بەرهەمهێنەرن یاخود ئەو نیزامەی، کە لەپشتەوە سەرچاوەی دارایی و هێزو مەعریفەی لەدەستدایە بۆ داکۆکیکردن لەبەرژەوەندییەکانی؟ ئایا ستراکچەرێکی باڵا نییە، کە کۆنترۆڵی ئەو ئامرازانەی کردووە و بەرێوەیان دەبات لەتەک ژێرخانی ئابووریدا؟ ئەو سیستمە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکە لەپشت هەموو ئەوانەوەیە کامەیە؟

کام لۆژیک ریتمی ئەو سیستمە ڕێکدەخات و بەرژەوەندی و وەزیفە و ئامانجەکانی دیاریدەکات؟ پەیوەندی نێوان لۆژیکی سیستم و ئایدیۆلۆژیای باوو بێ لایەنی پراکتیزەکردنەکانی تەکنەلۆژیا کە لەئارادایە، لەچیدایە؟

گرنگترین داهێنانی بۆردیۆ، کە سەختگیرانە بەرگری لێکرد ئەوەبوو، کە ئەوە کێیە خاوەنی زانیارییە و لە هەمان کاتیشدا کۆنترۆڵی دەکات، دیدی خۆی بەسەر ئەوانیتردا دەسەپێنێت، هەرچی دیاریکردنی چارەنووسیشە ئەوا بەدەست بکەرانی نەیاری سیستمەکەوەیە؟

ئەوەی کە بۆردیۆ، گرەوی لەسەر کردووە بریتییە لە: گۆڕینی تەوەری خەبات لە هەڵوەشاندنەوەی پەیوەندیی ستوونی باڵارۆیشتوو لەنێوان ئەوانەی کە لە ترۆپکی قوچەکی کۆمەڵایەتی، ئەوانەی لە بنکەدان بەرەو دروستکردنی پەیوەندییەکی ئاسۆیی، دژایەتیکردنی ئەوانەی باڵادەستن لەنێو سیستمەکەدا، لەپێناو کارکردن لەسەر دەمجکردنی دوورخراوە و پەککەوتوو کەمدەرامەت و پەراوێزخراوەکان.

لە ساڵی (1968)، لەگەڵ سەرهەڵدانی شۆڕشی خوێندکاری و گرنگیدانی ماس میدیاکان بە پرسی سیستمی خوێندن و زانکۆکان، پییەر بۆردیۆ، بووەتە کەسایەتییەکی تەواو ناسراو، دوا ساڵەکانی تەمەنی خۆشی بۆ کار و تێکۆشانی ئاشتیانە، بەشداریکردنی سیاسییانەی کارا لەدژی فۆرمە نوێیەکانی دەسەڵاتی سیاسی و ئابووری تەرخانکرد.

لەو قۆناغەی تەمەنیشیدا کۆمەڵێک کتێبی بەهاداری بڵاوکردەوە لەوانە (کلۆڵی جیهان)، (تیرامانی باسکاڵی)، (باڵادەستی نێرینەیی) و چەند بەرهەمێکی تر.

پەیوەندی بۆردیۆ بە سیاسەتەوە دەگەڕێتەوە بۆ ماوەی جەنگی جەزائیر، لەو بڕوایەشدا بووە، کە سۆسیۆلۆژیا جێی گرنگیپێدان نییە، ئەگەر بێتو لە خزمەتی مرۆڤ و کۆمەڵگەدا نەبێت، میکانیزمەکانی هەژموونگەرایی باو لەنێو کۆمەڵگەدا ئاشکرا نەکات. دیارە دەرکردنی کتێبی (کلۆڵی جیهان) لەساڵی(1993) بەر لە هەڵبژاردنەکانی فەڕەنسا، کەبەرهەمی ساڵانی کارکردنی توێژینەوەکانیەتی، کە تیایدا

دەیان توێژەری دیکە بەهاوکاری بۆردیۆ لەپێناو ئاشکراکردنی نەهامەتی کۆمەڵایەتی، کە بەرئەنجامی سیاسەتی نیولیبرالیزم بووە بەشدارییان کردووە، لەکاتێکدا بووە توێژینەوە زانستییەکانی تر، کە لەسەر داواو خواستی دامەزراوە دەسەڵاتدارەکان بەئەنجام گەیەنراون، تیایدا سۆسیۆلۆژیا لەپێناو باشتر کۆنترۆڵکردنی کۆمەڵگە بەکارهێنراوە، پاش ئەو کتێبەشی زنجیرەیەک کتێبی دیکەی دەرکرد سەبارەت بەپرسە سیاسییە گەرمەکان، ئەویش بەمەرامی گواستنەوەی ئەو توێژینەوانەی، کە زانستە مرۆییەکان بەئەنجامی دەگەیاند بەرەو گۆڕەپانی خەباتی سیاسی.

یەکێک لە بەرهەمەکانی بۆردیۆ کتێبێکە بە ناونیشانی «توندوتیژی رەمزی» کە مەبەست لە توندوتیژی نافیزیکییە، کە لە رێگەی ئامرازەکانی پەروەردەکردنەوە مەعریفە و ئایدیۆلۆژیا دەگوازێتەوە، ئەم جۆرە توندوتیژییە هەستپێنەکراوو نەبینراوە لەلای قوربانییەکانیان. لەو کتێبەیدا رەخنە لە مارکسیزم دەگرێت، بەو پێیەی بایەخێکی ئەوتۆی بە فۆرمە

جۆراوجۆرەکانی توندوتیژی ڕەمزی نەداوە، پتر گرنگی بە توندوتیژی ماتریالی و ئابووری داوە، لەکاتێکدا توندوتیژی ڕەمزی کاریگەرییەکەی زیاترە لە هەریەک لەتوندوتیژی ماتریالی و پۆلیسی، بەجۆرێک توندوتیژی ڕەمزی، کە شاراوەو دووبارەیە تووشی دەروونی مرۆڤ دەبێت نەک جەستەی.

توندوتیژی ڕەمزی لەکارەکانی بۆردیۆدا پرسێکی سەرەکییە، بەردەوامیش دژایەتی خۆی بۆ سیستمی خوێندن و فێرکاری پیشانداوە، ڕەخنەی توندی لە خوێندنگە و میتۆدەکانی گرتووە و پێیوایە، کە دەبێت دەوڵەت خەڵکی رابهێنێت لەسەر بەدەستهێنانی مەعریفە، نەک بەئایدیۆلۆژیاکردنی پرۆسەی خوێندن و ڕەنگدانەوەی کاری سیاسی لە پرۆسەی خوێندندا.

لە دیدی بۆردیۆوە سیستمی پەروەردە لە کۆمەڵگەی خاوەن چینی جیاوازدا، یەکێکە لە میکانیزمە سەرەکی و کاراکان لەچەسپاندنی ستایلێکی کۆمەڵایەتی باو لەو کۆمەڵگانەدا، بەجۆرێک بوونی چەند قوتابخانەیەکی

جیاواز لەیەک کۆمەڵگەدا، کە ئاستەکانیان جیاوازە و لەهەمان کاتیشدا ئاستی چینایەتی خوێندکارەکانشی لەو خوێندنگایانەدا جیاوازن، واتە منداڵانی چینە باڵاکان لەو خوێندنگایانە دەخوێنن، کە لەرووی جۆرییەوە باڵان، رەنگدانەوەی جیاوازی چینایەتییە، ئەوەش بۆخۆی سیمایەکی توندوتیژی رۆشنبیرییە لەکۆمەڵگە نوێکاندا. ئاماژە بەنموونەی زمان دەکات، کە منداڵ (خوێندکار)ی دەوڵەمەند لەیادەوەریدا باڵانسێکی زمانەوانی گەورەی هەیە، بەبەراورد بە خوێندکارێکی هەژار، بەجۆرێک یەکەمیان جۆرە زمانێکی ئەبستراکت و ئەتەکێتێکی باڵای هەیە، بایەخ بە رۆشنبیری و ئاستێکی فراوانی کۆمەڵایەتی دەدات، کاتێکیش هەردوکیان دەچنە تاقیکردنەوەکانەوە ئەوا دەرفەتی سەرکەوتنی زیاتر بۆ خوێندکارە دەوڵەمەندەکەیە، وەک لەهەژارەکە. ئەم واقیعە جۆرێک لە ستەمکاری رۆشنبیری لەخۆگرتووە، کە هەمووان ئیعترافی پێدەکەن بێ ئەوەی درک بەزۆرداری و ناڕەوایەتی بکەن، بۆیە نادادپەروەریانەیە هەردوو خوێندکارەکە

بەشداری یەک جۆر لە تاقیکردنەوە بکەن، لەکاتێکدا جیاوازی زۆر لەنێوانیاندا هەیە لەرووی بالانس و دەرفەتی سەرکەوتن.

بە بۆچوونی بۆردیۆ تەلەفیزیۆن رۆڵێکی سەرەکی دەبینێت لە ژیانی رۆژانەی مرۆڤدا، راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆش پشکی هەیە لەپەروەردەکردنی منداڵاندا. هەرچی سیماکانی توندوتیژییە لە تەلەفیزیۆندا پڕکردنەوەی کاتەکانی بینەرە بە هەندێک شتی ناپێویست (کەم بایەخ)، کە بەوەش کاتەکەیان لەکیس دەدات بەشتی بێمانا و لە هەمان کاتیشدا کۆمەڵێک شتی بەهادار دەشارێتەوە. بەم شێوەیە کاتێک تەلەفیزیۆن هۆشیارییەکی ساختە بڵاودەکاتەوە، یاخود زانیارییەکان ناخاتەروو، پشکداردەبێت لە تێکشکاندنی هۆشمەندی.

بۆردیۆ پێیوایە کاری تەلەفیزیۆنی پشت بە خێرایی دەبەستێت، هەر لەبەرئەوەشە تەلەفیزیۆن جێگەیەکی باش نییە بۆ بیرکردنەوە، هەربۆیە تەلەفیزیۆن لە دیدارەکانیدا پەنا بۆ بیرمەندە خێراکان (fastthinkers) دەبەن، کە هەڵگری بیری پێشوەختن لە بارەی بابەتی

پێشنیازکراو ترسیان نییە لە گرفتی دیدار، چونکە ئەو ئایدیا پێشوەختانەیان کە جەماوەر دەیزانێت ژەمێکی (FAST FOOD) رۆشنبیری دەستدەکەوێت. بە دیدی بۆردیۆ یەکێک لە کێشە گەورەکان، کە تەلەفیزیۆن دەیخاتەڕوو بریتییە لە: پەیوەندیی نێوان بیرکردنەوە و خێرایی، بەوەش پێویستە بیرمەندان لە دیدارە تەلەفیزیۆنیەکانیاندا زۆر بەخێرایی بیربکەنەوە، هەروەها رادیۆ و تەلەفیزیۆن لەنێو سیستمە نادیموکراسییەکاندا دەچنە ریزی ئەو ئامێرانەی، کە لە هەوڵی دابینکردنی هەژموونی دەسەڵاتدان بەسەر جەماوەردا.

بۆردیۆ پێیوایە لەنێو هەر کۆمەڵگەیەکدا باڵادەست و ژێردەستبوونیان هەیە، ئەو هەژموونگەرای و باڵادەستییەش لەسەر بارودۆخی سەرچاوە و ستراتیژی بکەرەکان راوەستاوە، هەر بوارێکیش بۆخۆی کایەی رکابەرایەتیکردن و ململانێیە، بۆنموونە کایەی بواری رۆژنامەوانی ئەو کایەیە، کە لەلایەن گەورە ماس میدیاکان و هەندێک لە و رۆژنامەنوسانەی «رووداو دروستدەکەن»

دەستی بەسەردا گیراوە، لەنێویشیاندا ڕۆژنامەنوسانی ژێرەوە دروستدەبن. دیارە هەر کایەیەکیش خاوەنی ڕێسای گەمەکردنی تایبەتی خۆیەتی: لە جیهانی ئەدەبدا باشتر وایە سەرمایەی ڕۆشنبیری و سەرمایەی کۆمەڵایەتی بەکاربهێنرێت (تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان-ئاهەنگی کۆکتێل و ماستاوکردن) لەبری بەکارهێنانی سەرمایەی ئابووری. لەگەڵ ئەوەی هەرتاکێک سەر بەکایەیەکە، بەڵام هەموو تاکەکان لەو کایانەدا لەهەمان پلەوپایەدا نین.

بۆردیۆ چەمکی گەمە بۆ وەسفکردنی تاودانی کایەکان بەکاردەهێنێت، گەمەی کۆمەڵایەتی وەک گەمەی کاغەز، یان گەمەی شەترەنج تەماشادەکات، بەجۆرێک هەرتاکێک پێگەیەکی ئیجابی کەم، یان زۆری هەیە، خاوەنی زەمینە و کارتی براوەیە (سەرمایەی ئابووری، ڕۆشنبیری کۆمەلایەتی) کە کەمێک یان زۆر گونجاوە.

زۆرێک لەبکەرەکان دەتوانن ستراتیژەکان لەپێناو باشکردنی بارودۆخیان بەکاربهێنن.

سوود لەم سەرچاوانە وەرگیراون:

1- بيير بورديو، أسئله علم الاجتماع، ترجمه إبراهيم فتحى، دار العالم الپالپ، القاهره، 1995.
2- بيير بورديو، العقلانيه العلميه، ترجمه عادل العوا، دار كنعان، دمشق، 2000.
3- بيير بورديو،الرمز والسلگه،ترجمه عەبدالسلام بنعبد العالى،المغرب،2007.
4- بيير بورديو،التلفزيون والیات التلاعب بالعقول،ترجمه درويش الحلوجى،داركنعان،دمشق،2004.
5- سعيد فرح، حال علم الاجتماع فى مصر، ندوه دراسات فى علم الاجتماع، مركز البحوپ والدراسات الاجتماعيه، القاهره، 2003.
6- مصگفى خلف، قچايا معاصره فى نقريه علم الاجتماع، مركز البحوپ والدراسات الاجتماعيه، القاهره، 2003.
7-وتارێكی زوهێر ئەلخويلدی بەناونيشانی» تيۆرەی هابيتوس و سەرمايەی رەمزی لای پيیەر بۆرديۆ « سايتی دروب.

زمانی ڕێگەپێدراو؛ هەلومەرجە کۆمەڵایەتییەکانی کارایی گوتاری سروتی

پییەر بۆردیۆ

لە فەرەنسییەوە: ئەبوبەکر جاف

«گریمانەی ئەوە بکەن، بۆ نمونە، کە من سەرنجی کەشتییەک دەدەم لە کەنارێکی دروستکردنی کەشتیدا، نزیک بوومەوە لێی و بوتڵێکی هەڵواسراوم شکاند، بەوەی کێشام بەسەر کەشتییەکەدا و رامگەیاند: «من ئەم کەشتییە ناو دەنێم ژۆزێف ستالین» دواتر بۆ ئەوەی دڵنیابم لەوەی کردوومە، فڕێمدایە ناو بەندەرەکەوە، بەڵام ئەوەی جێگەی داخە لە سەروی هەمویەوە، کە من هەرگیز ئەو کەسە دیاریکراو و ناولێنراوە نەبووم، کە ئەم کارەم پێڕاسپێردرابێت یا پێڕاسپێرن».

(J.L. AUSTIN. QUAND DIRE C.EST FAIRE. HOW TO DO THINKS WITH WORDS)

ئەو پرسە سادەیی و روکەشانەی لە بارەی دەسەڵاتی وشەکانەوە دەوروژێنرێت، بە شێوەیەکی لۆژیکی تاوانبار و بەشدارە لە لابردن و بێبەهاکردنێکی سەرەتایی و ریشەیی لە پرسی بەکارهێنان و بەکارخستنی زماندا، واتە هەلومەرجە کۆمەڵایەتییەکانی بەکارهێنانی زمان. لەو کاتەوەی کە زمانمان وەک ئۆبژەیەکی سەربەخۆ خستۆتە ناو توێژینەوەوە، بە وەرگرتن

و قبوڵکردنی ئەو جیاکردنەوە رادیکاڵییەی کە سوسێر بە سەر زماندا هێنای، لەوەی زمانەوانی ناوەکی و زمانەوانی دەرەکی لێکتر جیاکردەوە، جیاکردنەوەکەی لە نێوان زانستی زمان و «زماننناسی» و زانستی بەکارهێنانە کۆمەڵایەتییەکانی زمان، ناچارکرابووین بە گەڕان و توێژینەوە لەبارەی دەسەڵاتی وشەوە لەناو خودی وشەدا، بەو مانایەی لەو شوێنەی، کە نە دەسەڵاتی وشەو نە هێزی وشە بوونی هەیە.

لە راستیدا هێزی دەستەواژەو گوزارشتەکان لە گەیاندن و راگەیاندن لەناو خودی وشەکاندا نییە، ئەو وشانەش کارناکەن تەنیا لەسەر هێما و ئاماژەوە نەبێت، بۆ ئەم هێزە، بۆ باشتر نواندنی بە دروستی، ئەمەش بەدەگمەن روودەدات و حاڵەتێکی هەڵاوێردەیە – ئەمەش بەو مانایەی لە دۆخێکی ئەبسترەیت و دەستکردو دروستکراوی ئەزمونیدا- ئەمە کاتێک ئاڵوویرە سسیمبولییەکان (Les Echanges Symboliques) تەنیا دەبنە پەیوەندیەکی رووت و قووتی بە یەکگەیشتن، یان بەیەک

گەیەنەر، ناوەڕۆکی ئەم پێکگەیاندن و بە یەکگەیاندنە بەگشتی دەکەنە ماناو تێگەیەکی هەواڵی بۆ ڕاگەیاندن. دەسەڵاتی قسەو باسەکان (LE POUVOIR DES PAROLES هیچ نییە جگە لەو دەسەڵاتە پێدراو ڕاسپێراوەی (LE POUVOIR DELEGUE) (قسەکەرو وتەبێژ (PORTE-PAROL) LA لە لایەنێکی تایبەتەوە پێیدەدرێت. لەوبارەوە کە وشەکانی (ماناو تێگەی گوتار و شێوازی قسەکردنی لە هەمانکاتدا) زۆر گرنگی پێنەدراوە، بە ئەرزش نەگیراوە، ئەوکاتە بریتی دەبێت: لە گەواهیدانێک لەناو گەواهیدانەکانی تردا، لە خاوەندارێتیەکی پێدراو و راسپێراودا.

ئەمەش سەرچاوەی ئەو هەڵەیەیە کە لای (ئۆگەستین) بە وێنەیەکی تەواو دەبینرێت و پێشکەشکراوە و دواتریش لای هابرمانس. کاتێک لەو بڕوایەدایە کە لە خودی گوتار خۆیدا، واتە لە مادە و کەرەستە زمانەوانییەکەی قسەکردن –ئەگەر بەم شێوەیە دروستبێت بۆ وتن- هۆکاری راڤەکردنی کاراییبوونی قسەکردن دەبینین. ئەوەی دەیەوێت لە ڕێگەی

زمانەوانییەوە، دەسەڵاتی دیاردە زمانەوانییەکان و پانتاییەکانی تێبگات، ئەوەشی دەیەوێت لەناو زماندا لە هۆکار و عیللەتێک بگەڕێت بۆ کارایی زمانێکی دەزگایی و بە دەزگابوو، لۆژیکی فەرمانڕەوایی ناو زمانەکە، ئەوە لەیاددەکات، لەبیریدەچێت، کە زمان دەسەڵات لە دەرەوە وەردەگرێت، ئەمەش لە شیعرەکانی هۆمیرۆسدا دەبینرێت، کاتێک گۆچانەکە بۆ وتاربێژەکە درێژدەکات، لەو کاتەی قسەی بە دەستە. ئەوەی کە لەوپەڕیدا زمان دەینوێنێت، نوێنەرایەتی ئەم دەسەڵاتە دەکات، پاکی دەکاتەوە، هێمای بۆ دەکات. گومان هەڵناگرێت کە بنەما رەوانبێژییەکان، سەرجەم فۆرمەکانی گوتاری دەزگایی جیادەکاتەوە، ئەوانەی کە لە دەزگاوە دەردەچن، واتە ئەو قسەوباسە فەرمییانەی، کە لەلایەن کەسێکەوە ریگەی پێدراوەو وتەبێژ بێت، ئەوەی کە دەسەڵاتی قسەکردنی بە ئاشکرای پێدەدرێت، ئەو دەسەڵاتەیە کە لە چوارچێوی ئەو پێبەخشین و تەفویزەدا، کە دەزگا پێی بەخشیوە. ئەو تایبەتمەندییە زمانەوانیانەی، کە شێواز و ستایلی قەشەکان، مامۆستایان و دەزگاکانی بە

شێوەیەکی گشتی پێدەناسرێتەوە، لە چەشنی نەریت و شوێنکەوتن و دوبارەکردنەوە، خستنە ناو وەرگرتنی چوارچێوەی حازربەدەست و ئامادەکراو، بێکێشەیی، لەو پێگەو مەکانەتەوە وەریدەگرێت کە هەیەتی، لە کێڵگەو کایەی ململانێ و رکابەریکردندا، لێرەشەوە دەسەڵاتیان پێدراوە. تەنها ئەوەندە بەس نییە —وەک ئەوەی لە هەندێگ جێگەدا بۆ خۆ دوورخستنەوە لەو بارگرانیەی، کە هەموو توێژینەوەیەک لەبارەی زمانەوە رووبەرووی دەبێتەوە، ئەو توێژینەوانە نیگایەکی ناوەکی و هەناوییان بۆ زمان هەیە، کە بەکارهێنانی زمانێک لەلایەن قسەکەرەوە لە هەمانشوێندا کە هەیەتی، لەگەڵ ئەو جیاکاری و تایبەتمەندییانەی وەک شێوازو ستایل و کارێکتەرەی، کە کۆمەڵگە پێی بەخشیوە. ئەوەی مانای لاوەکی بەسەر وشکەکانیدا دەسەپێنێت، پەیوەستە بە کۆنتێکستێکی تایبەتەوە، کە ئەم گوتارە دەوڵەمەند دەکات بە ماناگەلێک لە هێزی رەوانبێژییەوە چنگی دەکەوێت.

لەڕاستیدا، بەکارهێنانی زمان، مەبەستم لە ماناو ناوەڕۆکی گوتار و چۆنێتی ئەداکرنیەتی

لە هەمانکاتدا، لەسەر بنەمای پێگەی کۆمەڵایەتی قسەکەر دەوەستێت، ئەو پێگەیەی کە تەحەکوم بە بەختییەوە دەکات بۆ بەکارهێنانی زمانی دەزگا و بەکارهێنانی زمانی فەرمی رێگەپێدراو. پێداگیربوون و بە توانایی لە ئامرازەکانی گوزارشتێکی رەوا و رێگەپێدراو بەتەنیا، واتە بەشداریکردن لە دەسەڵاتی دەزگادا، نەک خودی گوتارەکە، ئەمە وامان لێدەکات، کە جیاکاری بکەین لەنێوان فێڵی گومڕاکەران، ئەوانەی قسەی پڕبەهادار دەڕازێننەوە بەو شێوەیەش پێشکەشی دەکەن، کە تەنیا وەسفێکی راپۆرتیی و سەرپێییە، بەرامبەر ئەوانەی کە گومڕاکردن و لە رێلادانی رێگەپێدراو شەرعییان هەیە، لەلای ئەوانەی بە هەمان پەردەپۆش کردنەوە دێنەدەنگ، بەڵام بە مۆڵەتی دەزگاو پشتبەستن و پشت ئەستور بوون بە دەسەڵاتی ئەم دەزگایە. قسەکەرێک بە زمانێکی گومڕاکەرانەوە رێگەی پێدراوە، فەرمانیپێکراوە بە قسەکردن.

وەک ئەوەی ئۆگەستین سەرنجی داوە، ئەگەر کۆمەڵێک دەستەواژە هەبن، ئەرکیان تەنیا لە وەسفی پێگە و دانانان بە واقیعدا

دەرنەکەوێت، بەڵکو لە (هەستان بەکارێکدا) دەرکەوێت. ئەمەش لەبەرئەوەیە، کە هێز و دەسەڵات و پانتایی وشەکان بەو شێوەیە بەکارناهێنرێت، تەنیا بەکارهێنانێک، مەبەست لێی گوزارشت و رادەربڕینێکی کەسییە لەلایەن ئەوانەی کە هەڵگرینی و بەو زمانە دێنەگۆ. ئەوەی کە راسپێراوە بە زمانێک بێتە گۆ، کە نەتوانێت لە رێگەی وشەکانەوە کاریگەربێت لەسەر ئەندامەکانی تر، بەڵکو لە رێگەی کارەوە لە رێگەی خودی شتەکانەوە. ئەمەش لەوەوەیە کە قسەکانی پڕکراون بە سەرمایەیەکی سیمبۆلی وەها لەلایەن ئەو کەسانەوە، کە رایانسپاردووە بۆ قسەکردن و دەسەڵاتیان پێداوە. یاساکانی فیزیای کۆمەڵایەتی تەنیا لە روکەشدا لە یاسا سروشتییەکان جودان. ئەو هێزەی کە وشەکان بەسەریدا دەشکێنەوە و لە خۆیانی دەگرن–کارەکە بۆ دەستخستنی کارێک بەبێ نواندنی هیچ هەوڵێک –ئەمەش ئەو کاریگەرییە ئەفسوناویی و سیحرییەیە، کە خوازراوە، ویستراوە. ریشەکانی لەو سەرمایە رەمزییە دایە، کە گروپێک لە رێگەی کارەکەیەوە

بۆی ڕەخساندووە. ئەمەش بەرهەمهێنان و وەگەڕخستنی دەکەوێتە سەر کۆمەڵێک هەلومەرج، کە دروشمەکانی ئەم سیحرە کۆمەڵایەتی و سروتیانە دیاریدەکەن. زۆربەی ئەو هەلومەرجانەی، کە پێویستە فەراهەمبێن، بۆئەوەی کورتکراوەیەکی قسەبکات. لەوەدا چڕو کۆ دەبێتەوە، لە گونجاندنی نێوان قسەکەر، یان وەزیفە کۆمەڵایەتییەکەی و ئەو گوتارەی کە دێنێتە گۆ. هەر ئامرازێکی قسەکردن ناچارە بە شکست ئەگەر لەلایەن کەسێکەوە نەبێت، کە دەسەڵاتی هەبێت، بە شێوەیەکی گشتی ئەگەر (کەس و هەلومەرجە تایبەتییەکان گونجاو، لەبار نەبن بۆ پراکتیزەکردنی ئەو بنەمایانەی، کە ئەم کارەی پێوە پەیوەستە. بە دەستەواژەیەکی کورت، ئەگەر قسەکەر نەبووبێتە خاوەنی، یان دەستی بەو دەسەڵاتە نەگەیشتبێت، کە ڕێگەی پێدەدات بە قسەکردن و بە دەربڕینی ئەو وشانەی دەریدەبڕێت. ڕەنگە لە هەموی گرنگتر ئەوە بێت: پرۆسەو کارەکانی سیحری کۆمەڵایەتی، کە کردەگەلی دەسەڵاتین، یان کۆمەڵێک کارنواندنی ڕەواو ڕێگەپێدراو،

دەوەستێتە سەر فەراهەمبوونی ئەو کۆمەڵە هەلومەرجە پێکەوە گرێدراوەی، کە ریتواڵ و دروشمە کۆمەڵایەتییەکانی لەسەر پێکهێنراوە. ئێستاکە ئەوە روندەبێتەوە، کۆی ئەو هەوڵانەی دراوە، بۆئەوەی لە لۆژیکی زمانەوانیدا، لەوەی کە کار لەسەر فۆرمە جیاوازەکانی مانابەخشین و رەوانبێژی و شێوازگەرایی کراوە، هۆکاری ئەو کارابییە سیمبولییەی ئەم فۆرمانە ناچارن شکستی خۆیان رابگەیەنن، مادام پەیوەندی دروستناکەن لە نێوان تایبەتمەندییەکانی گوتار، سیفەتی ئەوەی کە ئەدای دەکات، سیفەتی ئەو دەزگایەی کە ئەم رادەسپێرێت بە ئەداکردنی. ئەو کارەی ئۆستین پێی هەستا، لە دیاریکردنی تایبەتمەندییەکانی بەرهەمهێنانی قسەیی، کەموکورتییەکانی، هەروەها چاکەکانیشی، دەگەڕێتەوە، بۆ ئەوەی لەسەر ئەوە ناوەستێت کە بڕوا دەکەین و لەو بڕوایە داین لەسەری وەستاوە. ئەو، کە لەو بڕوایەدابوو کارەکەی بەژدارییە لە فەلسەفەی زماندا، توێژینەوەکانی تەنیا لە گروپێکی دیاریکراو دیاردەی سیمبۆڵی قەتیس کردبوو، تێیدا گوتاری دەسەڵاتخوازی

فۆرمێکی نوێی نواندبوو، ئەمەش دەگەڕایەوە بۆ کارایی جۆری، بەو پێکهاتنەی لە خۆیدا دەکشایەوە بەسەر سەرچاوەی دەسەڵات و ئەو هێزەی، کە لە راستیدا لەو دەزگایانەوە درێژدەبونەوە بۆ رێگەدان بە بەرهەمهاتنی و ئالوویرکردنی. تایبەتمەندی گوتارێکی دەسەڵاتخوازی (وانەی مامۆستایەک، وتاری وتاربیژێک...) هەندێک جار وا دەکەوێتەوە وەرنەگیرێت، یان بەس نەبێت بۆ وەرگرتن، یان نەتوانرێت وەربگیرێت (بەڵکو پێویستە وا نەبێت لە هەندێک کاتدا بێئەوەی نفوزی ونبکات). ئەو کردەیەکی تایبەتی خۆی نانوێنێت، تەنیا بەو مەرجە نەبێت، کە دانی پێدانرابێت وەک گوتارو دەسەڵاتی فەرمانڕەوا. ئەم دانپێدانان و ناساندنەش –کە هاوشانە لەگەڵ تیگەیشتندا– بە ئاسانی و سانایی تەواونابێت، بەڵکو بە هەلومەرجی تایبەت، ئەمەش بەکارخستنی پرۆژەکە دیاریدەکات: قسەکردن و دواندن پێویستە لەلایەن کەسێکەوە بێت، کە رێگە پێدراو، مۆڵەتپێدراو بێت، واتە لە لایەن ناسین و ناساندنێکەوە بەو شێوەیەی ئەم کەسە

شایستەی بەرهەمهێنانی بڕێکی دیاریکراوە لە وتاردان. ئەم لێهاتووە بەم کارە، (وەک قەشەکان، مامۆستایان، شاعیران، وەک چۆن پێویستیشە لە پێگەو شوێنێکی ڕەواو گونجاودا بیانکات، واتە لە بەرانبەر گوێگرانی گونجاو (بۆ نمونە ناتوانین قەسیدەو شیعرێکی سوریالی لەبەردەم لیژنەیەکی حوکومیدا بخوێنرێتەوە). لە کۆتایشدا دەبێت وتارەکە وێنەیەکی شەرعی و یاسایی بنوێنێت (واتە ملکەچی یاساکانی رستەسازی و گرامەری بێت...). بەم شێوەیە ئەوەی کە دەتوانین ناوی لێ بنێین هەلومەرجی سروتی و ریتوێڵی، مەبەستمان کۆمەڵێک ڕێسایە تەحەکوم دەکەن بە شێوازیی فۆرم و دەرکەوتنی گشتی دەسەڵات و ڕێوڕەسمی ئاهەنگ و بۆنەکان، هەروەها ئەو ڕێسایانەی کارەکان ڕێکدەخەن، ڕێکخستنێکی فەرمی سروت و ریتواڵەکان بێت. ئەمانە پێکنایەن، تا بەدیهاتنی یەکێک لە مەرجە هەرە دەرکەوتەکەی ناو کۆمەڵێک هەلومەرمەرج، گرنگترینیان ئەوەیە، کە کاری ڕەخساندن و گونجانی دانپێدانان و ناساندنە، واتە لە یەککاتدا هەم لەبیرکردن و هەم باوەڕدروستکردن بێت،

بۆ ئەو دەسەڵاتەی هێزی زۆر دەبەخشێتە پرۆژەکەو باوەڕ بە دەسەڵاتی دەهێنێت. ئەگەر گرنگیەکەمان کورتبکەینەوە بە تەنیا لەسەر ئەو هەلومەرجە وێنایانەی کاریگەری سروتییان هەیە، ئەمە وامان لێدەکات ئەو هەلومەرجە سروتیانە لەبیربکەین، کە پێویستە فەراهەم بێن بۆ ئەوەی هۆکارە سروتییەکە کاری خۆی بکات و لە هەمانکاتدا ڕێوڕەسمەکانیش کارامەو کاریگەر بن، ئەمەش بەس نییە ئەگەر هەلومەرجەکان پێکەوە کۆ نەبووبنەوە: زمانی دەسەڵات ناتوانێت فەرمانڕواو باڵادەست بێت، تەنیا بە هاوکاریی ئەوانە نەبێت، کە فەرمانڕەوایی دەکرێن، واتە بە بەشداریی ئەو میکانیزمە کۆمەڵایەتییە بە توانایانەی، کە کاریان بە جێگەیاندن و گونجاندنی ئەم دۆخەیە، ئەمەش لەسەر نەزانین و بێئاگایی بەندە و سەرچاوەی هەموو دەسەڵاتێکە. بۆئەوەی ڕێژەی ئەو هەڵەیەمان بۆ ڕوون ببێتەوە، کە ئۆستین تێی کەوتووە و بووە بە قوربانی، لەگەڵ سەرجەم ئەو شیکاری و راڤەکردنە ساناو تەسکانەی سیستەم و رژێمی هێمایی. تەنیا

ئەوەندە بەسە ئاماژەبکەین، زمانی دەسەڵاتگەرا تەنیا سنوری کۆتایی زمانی پرۆژەکەیە، ئەوەی دەسەڵاتی لە کۆمەڵێک گۆڕاوی قسەکردن و چەندێتی گۆکردن وەرناگرێت، ئەوانەی کە سنوربەندی گۆکردن دەکەن، وەک ئەوەی راسیزمی چینایەتی بانگەشەی بۆ دەکات، هەروەک چۆن لە ئاڵۆزکردنی پێکهاتەی گرامەری و دەوڵەمەندی زارەکییەوە وەرناگرێت، واتە ئەو تایبەتمەندیانەی، کە پەیوەستن بە خودی وتارەکەوە، بەڵکو لەو هەلومەرجە کۆمەڵایەتییەی بەرهەمهێنان و بەرهەمهێنانەوەی مەعریفە بەو زمانە رێگەپێدراو مۆڵەتپێدراوە، کارکردن بۆ ناساندن و دانپێدانانی لەناو چینە کۆمەڵایەتییەکاندا. پراکتیزەکردنی ئەزموونیانەی ئەم شیکارانە لەوێدا دەبینرێن، کاتێک قەیرانی دەزگای ئایینی لکابوو بە قەیرانی گوتاری سروتی و ریتواڵی لە ئەوروپا، ئەوکاتە ئەو دەزگایانە دەیپاراستن، خۆراکی پێدەدان، پاڵپشتی دەکردن. ئا لێرەوە بێمانایی شیکارو راڤە سوەرییەکانی ئۆستین-مان بۆ دەردەکەوێت، کە لە رێگەیەوە لە

دەسەڵاتی ئەدای قسەکردن و کاریگەرییەکانی و ئاستە هەژارییەکەی دەڕوانی. ئەمەش ئەگەر بێت و بەراوردیان بکەین بەو شیکردنەوەو رەخنەگرتنە توندانەی، کە قەیرانی کڵێسای لەسەر راگیرابوو، ئەوکاتانەی جیاکارییەک دەکرا لە نێوان ئەو رەگەزە جیاوازانەی سروتە ئایینییەکانی پێکدەهێنا لە ئەندامان، ئامرازەکان، شمەکەکان، چرکەسات و پێگەکانیان. ئەو رەگەزانەی کە پێشوتر وا دەردەکەت پێکەوە گرێدراون لەناو سیستەم و رژێمیکی هارمۆنی و ڕێکخراودا، ئەمەش تەنیا ئەو رێکخراو و دەزگایانە هاوشانی بوون، بەرهەمی دەهێنان، یان بەرهەمی دەهێنانەوە، لە رێگەی نماشیکردنی ئەو وێنە شێوینراوانەی کە لکابوون بە رێوڕەسمە سروتییە تradیسیۆنەکانەوە، بە شێوەیەکی نەرێنی کۆمەڵێک هەلومەرجی دەزگایی دەردەکەوتن، کە پێویست و ناچاری بوون بە فەراهەمبوون، تا دانبنرێت بە وتار و گوتارێکی سروتیدا، واتە بۆ ئەوەی ئەم وتارە وەربگیرێت بەو شێوەیە، کە هەیەو دەخوازرێت پێشوازی لێبکرێت.

سەرچاوە:

PIERRE BOURDIEU ، LANGAGE ET POUVOIR SYMBOLIQUE، EDITION FAYARD. LE LANGAGE AUTORISE : LES CONDITIONS SOCIALES DE L، EFFICACITE DU DISCOURS RITUEL ، P ، 159169-

سەرمایەی ڕەمزی و چینە کۆمەڵایەتییەکان

Capital symbolique et classes socials

پییەر بۆردیۆ

لە فەرەنسییەوە: ئەبوبەکر جاف

«بۆ ئەوەی خانەدان بیت، دەبێت دەستبڵاو و بەخشندەبیت. ناچاریت بە خۆدەرخستن، ناچاریت بە جوامێریی و بەخشندەیی، من زیاتر دەڕۆم و جەخت لەوەدەکەمەوە، کە ئەم مەیل و ئارەزووە بۆ دەستبڵاوی، لە سەرەتای سەدەی سێزدەیەمدا دەرکەوت، ئەمەش وەک پەرچەکردارێکە لە بەرامبەر گەشەکردن و سەرکەوتنی کۆمەڵایەتییانەی دەوڵەمەندە نوێیەکان.

جیاکاری و جیاوازبوون لە جوتیارەکان، پێویستی بەوە هەبوو لەڕووی چینایەتییەوە بەسەریاندا سەربکەویت، ئەمەش بە خۆدەرخستن لەوەی تۆ لەوان باشترو زیاتری لە بەخشین و دەستبڵاویدا. ئەمەش ئەو شتەیە، کە ئەدەبی سەردەمەکە زیاتر دەریدەخست و زەقی دەکردەوە، ئەوە چی بوو، سوارچاکێکی رەسەنی جیادەکردەوە بەرانبەر ئەم سەردەمە نوێیە لە خوا پێداوی؟ لەبەرئەوەی ئەویتر چاوچنۆک بوو، بەڵام ئەوەی یەکەم خانەدانە، چونکە بە هەموو سنگفراوانییەکەوە ئەوەی هەیەتی دەیبەخشێت.

G. Duby. Hommes et Structures du moyen Age

هەموو هەوڵێک لە پشتەوەی دابەشکردنی زانستی چینەکانەوە، پێویستە ئەوە لەبەرچاو بگرێت، کە ئەندامەکان، بکەرەکان لە کۆمەڵگەدا وا دەردەکەون وەک ئەوەی بە دوو خەسڵەت و تایبەتمەندیی بابەتی جیاواز خۆیان دیاریبکەن: لەلایەکەوە کۆمەڵێک خەسڵەتی ماتریالی هەیە، ئەمەش لە جەستەدا دەستپێدەکات، گونجاو و لەبارە بۆ چەندێتی و دیاریکردن و پێواندن، ئەمەش وەک هەر بابەتێکی تر لە بابەتەکانی سروشت. لەلایەکی ترەوە کۆمەڵێک خەسڵەت و تایبەتمەندیی سیمبولی، دەرهاویشتە و دەرەنجامی ئەو پەیوەندیانەیە لەگەڵ ئەو سوژانەی تر، کە توانراوە پەی پێببردرێت و بەهاکانیان بەهەند وەربگیرێت، ئەمەش پێویستی بەوەیە بە لۆژیکی تایبەتی خۆی لێی بڕوانین. بەو مانایەی، واقعی کۆمەڵایەتی رێگە و مۆڵەت بە دوو شیکردنەوەی جیاواز دەدات: لەلایەکەوە جۆرە شیکردنەوەیەک خۆی بەکارخستنی ژمێریاریانەلی پڕچەک کردووە بۆ دروستکردن و پێکهێنانی خشتەو دابەشکردنەکان (بە مانای ژمێریاری و ئابورییانە). ئەمەش گوزارشتێکی

چەندایەتییە لەبارەی چۆنێتیی دابەشکردن و بەشکردنی چەندێکی دیاریکراو لە وزەی کۆمەڵایەتی لە نێوان ژمارەیەکی زۆری کەسە کێبڕکێکارەکاندا. ئەم چەندێتییەش لە ڕێگەی «ئاماژەی بابەتییەوە «دیاریدەکرێت (واتە لە ڕێگەی تایبەتمەندییە ماترياليیەکان). لەلایەکی ترەوە شیکردنەوەگەلێک هەیە، هەوڵدەدات کۆمەڵێک دەلالاتی چنگ بکەوێت، دەستیبکەوێت لە ئەنجامی دەرهێناندا، لەگەڵ زەقکردنەوەو دەرخستنی ئەو پرۆسەو کارە زەینیانەوە، تێیدا ئەندامان لە ڕێگەیەوە ئەم دەلالـەت و مانایانە بەرهەمدێنن. ئاراستەی یەکەم دەیەوێت پەیبەرێت بە (واقعی) بابەتی، تەنیا ڕێگەیەک بۆ پەیبردن بەم واقیعە تەنیا پەیبردنێکە بە ئەزمونێکی سادە، وەک چۆن هەوڵی کەشفکردن و دۆزینەوەی (یاساگەلێک) دەدات، واتە پەیوەندییە دەلالەتکارەکان، ئەمەش پەیوەندیگەلێکی هەڕەمەکی نین، پارچەو بەشەکان پێکەوە دەبەستێتەوە.

هەرچی ئاراستەی دووەمە بابەتێک: وەردەگرێت نەک واقع، واتە ئەو نوێنەرایەتی و

نواندنانەی، کە ئەندامەکان پێکیدێنن، ئەو نواندن و دەرکەوتنانەی (واقعێک)، کە سۆسیۆلۆژێک پەیپێدەبات، لەسەر ئاڕاستەی فەلسەفەی ئیدیالیزمی، لە چەشنی نواندن و نوێنەرایەتیکردن و ئیرادە). کەسانێک هەن بڕوایان بە «واقع»ێکی سۆسیۆلۆژی هەیە «سەربەخۆ و جیاواز لە هۆشیاری و ئیرادەی تاکەکان». لێرەشەوە زانست دابڕانێک لەگەڵ نواندن و وێنە ... دروستدەکات، ئەوەی دۆرکهایم پێیدەڵێت (چەمکە پێشینەییەکان)، لەگەڵ ئەوەی کەسانێک هەن، واقیعی سۆسیۆلۆژی دەگەڕێننەوە، بۆ ئەو نواندن و وێنانەی تاکەکان لەلایان دروستبووە. ئەمەش وەک بابەتێکی مەعریفی وەردەگیرێت، وەک یەکەمین کار بۆ سۆسیۆلۆژێک. ئەم زانستە «کە تەنیا راپۆرتێکە لەبارەی راپۆرتەکانەوە» و ئەوەی (گارفینکڵ Garfinkel) دەیڵێت، واتە بابەتێکی تری بۆ وەردەگرێت بە (زانستێکی تر، ئەمەش ئەوەیە لە رێگەیەوە، بە هۆیەوە تاکەکان مومارەسە دەکەن. لێرەشدا تەنها دەکرێت ئەو تۆمارکراوانە تۆماربکرێت، کە سۆسیۆلۆژێک هەوڵی بۆ داوە، لە کۆتاییشدا

دراوێـک و دەرهـاویـشتـەیـەکی ستراکتۆر و بونیادە زەینییەکانن واتە زمانەوانی.

بـە پـێـچـەوانـەی فیزیای کۆمەڵایەتییەوە، سۆسیۆلۆژی ناتوانێت تەنها و تەنها بگەڕێتەوە بۆ تۆمارکردنی بەشەکانی (زۆرجاران پێکەوە پـەیـوەنـدن) ئـامـاژە مـاتـریـالـیـیـەکان، ئەمەش لـەبـارەی جـۆرە جـیـاوازەکـانـی سـەرمـایـەوە، بێئەوەی ئەم زانستەش بە شێوەیەک شیکار بکات، وەک ئـەوەی (راپۆرتێک بێت لەبارەی راپـۆرتـەکـانـەوە). پێویستە لەسەری مەعریفە زانـسـتـیـیـەکـەی لـەبـارەی بـابـەتـێـکـەوە بـەو چەشنە لێبکات، کـە مەعریفە زانستییەکانی ئەندامەکانی تێدا بە هەند وەرگیرابێت (بابەتەکە) لـەبـارەی بـابـەتـەوە. بە دەسـتـەواژەیـەکـی تر، پێویستە لـەسـەری، مەعریفە زانستییەکەی لەبارەی دەگمەنی و کێبڕکێکانەوە لەپێناوی مۆنۆپۆلکردنی چاکەو سەروەتە دەگمەنەکاندا رەچاوکرابێت، ئـەو مەعریفەیەش بگرێتەوە، کە لای هەندێک لە ئەندامەکان دروستبووە، دروستبونێک لە ئەنجامی دابەشکارییە تاکی و گروپییەکان، ئەم دابەشکارییە کەمتر بابەتی نییە

لەو دابەشکردنانەی، کە خشتە ژمێرییارییەکان لە فیزیای کۆمەڵایەتیدا دایان ناوە.

پرسی چینە کۆمەڵایەتییەکان، هەڵیکی وامان بۆ دەڕەخسێنیت پەی بە دژایەتی و ناجۆریی ئەو دوو گۆشە نیگایەی پێشەوە بەرین: ململانێی لە نێوان ئەوەی دەیەوێت جەخت لە بوونی چینەکان بکاتەوە، لەگەڵ ئەوەی دەیەوێت نەفی بکات. ئەو کاتەی دەردەکەوێت دابەشبوون و دابەشکردنە کۆمەڵایەتییەکان بازنەی ململانێکەن، لە واقع و لە راستیدا پێکدادان و دژبوونێکی زۆر گرنگ دەشارێتەوە، ئەمەش پەیوەستە بە تیۆری سۆسیۆلۆژەکە خۆیەوە، لێردا کەسانێک هەن لەسەر بنەمای پێداویستی خۆیانبینای دەکەن. گۆشەنیگاو تێڕوانینی فیزیای کۆمەڵایەتی تەنها و تەنها چەمکی میتۆدۆلۆژی، یان وتراوی ژمێریارین، بە شێوەیەک توێژەر بە زۆرەملێ دەیسەپێنێت، ئەمەش دابڕان و جیابوونەوە لە واقعێکی پەیوەست بەیەکدا و پەیوەند بەیەکدا دروستدەکات، بەڵام ئەوانی تر هەوڵی پێکهێنانی چینە کۆمەڵایەتییەکان دەدەن لەسەر ئەزموونی ئەندامەکان. ئەوان هەوڵی ئەوەدەدەن ئەندامەکان

دانیـن بـه بـوونـی چینه جیـاوازەکـانـدا بەپێی ئەو ئیمتیاز و خەسڵەتانەی هەیانە، دەتوانن کەسانێک وەک ئەندام لە سایەی ئەم چینە کۆمەڵایەتییانەدا بکەنە ژوورەوە، ئەمەش بە سازانیان بەپێی پێوەرگەلێک، کە دەرکەوتنەکەی زیاد و کەم دەکات. بەو شێوەیەش پەی بەخۆیان دەبەن لەوەی ئەندامن لە چینەکاندا.

ئەو پێکدادان و دژیەکییەی لەنێوان تیۆری مارکسیدا، لەو وێنە بابەتییە تەسکەی زۆرجاران لەخۆیدەگرێت، لەگەڵ تیۆری ماکس ڤێبەردا، کاتێک چینێکی کۆمەڵایەتی جیادەکاتەوە لە گروپێکی تر بەو پێیەی (پێگەیەک) داگیردەکات، بە چەندین خەسڵەت و تایبەتمەندیی سیمبولی دەرخـراوە، لە شێوازی ژیان، ئەم دژبەیەکییە شـێـواز و فـۆرمـێـکـی تـر لـەخـۆدەگـرێـت، بە شـێـوەیـەک وەهـمـەکـەی کەمتر نییە، ئەویش دژییەکی نێوان بابەتگەرایی و خودگەراییە. ستایل و شێوازی ژیان بە تایبەتر لە هەمووی، رۆڵ و فرمانی خۆی ناگێڕێت لە جیاکاریدا، تەنیا بەرامبەر و بۆ ئەو ئەندامانە نەبێت دانیان پێداناوە، (تیۆری ڤیبەر لەبارەی ئە گروپەوە،

کە شوێنێک داگیردەکات)، زۆر نزیکە لە تیۆرە زاتییەکان لەبارەی چینەکانەوە، ئەو تیۆرانەی لەسەر شێوازی ژیان و نوێنەرایەتی و نواندنە خودییەکان دەوەستن، دەبێت بە بەشێک لە دابەشکردنە کۆمەڵایەتییەکان. وەک ئەوەی لای (ڤارنەر Warner) هەیە، بەڵام فەزڵ و چاکێتی ڤیبەر لەوێدا دەردەکەوێت و خۆی مانیڤست دەکات، کاتێک وا تەماشای ئەم دوو هەڵوێستە دەکات بە شێوەیەک کە دژ بە یەک نین، وەک ئەوەی زۆربەی شیکەرەوەو شوێنکەوتووە ئەمریکییەکان وێنای دەکەن. ئەو پێکەوە دەیانگونجێنێت، بە پێکهێنانی ئەو بنەڕەتە دوانەیی دابەشکاریی کۆمەڵایەتیەی لەبارەی بابەتی بوونی جیاکارییە ماتریالی و خودنواندن و خود وێناکراوەکانەوە هەیە: سەرباری ئەمە، ئەو چارەسەرێک بۆ ئەم پرسە دادەنێت، کە بەتاڵ نییە لە واقعیبوونێکی ساویلکانە، ئەمەش کاتێک جیاکاری دەکات لە نێوان (دوو نمونە) لە گروپبەندییەکان، بە شێوەیەک تەنیا دوو شێواز و فۆرمی بوون و دەرکەوتن هەبێت بۆ هەر گروپێک. تیۆری چینە کۆمەڵایەتییەکان

ناچارە ئەم دژیەکییە تێپەڕێنێت لە نێوان تیۆری بابەتی کە چینەکان وا دەبینێت گروپی رکابەرن (تەنانەت کاتێک دەیەوێت لەوە دڵنیامان بکاتەوە، لە رێگەی بەڵگەوە ئەگەرچی بوونیشی نەبێت)، تەنیا بەو پێیەی گروپگەلێکن دەتوانرێت گەمارۆ بدرێن و شایستەی پێواندنن، بە شێوەیەک سنوری بابەتی بەرجەستەکراوی واقیعی لە نێوانیاندا هەیە. بە تێپەڕاندی ئەو تیۆرە زاتی و خودییەی (ئەگەر بمانەوێت دەتوانین بڵێین تیۆرە یەکلاکەرەوەکان) کە رژێمە کۆمەڵایەتییەکان دەگەڕێنێتەوە بۆ دابەشکارییەکی کۆمەڵایەتی، کە دەرەنجامی کۆکردنەوەی دابەشکارییە تاکییەکانە، یان دروستتر لە نێوان ئەو ستراتیژییە تیۆریانەی دابەشکارو دابەشکراون، بە پێواندن و پێکهاتنەوەیان ئەندامەکانی خۆیان و ئەوانی تری پێ دابەشدەکەن. مەیدانبازییەک رووبەروومان دەبێتەوە، ئەمەش لەلایەن ئەو کەسانەوە، کە لەو بڕوایەدان بەشە کۆمەڵایەتییەکان پەیوەندییان بە یەکەوە هەیە و پەیوەستن پێکەوە، ئەمەش لەپێناو ئەفەرۆزکردنی چینە کۆمەڵایەتییەکان، بە شێوەیەکی توندی وەها، کە خۆی نەگرێت

لە ئاست ئەوانەی دەیانەوێت تێیپەڕێنن، بەو پێیەی بەڵگەیەکی نـەزۆک و تەڵەزگەیەکی تیۆرییـە: ئـەو لـەبـەردەم ئێمـەدا و بۆ ئێمە تەنها یەک هەڵبژاردنمان بۆ جێدێڵێت، ئەویش رووبەرووی ئەو دابەشبوونە دژبەیەکانەی ناو چینە کۆمەڵایەتییەکان ببینەوە، کە لە کارەکانی مـارکسدا پێیدەگەین. یـاخـود داواکـاربـیـن لە ژمـێـریـاری بۆ چـارەسـەرکـردنـی ئـەم گرفتە نوێیە پارادۆکسیانە، کاتێک ئەو وەستانە لە خۆی دەگرێت، لەگەڵ دەسەڵات بەسەرداگرتنی لە هەمان پرۆسەدا، واتـە ئەو پرۆسەیەی کە جیاکارییەکان دەردەخات و رێگە بە فراوانبونی دەدات. ئەمەش لە ڕێگەی کارکردن بۆ سڕینەوەی سنور لە نێوان دەوڵەمەندەکان و هەژاراندا، لە نێوان بۆرژوا و بۆرژوای بچوک (وردەبۆرژوا)، لە نێوان شارنشینان و گوندنشینان، بەساڵاچوان و منـاڵان، لە نێوان ئـەوانـەی لـە پایتەخت و سەنتەری شـاردان لەگەڵ ئەوانەی لە کەنارو دەرەوەی پایتەخت نیشتەجێن......ئەوانەی ئەمڕۆ بە ناوی مـارکسیزمەوە و زۆر حەقیقەتی ئـەوەمـان بـەڕوودا رادەگـەیـەنن، لـە رێگەی

کۆمەڵێک دەستەواژەو گوزارشتگەلێکەوە، کە خاڵی نییە لە پۆزەتیڤیزم... ژمارەی بۆرژوا بچوکەکان یانی وردە بۆرژواکان لە زۆرترین ڕێژەیدا لە (4،311،100) تێناپەڕێت. ئەمەش وایان لێدەکات زۆر بە خێرایی لە تەڵەزگەیەکدا خۆیان دەبیننەوە.

ئەو سۆسیۆلۆژانەی هەمیشە جەخت لە بەردەوامی و پەیوەندی دەکەنەوە، ئەوانەی کە زۆربەیان تەنها تیۆریسیانن، بەو مانایەی کە قسەکانیان پشت ئەستور نییە بێ هیچ ئەزموون و تاقیکردنەوەیەک، کاتێک جەختکردنەوە و یەکلاکردنەوەی ئەزموونی بۆ نەیارەکانیان جێدەهێڵن، ئەوکاتە کارەکە لە زۆر ڕووەوە بە قازانجیان دەشکێتەوە. تەنیا بەو شێوەیە بەسە وەڵامیان بدرێتەوە وەک هەمیشە و نەریتێک دەگەڕێنەوە بۆ (باریتۆ Pareto). ئەمەش بۆ جەختکردنەوەیانە لەوەی دەیڵێن: ناتوانین هێڵێک بکێشین بەتەواوی، بەڕەهای هێڵی جیاکەرەوەی نێوان دەوڵەمەند و هەژاران بێت، سەرمایەداران لە کرێکارەکان. زۆر لە نوسەران بانگەشەی ئەوەدەکەن، دەتوانن لەم کێشەیە

بە ئاسانی دەربازبن، ناتوانین قسە لەبارەی چینی سەرمایەدارییەوە بکەین لە کۆمەڵگەی ڕۆژئاوادا، وەک چۆن ناتوانین جیاکاری بکەین لە نێوان چینی بۆرژوا و کرێکاران) باریتۆ بەوشێوەیە دەریدەبڕێت: ئەوەی ئەم ڕێرەوە بەرپەرچبداتەوە وەک ئەوە وایە ملنەدات بۆ بوونی پیر و بە ساڵاچوان، چون بەڕاستی ئێمە بێئاگاین لەوەی بە ساڵاچوون و پیری لە چ تەمەن و لە چ چرکەیەکدا دەستپێدەکات، بەڵام گەڕانەوەی سۆسیۆلۆژەکان بۆ وێنا و نواندن، وەک ئەوەی لای هەندێکیان ئەو نواندنەیە لە بەرامبەریدا دەینوێنن، بە گوزارشتێکی وردتر بەرەنجامی ئەو نواندن و وێناکردنە زەینییەیە لەلایەن هەر تاکێک لە تاکەکانی دیکەوە هەیە، مەبەستمان ئەو نمایش و نواندنەیە، کە دەینوێنن، شاردنەوەو بە نهێنی جێهێشتنی ئەم نواندنانە بۆ سۆسیۆلۆژەکان، خۆ لادان و خۆ نەبانکردنە لەوەی ئەم دابەشکردنە زاتیانە لەسەربنەمای بوونی بابەتی دابەشکردنێک بونیاد نراوە، ئەمەش ناگەڕێتەوە بۆ ئەو دابەشکارییە سۆسیۆلۆژییەی دەرهاویشتەی

لەخۆگرتنی دابەشکارییە تاکییەکان بێت، بۆ هەندێک لەبارەی هەندێکی تریانەوە: رژێمی کۆمەڵایەتی بە هیچ شێوەیەک لە ئاستەکانی تاکەوە فۆرمەلە نابێت، لەسەر ئەو شێوازە چۆنێتییەی هەڵبژاردن، کە ئەنجامی هەڵبژاردن و نرخی بازاری پێ دیاریدەکرێت و پێکدێتەوە. ئەو دۆخە چینایەتییەی، کە ئاماری کۆمەڵایەتی لەسەری دەوەستێت، ئەمەش لە رێگەی ئەو ئاماژە ماتریالییانەوە لە هەمبەر ئەم پێگانە لەناو پەیوەندییەکانی بەرهەمهێناندا، یان بە مانایەکی روونتر، لە بارەی ئەو تواناو لێهاتوییەوە، کە هێزی بە دەستخستن و بە خاوەنداربوونی ماتریالی و کولتوری هەیە، لەگەڵ سەرمایەی سیمبولی ئەم ئامرازانە، ئەم پێگەیە بە راستەوخۆیی، یان بە چۆنییەتییەکی ناڕاستەوخۆ کاریگەری دەبێت و لە رێگەی ئەو پێگەیەوە، کە دابەشکارییە کۆمەڵایەتییەکە رەخساندوویەتی و رەوایەتی پێداوە، بە هەمان شێوە لەناو ئەو نوێنەرایەتیکردنەی لای هەر ئەندامێک دروستبووە لەسەر پێگەو ئەو ستراتیژیانەی دەیگرێتەبەر (لەخۆ دەرخستندا) وەک ئەوەی

گۆفمان باسیدەکات، واتە ئەو چۆنێتییەی کە ئەو پێگەیەی داگیری کردووە و رووبەرووی دەبێتەوە. ئەمە تەنانەت لە دوورترین دۆخیشدا روودەدات، جا ئەگەر کارەکە پەیوەندیی بە مەیدانی چینە ناوەندییە ئەمریکییەکانەوە هەبێت، یان پەیوەندیی بە کۆبەندی و زنجیرەبەندی و پێکهاتن و رێکخستنە جۆراوجۆر و بەیەکداچووەکانەوە هەبێت، وەک ئەوەی لای پرۆست دەیبینین. ئەم جیهانە سۆسیۆلۆژیانە، کە تێیدا ئیستراتیژیەکانی خۆنمایشکردن و جیاکاری کاردەکەن، وێنەیەکی نزیککراوەمان دەداتێ لەبارەی دونیایەکەوە کە «رژێمی کۆمەڵایەتی»یەکە دەرەنجامی پرۆسەی دروستکردن و خولقاندنی بەردەوامە، هەموو چرکەیەک، دراوێکی کاتییەو هەڕەشەلێکراوە بۆ ململانێی چینایەتی، ئەمەش دەبێتە ململانێی رێکخستن و رووبەرووبوونەوەی ستراتیژە سیمبولییەکان، لێرەوە بۆ گۆڕانکاری لە دۆخەکاندا، لە رێگەی خستنە ناوی وەرچەرخانێک لەسەر نواندنەکانی ئەم دۆخە، بۆ نموونە، وەک ئەوەی دەبێتە نکۆڵیکردن لە مەوداکان، ئەمەش

لەپێناو داننان بەو نواندن و نوێنەرایەتیکردنەدا، یان بە پێچەوانەی ئەمەوە دانپێدانانێکی کاتی، کە نکۆڵیکردن و ڕەتکردنەوەکە لەناو خۆیدا هەڵیگرتبێت (وەک جۆری ئەو یارییەی شلیمێل، کە ئزبێرن باسیدەکات. ئەم ئەتمۆسفێرە بارکلییە، کە کۆی جیاوازی و جودابوونەکان راڤەدەکات و دەیگەڕێنێتەوە بۆ ئایدیای جیاوازی، لە کاتێکدا (دوری و مەوداکان) ئەوانەن کە «وەریاندەگرین، یان ڕەچاویان دەکەین، ئەم فەزایەش کایەو بوارەکانی ئەو ستراتیژیانەن، کە ئامانجەکانی لێکچوون و جیاکاری بەڕێوەی دەبەن: ئەمەش، یان سەردەکێشێت بۆ درۆکردن، وەک ئەوەی لە وێنەی گروپێکی باڵا و سەردەست خۆیان دەردەخەن، چونکە بەوە ناوبانگیان دەرکردووە، یان سەردەکێشێت بۆ جۆرێکی تر، لەپێناو خۆ جیاکردنەوەیان لەو گروپانەی بە گروپەکانی خوارەوە ناسراون. ئەمەش یاسای کەڵەکەبوونی «ئیمتیازە» دونیاییەکان. ئیمتیازی هۆڵێک بەندە لەسەر پتەویی رابەرەکانی (کاتێک مرۆڤ ناتوانێت پێشوازی لە کەس بکات، جگەلەو کەسانەی ڕێزێکی تایەتییان هەیە بێئەوەی لە

ڕێزی ئەو کەمکاتەوە، لەگەڵ نەجابەتی ئەو کەسانەی پێشوازیان لێدەکرێت. ئەو کوالێتی بەرزانە، کە بەراورد دەکرێن لە خۆیاندا کوالێتی بەرزی هۆڵەکانن: بەرزبوونەوەی بازاڕی بەهاو دابەزینی ئەم بازاڕە بەم دوو پێوەرە دەپێورێن، واتە بەپێی دونیایەک بەڕەنگی تایبەت نەخشێنرابێت، ئەمەش پێویستی بە چاوێکی تیژی پاسەوانیکردنە کە تێیدا هەموو شتێک ڕێکخراو و سیستەماتیزەکرابێت، واتە لە دونیایەکدا هەموو شتێک ڕێکخراوە، پۆلێنکراوە، وەک ئەو شوێنانەی کەسەکانی تێدا بەرچاودەکەون، بۆ نموونە: چێشتخانە گرانبەها و فرە ئەستێرەییەکان، گۆڕەپانەکانی وەرزش، هۆڵی دەرسگوتار و سیمینارەکان، ئارایشتگاو پێشانگاکان ئەوانەی دەتوانرێن ببینرێن، یان ئەو شارانەی دەتوانرێت سەردانیان بکرێت، یان بالە روسییەکان، یان کۆمەڵێک جیگەی تایبەتکراو لەسەر چەند کەسێک. لەم دونیایەدا ناچاریی و پێویستیەک بوونی هەیە: ئەویش دەستگەیشتن و توانایە بۆ پۆلێنکردن و ڕێکخستن، لەپێناو سوود لێوەرگرتن لێیان و

باڵابوون و سەرکەوتن بەسەر ئەو گروپانەی لە خوارەوەی ئەمانن و ئەرزشیان کەمترە.

گروپە مرۆییەکان لە کۆمەڵگەدا، بەتایبەتکراوی چینە کۆمەڵایەتییەکان، بە شێوەیەک لە شێوەکان دووجار دەردەکەون، ئەمەش پێش پەیدابوونی روئیا و گۆشەنیگای زانایەک: وەک بابەتییەک دەردەکەون و بوونیان هەیە، ئاستی یەکەم ئەو بابەتی بوونەیە، کە خاوەندارێتییە ماتریالییەکان پێکیدێنن، بە هەمان شێوە وەک بابەتیبوون لە ئاستی دووەمدا دەردەکەوێت، واتە بابەتیبوونیان لە پۆلێنکراوییاندا و لە پۆلێنکردندا، لە نواندن و نوێنەریەتیکردنە پارادۆکساڵییەکان وەک ئەوەی لە ئەندامە کاراکانەوە دەردەچن، ئەمەش لەسەربنەمای مەعریفەیەکی پراکتیکییە بە دابەشکارییەکان، وەک چۆن لە شێوازی ژیانکردنیشدا دەردەکەون. ئەم دوو تەرزە لە بوون سەربەخۆ و دابڕاونین لە یەکتر، ئەگەرچی نوێنەرایەتیکردن و نواندنەکان جۆرێک لە سەربەخۆیی زاتییان هەیە، ئەمەش سەبارەت بە دابەشکارییەکان ئەو نوێنەرایەتی

و نواندنەی کەسەکان لەبارەی خۆیانەوە هەیانە لە میانەی ئامادەیی و بوونیان لە فەزای گشتیدا (بە هەمانشێوە رۆڵگێڕان و نواندن بە مانا شانۆییەکەی وەک ئەوەی لای گۆفمان هەیە) دەرەنجامی رێوشوێن و سیستەمێکی پەیبردن و هەڵسەنگاندنە، واتە «هابیتوس»، ئەوەی کە بۆ خۆی لە شوێن و پێگەیەکی تایبەت بە کەسەکان دەردەکەون، واتە پێگەیەکی تایبەتی وەها، کە سەرمایە ماتریالییەکان (بابەتی بوونی یەکەم) و سەرمایە رەمزییەکان (بابەتیبوونی دووەم) دیارییان کردووە. ئەمەش دەچێتە ناو ئەو نواندن و نوێنەرایەتی کردنەوە، کە لای کەسانی تر کەڵەکە بووە سەبارەت بەم پێگەیە، دیاریکردنی ئەمانەش زۆرجاران سەرمایەی رەمزی دیاریدەکات (ئەمانەش زۆر جار وەک تایبەتمەندی و تایبەتبوون وئیمتیازی باڵایی ناو دەبرێن و..هتد)، بە هەمانشێوە لە دابەشکردندا، ئەمەش گوزارشت و خۆ روونکردنەوە سیمبۆلییەکەی لە شێوازی ژیان و ژیانکردندا دەردەکەوێت.

ئێمە ناچارین ئەو وتەیە رەتکەینەوە کە

دەڵێت: جیاوازی و لێکنەچوون بوونی نییە، تەنیا لەو کات و شوێنەی ئەندامان هەستدەکەن، یان وەهمی ئەوەیان لا دروستدەبێت، کە بوونی هەیە، بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا دەبێت ئەوە وەرگرین، کە جیاوازییە بابەتییەکان، ئەوانەی لە سامان و سەروەتە ماتریالییەکاندا ئاماژە پێدراون، وەردەچەرخێتە سەر کۆمەڵێک ئیمتیازاتی دانپێدانراوی کەسەکان، ئەمەش لە سەروبەندی نواندن و خۆنواندندا دروستدەبێت. هەموو جیاوازی و نایەکسانییەکی دانپێدانراو، بە شێوەی جیاوازییەکی رەوا وەرگیراوە، ئەمەش لە رێگەی کردەیەکەوە دەردەکەوێت وەک سەرمایەیەکی سیمبولی، کە رەوایەتی بەم ئیمتیازانە دەدات. سەرمایەی رەمزی بوونی نییە لەگەڵ ئەوەی هەل و رەوایەتی سوود و دەسەڵاتی پێدەبەخشێت، بوونی نییە تەنیا لە پەیوەندیاندا نەبێت لەگەڵ خاوەندارێتیە تایبەتەکان و جیاکارییەکانی تری وەک جەستە و زمان و جلوبەرگ و ...هتد لەنێوان ئەو کەس و گروپانەی لەسەر نەخشەی پەیبردن و هەڵسەنگاندن دەردەکەون، تا لە

ڕێگەیەوە ڕەوایەتی بدەن بەم خاوەندارێتییە و دانـی پێدابنێن، واتـە وەک ئـەوەی ئامرازو فۆرمی گوزارشتکەرو گوزارشتلێکراون، یان کۆمەڵێک فۆرمی گۆڕاو بۆ کـەش و دۆخێک لەناو پەیوەندییەکانی هێزدا. هیچ پراکتکێک یانی خاوەندارێتییەک بوونی نییە ببێتە هۆی دیاریکردنی شێوازێکی دیاریکراوی ژیانکردن، کە بەهایەکی تایبەت بە خۆی وەرنەگرێت، بەو مانایەی پرەنسیپێکی کۆمەڵایەتی دیاریکراوەو گوزارشتی لێناکرێت، بەم پێیە بێت وەک پێگەو دۆخێکی کۆمەڵایەتی: بەڵگەی ئەمەش سیماو خەسڵەتە ماتریالییەکان، یان مەعنەوییەکانی وەک جەستەیکی ڕێک و قەشەنگ، بۆ نمونە، یان سپێتی پێست یان ئەسمەری پێست، بەکارهێنانی مـادە کحولییەکان یـا بەکارنەهێنانیان، ئەم سیمایە لە کۆمەڵگەدا ڕەنگە کۆمەڵێک بەهای دژ لەخۆبگرێت، ئەمەش لە ماوەیی جیاوازدا، یان لەناو کۆمەڵگە جیـاوازەکـاندا، بۆئەوەی خاوەندارێتییەک، یان پراکتیکە کردنێک وەک تایبەتمەندیەک دەربکـەوێت پێویستە بچێتە نـاو پەیوەندییەکەوە، لەگەڵ پراکتیک و ئەو

خاوەندارێتیەی دەکرێت لە کۆمەڵگەیەکی دیاریکراوی تردا جێگەی پڕبکرێتەوە، واتە لە دونیایەکی ڕەمزی مومارەسەکردن و خاوەندارێتیدا بەرهەمبهێنرێتەوە لەوەی جیاکاری و جیاوازییە ئابورییەکان وەرگێڕێتە سەر کۆمەڵێک هێماو ئاماژەی تایبەتمەند. هەر ڕەمزو سیمبۆلێکی دیاریکراو، وەک ئاماژەیەکی زمانەوانی وایە ئەو سنوربەندیانە وەرناگرێت، کە ناچارییەک بێت بۆ هوشیاریی ئەندامەکانی تەنیا لە ڕێگەی چوونە ناو پەیوەندییەکی دژەوە نەبێت، ئەمەش سیستەمێکی ئاماژەو هێمای تایبەتن دەبنە هۆی ڕێکخستنی فۆرمبەندییە کۆمەڵایەتییەکان. هەرچی تیۆری بابەتییە لەبارەی چینە کۆمەڵایەتییەکانەوە، حەقیقەتی ڕێکخستنی کۆمەڵایەتی دەگەڕێنێتەوە بۆ بوونێکی حەقیقی بابەتیانەی ئەم ڕێکخستنە، بە لەبیرکردن و لە یادکردنی ئەوەی بیخاتە نێو پێناسەیەکی گشتگیرەوە، واتە حەقیقەتی یەکەم ئەوەی ئەم تیۆرە لەدژی پێکهاتووە (زۆر جاران بۆ تیۆرێکی سیاسی ڕاڤەدەکرێت، وا وێنای ئەم حەقیقەتە بابەتیانە دەکات، کە کۆمەڵێک

بەربەست بن، پێویستە تێپەڕێنرێن، ئەمەش لەپێناو سەپاندنی گۆشەنیگایەک لەبارەی ئەم دونیاوەو ڕێکهاتنەوەی لەگەڵ تیۆردا). بابەتگەرایی زانستیانە تەواو کامڵنابێت، مەگەر ئەو کاتە بە ڕاستگۆیی دەربچێت لەو ئەزموونە خودیانەی دژی دەوەستنەوە، تیۆریش گونجاو لەبار نییە ئەگەر ئەم حەقیقەتە بەشییە لەخۆی نەگرێت، واتە ئەوەی مەعریفەی بابەتی پەی پێدەبات، هەروەها حەقیقەتە تایبەتەکەی ئەزموونی یەکە وەک ئەوەی خۆ نەبانکردن بێت (درێژ دەبێتەوەو کورت دەبێتەوە، دەگشتێنرێت و ناگشتێنرێت) لەم حەقیقەتە، بە دەربڕینێکی تر، مەعریفەی کۆمەڵناسەکە و مەعریفەی دانپێدانان بە مەعریفەیەکی تێکدراو، کە بابەتەکەی ئەزموونی یەکەم بێت.

خۆدزینەوەو خۆگێلکردن لەبنەماکردەییەکانی جیاوازی و هۆکارەکانی بەردەوامبوونی، ئەمە ئەوەیە کە وا لە کۆمەڵناسێک دەکات پەی بەوە نەبات، وەک گۆڕەپان و مەیدان و کایەیەک بۆ ململانێ و کێبڕکێ لەنێوان کۆمەڵێک گروپی بەرژەوەندی جیاواز و بەرژەوەندی دژ بیبینێت،

بەڵکو وەک رژێمێکی کۆمەڵایەتی دەیبینێت. هەموو دانپێدانانێک لەبیرکردن و لە یادکردنە: هەمو جۆرێک لە جۆرەکانی دەسـەڵات، نەک ئەو دەسەڵاتەی لە رێگەی فەرمانەکانەوە خۆی دەسەپێنێت، بەڵکو ئەوەی مومارەسە دەکرێت بێئەوەی مومارەسەکراو بێت لەسەرمان، وەک ئەوەی ئێمە ناومان ناوە دەسەڵاتی سروشتی، ئـەوەی لەناو زمانداو لەناو تەرزەکانی ژیان، زمانی ژیانکردن، تەنانەت شتەکانی وەک زێڕ، زیو، تاجی شاهانە، تابلۆکان، خشڵ و تەنانەت ئۆتۆمۆبیلیشدا بوونی هەیە. هەموو جۆرێک لە جۆرەکانی دەسـەڵات، پشت ئەستورە بە فۆرمێک لە فۆرمەکانی بیرو بڕوا رەسـەن و بنچینەییەکان، زۆر لەوە قووڵتر و شاراوەترە ئێمە پـەی پێبەرین. هـەموو سۆسیۆلۆژێک هەڵگری پێشداوەرییە: ئـەو رۆڵ و پێگانەی پێشکەشی دەکات و دەینوێنێت، رێکخستنەکان و ئەو پەسەندکردنانەی دەیسەپێنێت. مەبەستم لەو کۆمەڵە هەلومەرجە ناوەخنیانەیەی لایەنگیری و ئینتیماکردنە، کۆی ئەو شتانەی لە چاوی زۆربەدا بە ئاسایی و سروشتی دەردەکەون، ئەوانەی

مومارەسەی دەکەن، رەنگە بەهایەکیان نەبێت لای ئەوانەی ئاڕاستەیان دەکرێت، کۆی ئەمانە لە کۆتایی کارەکەدا دەگەڕێنەوەو پشتبەستوون بە گونجانێکی راستەوخۆی نێوان ستراکتۆرەکانی سۆسیۆلۆژیکو وتە پەیپێبراوەکان، ئەمانەش «دۆکسا» یان پرۆتۆدۆکسا پێکدێنن بە مانا هۆسرلیەکەی. پەیبردنی کۆمەڵناسیێک وەک زانایەکی سروشتی پێویستی بە بەڵگە نییە. بابەتگەرایخوازیش، ئـەوەی کـە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان دەگەڕێنێتەوە بۆ حەقیقەتێکی بابەتی پەیوەندی هێزەکان، ئەوە لەبیردەکات، کە ئەم حەقیقەتە دەکرێت بچەپێنرێت و لەبیربکرێت بـە هـۆی خـراپ گـەمارۆدانـێکی کۆمەڵایەتی و پەیپێبردنێکی فـریودەرانـەوە و دەیگۆڕێتە سـەر پەیوەندیی هەژمونکردنێکی ڕەوا، یان سەروەری و باڵادەستی.

هەموو سەرمایەیەک، جا هەر وێنە و فۆرمێک لەخۆی بگرێت، توندوتیژییەکی سیمبولی و رەمزی پەیڕەودەکات، توندوتیژییەک لەخۆی دەگرێت، ئەمەش تەنیا بە دانپێدانانێک، واتە ئەوە لەبیرببرێتەوە کە لە حەقیقەتدا سەرمایەیەکە،

وەک سەروەری خۆی دەسەپێنێت و داوای دانپێدانان دەکات. سەرمایەی سیمبولی تەنیا رێگەیەکی ترە بۆ ئەو مانایەی ماکس ڤێبەر ناوی ناوە «کاریزما»، ئەگەر ئەم زانایەی کە دیلی دەستی لۆژیکی نمونەی واقعیە، زیاتر لە هەر کەسێکی تر پەیدەبات بەوەی سۆسیۆلۆژیای ئایین بەشێکە لە سۆسیۆلۆژیای دەسەڵات، ئەگەر ئەو لە کاریزما شێوەو فۆرمێکی تایبەتی دەسەڵاتی دروستنەکرد، بە سەرباری ئەوەی رەهەندێک لە رەهەندەکانی دەسەڵاتی تێدا بیبینێت، واتە ناوێکی تر بۆ شەرعیەت و رەوایەتی. ئەنجامی دانپێدانان و لەبیرکردن و بڕواهێنان (ئەمانەش کۆمەڵێک لێکچووی هاومانان) «رێگەخۆشکەر دەبن بۆ کەسانێک، واتە ئەوانەی مومارەسەی دەسەڵات دەکەن وەک شکۆمەندی».

سەرچاوە:

Capital symbolique et classe socials، L›ARC،N 72

بنەماکانی
ئەندێشەی بۆردیۆ

دیمانە لەگەڵ دکتۆر ناسر فەکوهی

سازدانی: عەلیرەزا جاوید

لە فارسییەوە: ئایدیا

*** به مەبەستی تێگەیشتن و فامی باشتر لە ناوەڕۆکی ئەو بابەتانەی کە لەم دیمانەیەدا دێنە بەرباس، تکایە بڵێن کە پییەر بۆردیۆ لەژێر کاریگەریی کام بیرمەند و چ ڕەوتێکی فیکری و هزریدا بووە؟**

-دەکرێت پییەر بۆردیۆ لە سونەتی کۆمەڵناسیی فەرەنسا لە چەند ڕەهەندی گشتی، هەروەها لەناو هەندێ ڕەهەندی تایبەتیی فکریدا جێگەی بکەینەوە و بیگونجێنین. لە بواری مەیل و ڕەهەندە فکرییە گشتییەکانەوە، دەتوانین بڵێین بۆردیۆش وەکو زۆرێک لە بیرمەندانی هاوچەرخی خۆی، خاوەنی هەندێ بنەما و پێگەی خوێندەواری و خوێندنەوەی بەرینی فەلسەفی بوو، ئەو خوێندنەوە و توێژینەوانەی لە فۆرم و قەوارەبەخشین بە تیۆرییەکانی، تەنانەت شێوازناسییە زانسیتییەکانی خۆیدا بەکاریدەهێنا. پشکی ڕاڤە و شیکردنەوەی کۆمەڵناسیی فەرەنسی بەردەوام لە پشکی شرۆڤە نەریتییە ئەوروپاییەکان (بەتایبەت بەریتانی) زۆر زیاتر بووە و ئەگەر لەگەڵ کۆمەڵناسیی ئەمریکاییدا بەراوردی بکەین، ئەم مەودایە دیسان زیاتر دەبێتەوە.

ئەم رەوت و رەهەندە فکرییە لە هەندێک نموونەدا بە درێژایی مێژووی کۆمەڵناسی، کەوتۆتە بەر رەخنەی توندی بەڕێوەبەرانی ئەم بوارە زانستییە و بەتایبەت توێژی زانکۆیی و ئەو توێژەرانەی، کە سەرقاڵی بوارە پراکتییەکان بوون. لەبارەی رەهەندی تایبەتیی فیکری بۆردیۆوە، رەخنەگرتن لە زمانی ئاڵۆزی بەم بابەتە زیادکراوە. هەڵبەتە ئەم رەخنە سەرەکییە لە ماوەی نێوان ساڵانی 1950 هەتا 1990 زۆر بە توندی لە ئارادا بووە. هەرچەند ئەم رەخنەیە لە جێگای خۆیدا نییە، بەتایبەتی ئەم رەخنەیە لەمەڕ بیرمەندێکی وەک بۆردیۆ وەڕاست ناگەڕێ، چونکە ئەو خۆی یەکێک لە دژبەرانی «گوتاری فەلسەفی» لە کۆمەڵناسیدا بووە، بەڵام مەبەستی خۆی لەم گوتارە بە روونی لە رەخنەیەکدا کە رووبەرووی هایدگەری کردۆتەوە، دەربڕیوە، ئەویش ئەوەیە کە فەلسەفە ئەگەر بیەوێت، دەبێت بە پشتبەستن بە گشتبێژی و هێنانەگۆڕی پرسە گشتییەکان، خۆی لەسەرووی کاری کۆمەڵایەتییەوە دابنێت و «فۆرمگرتنی هەلومەرجی کۆمەڵایەتی»ی

خۆی و فەیلەسوف بشارێتەوە. ئەگەر ئەم باسەش وەلا بنێین، بۆردیۆ وەکو زۆرێک لە کۆمەڵناس (Sociologist) و مرۆڤناسە (Anthropologist) فەرەنسی و غەیرە فەرەنسییەکان کەوتە ژێر کاریگەریی ئەندێشە فەلسەفییەکانی سەدەی بیستەم، کە کاریگەرترین فەیلەسووفەکان، (کە دەکرێت مارکس وەلا بنێین، چونکە بەجیا باسی لەبارەوە دەکەین) کانت، هایدگەر پاسکاڵ، ویتگنشتاین بوون کە لە چەندین شوێنی بەرهەمەکانیدا ئەو کاریگەرییانە بەجوانی بەرجەستە دەبنەوە. هەڵبەتە نابێت پەیوەندیی دۆستانە و هاوکاریی فیکری و هاوبیری لە تیۆرییەکان لە بواری بەربەرەکانێ و بەریەککەوتنی فیکری لەنێوان بۆردیۆ و فەیلەسوفانی پۆست مۆدێرن بەتایبەت «فۆکۆ و دریدا» لەبیربکەین. بەپێچەوانەوە بۆردیۆ زۆر بە توندی بێزاریی خۆی لە هەمبەر ئەو رەوتەی کەلە فەرەنسا بەناوی «فەیلەسووفانی نوێ« ناودێر دەکرا دەردەبڕی، کە زۆربەیان لە مارکسیست و ماویستە لەمێژینەکانی وەکو «بێرنار هانری لۆی، ئاندرێ گلوکسمان

و ئالن فینکل کراوت و...هتد) بوون و کاری ئەوانی بە چالاکییەک لەنێوان رۆژنامەوانیی سونەتی و خراپترین جۆری راستگەرایی نوێ لیبراڵ، دادەنا. دەبێت ئەم خاڵەش زیادبکەین، کە کۆمەڵناسیی فەرەنسی لەوانەیە بەهۆی لەسەرەوە بوونی کەسایەتیی «ئۆگۆست کۆنت و ئیمیل دۆرکهایم»،تەنانەت کەسایەتییەکی دواتر وەک «ریمۆن ئارۆن» بە توندی لەژێر کاریگەریی فەلسەفەی کلاسیکی کۆمەڵناسیدا بووە.

رەهەندێکی گشتیی دیکە کە بۆردیۆ لە فەرەنسا کاریگەریی لێوەرگرتووە، مارکسیزمە، لە سەرەتای دەیەی 1960دا رۆشنبیرانی فەرەنسا هەتاڕادەیەک لە هەموو بوار و رەهەندە فیکرییەکاندا، لەژێر کاریگەریی مارکسیزمدا بوون. سیمایەکی بەرجەستەی وەکو « لۆیی ئاڵتوسێر» لە بواری فەلسەفە و شوێن و رۆڵی دەبڕی ئەم راستییە بوو. هەڵبەتە مارکسیزم کاریگەریی لەسەر هەندێ لە زانستە کۆمەڵایەتییەکان زیاتر بووە. لە مرۆڤناسیدا هەرچەند «لۆیی شتراوس» هەتاڕادەیەک خۆی

له دەرەوەی کاریگەریی مارکسیزم دادەنا، بەڵام بەگشتی مرۆڤناس و ئەفریقاناسانی وەک «ئیمانۆیل کلود، ژان کۆپنس، هەروەها «موریس گودولییە» بوون، کە بە جوانی ئەو کاریگەرییەیان بەسەرەوە دیار بوو، تەنانەت مرۆڤناس (ئەنترۆپۆلۆجیست)ێکی وەکو «مارک بلۆک» کە دوراودوور پەیوەندیی لەگەڵ فەرەنسا هەبوو و زۆربەی رەوت و قۆناغە پسپۆڕییەکانی خۆی لە بەریتانیا گوزەراندبوو، ئەویش لەو قۆناغەدا کەوتبووە ژێر کاریگەریی مارکسیزمەوە. دواتر ئەو کاریگەرییانە بە رێژەیەکی زۆر کەمبوونەوە، بەڵام لەبارەی بۆردیۆوە دەبێت بڵێین، کە کاریگەری ئەو لە مارکسیزم بەگشتی لە تیۆریی سەرمایەکەی بووە. هەڵبەتە تیۆریی سەرمایە لەلای بۆردیۆ فۆرمێکی بەتەواوەتی جیاوازی لەگەڵ تیۆرییەکەی مارکس هەیە، کە تیۆرییەکی ئابوورییە. لە نێوان ئەو دوو کەسەدا لەلایەک، نەریتی قوتابخانەی فرانکفۆرت، توێژینگەی کەلتووریی بیرمنگام، لەلایەکی دیکەشەوە نەریتی «ئەتۆنیۆ گرامشی»مان هەیە، کە

لە ئەنجامدا دەگاتە پۆلێنبەندیی چەمکەکانی سەرمایەی کەلتوری، سەرمایەی کۆمەڵایەتی و سەرمایەی کاریزماتیک و سەرمایەی گشتی و بنەمای ئاڵوویێری نێوان سەرمایەکان لە سیستەمە کۆمەڵایەتییەکاندا.

دەکرێت بۆردیۆ لەناو دوو رەهەندی تایبەتیی فکریدا دەستنیشانبکەین، یەکەمیان نەریت و فیکری دۆرکهایم، دووەمیش نەریتی فیکریی شتراوس. کاریگەریی دۆرکهایم لەسەر میتۆدناسی و تێڕوانینی گشتیی بۆردیۆ لە زانستە کۆمەڵایەتییەکاندا زۆر بەرچاوروونە. لەوانەیە بتوانین بەرجەستەترین شکڵی ئەم کاریگەرییە لەو پێناسەیەی، کە ئەو بۆ کۆمەڵناسی دەیخاتەروو، دەستنیشانبکەین. لەلای بۆردیۆ چەشنی (واتایی کانت) هەموو شتێک کۆمەڵایەتییە و کردەی کۆمەڵایەتی بە شێوەی کامڵ لە زانستێکدا، کە ئەو وەکو دۆرکهایم بە کۆمەڵناسی ناودێری دەکرد و(لەلای کنت فیزیای کۆمەڵایەتی بوو) جێگادەگرێت، بەڵام جیا لەم باسە، بۆردیۆش چەشنی «مارسل موس» چەمکی «واقیعی

کۆمەڵایەتی» دۆرکهایمی لە چەمک و ڕەهەندە فیکرییەکانی خۆیدا پۆلێندەکرد. ئەگەر «موس» چەمکی «واقیعی پەتیی کۆمەڵایەتی»ی دانا، کە مرۆڤناسەکان هۆگرییەکی زۆریان پێبوو، بەڕای ئێمە ئەگەر ئەم چەمکە تەنانەت بە جۆرێک لە لقەکانی زانستی کۆمەڵایەتی وەکو مێژوو (بە قوتابخانەی ئانال) و لە ئابوریشدا (بە قوتابخانەی پولانی) توانی گەشەبکات، بۆردیۆ بەو چەمکە تایبەتییانە بە شێواز و ڕێچکەی خۆی چەمکێکی داهێنا، کە تێیدا نەتەنیا کەڵکەڵە کۆمەڵناسانەکانی دۆرکهایم و مەیل و ڕەهەندە ئەنترۆپۆلۆجیستەکانی «موس»، بەڵکو هەوڵیدا بتوانێت دەروونناسی و ئابووریش لەناو ئەو سیستەمە فیکریەی خۆیدا بگونجێنێت، بەڕای من لەم رووەوە سەرکەوتنێکی گەورەی بەردەستهێنا و توانی بەستێنگەلی بەرین بۆ بەهێزترکردنی تیۆرییە گشتییەکانی خۆی دابینبکات.

جیا لەمەش و لەوانەیە زێدەتر لە خاڵی یەکەم، بەڕای من کاریگەریی دۆرکهایم بەسەر بۆردیۆوە زیاتر لە بواری میتۆدناسیدا بووە.

دەزانین کە دۆرکهایم جیا لە پێگەی کۆمەڵناسیی خۆی (کە ئەنترۆپۆلۆجیشی بە بەشێک لەوە دەزانی)، یەکێک بووە لە کەسانی نەوەی یەکەمی مرۆڤناسی، کە نە دەرەتانی کاری مەیدانییان هەبوو، یان لەوانەشە باوەڕێکیان پێنەبووبێت، بەڵکو زۆرتر گرنگییان بە شرۆڤەی داتاکان دەدا، نەک کۆکردنەوەیان. جیا لەمەش دۆرکهایم هیچ دەمارگرژییەکی تایبەتی لە بەرانبەر میتۆدناسیی چەندایەتی، یان چۆنایەتیدا نەبوو. ئەو لە کتێبێکدا بەناوی «خۆکوژی» هەتاڕادەیەک بەتەواوەتی میتۆدناسیی چەندایەتیی بەکارهێنا و لە کتێبێکی دیکەدا بەناوی «فۆرمە سەرەتاییەکانی ژیانی دینی» بەتەواوەتی میتۆدی چۆنایەتی و بەتایبەتی بەڵگەمەندیی بەکارهێنا. هەمان ئەو تایبەتمەندییە لەلای بۆردیۆ بۆ وێنە لە دوو کتێبی «عەشقی هونەر» لەلایەک و «هەژاریی کۆمەڵگە»لەلایەکی تر دەبینین، بەڵام تایبەتمەندێتی و نوێگەریی کاری بۆردیۆ لە پێکهاتەیەکدا بوو، کە لە نێوان دوو جۆر میتۆدناسیدا بەدیهێنا، کە دەکرێت لە کتێبی «جیاوازی»دا بەدیبکەین.

کەسایەتییەکی تر کە کاریگەریی لەسەر بۆردیۆ هەبوو، دەکرێت بە کورتی لەبارەیەوە بدوێین، «کلود لیڤی شتراوس»ـە. هەڵبەتە نفوزی شتراوس بەڕادەیەک لە بواری زانستی مرۆیی و کۆمەڵایەتیدا زیادە، کە کەمتر بیرمەندێک هەیە لە قۆناغی مێژوویی نێوان سالانی 1960 هەتا 1980 کاریگەریی لێی وەرنەگرتبێت، بەڵام بەڕای من ئەم کاریگەرییە لەسەر بۆردیۆ بەرچاو و زەق بووە و ڕێگای بۆ دیاریکردووە. کارەکانی بۆردیۆ بەگشتی تێڕوانینێکی پێکهاتەیی بەدەستەوەدەدەن. هەرچەند من لەو باوەڕەدام، پێکهاتەخوازیی بۆردیۆ چ لەگەڵ شێوازی شتراوس، یان شێوازی پێکهاتەخوازیی بەریتانی، هەروەها ئەو ڕەهەندە فکرییانەی، کە لە نێوان بیرمەندە فەرەنسییەکان بە پۆست پێکهاتەخوازی ناسرابوو، جیاوازە. لێرەدا بێگومان دەبێ باس لە مۆدێل و شێوازێکی تایبەتی بۆردیۆ بکەین، بەڵام هێندە دادپەروەرانە نییە کە هەتاڕادەیەک کە بە قەرزداری پێکهاتەخوازیی شتراوسی نەزانین. بۆ وێنە، ئەو سیستەمە هاوتەرییانەی

کە بۆردیۆ لە تیۆرییە سەرمایەکانی خۆیدا دەیانخاتەڕوو، شێوازێکی پێکهاتەییە، کە لە تیۆریی شتراوسەوە وەرگیراوە. هەمان شێواز لەبارەی دیاریکردنی تێڕوانینێک کە ئەو لەمەڕ دیاریکردنی خەسڵەت و پێوانەکان و بەراوردی ئاست و ژیـان، کـە بەپێی پێوەر و تیۆرییە جیـاوازەکـان دەیـخـاتـەروو، دەکـرێـت باسیان لەبارەوە بکرێت. هەڵبەتە ئەو باس لە شێوازێکی ئاڵۆزتر لە شێوازەکەی شتراوس دەکـات، کە هەڵبەتە بە شێواز و مۆدێلێکی دیاریکراو نەک هاوبەش باسی لێوەدەکات. هەڵبەت کاتێک بۆ وێنە چـاو لە تیۆرییە سەرمایەکانی بۆردیۆ دەکەین، دەبینین کە ئەم سەرمایە جیاوازانە لە پەیوەندیی نێوان پێکهاتەکانیان لەگەڵ یەکتر، زۆر جار مۆدیلی هاوبەش و یەکسانی پێکهاتەیی شرۆڤە ئاسا دەخولقێنن. لە کۆتاییدا دەبێت ئەو خاڵەش زیادبکەم، کە بۆردیۆش وەکو هەموو گەورە بیرمەندانی ئەندێشەی کۆمەڵایەتی، کە بۆ خۆشی دەسپێشخەری چەند تیۆرییەکی نوێیە لەم بوارەدا، تەنیا باسکردن لە یەک هێڵ و ڕێبازی کاریگەر و شوێندانەر لە واتایەک

که ئێمه بۆ بیرمەندانی دیکه بەکاریدەهێنین، هێندە دروست نییە، چونکه تیۆرییەکانی ئەم بیرمەندانە بەگشتی فۆرمێکی پێکهاتەیی و لە هەمانحاڵدا ڕەسەنیان هەبووە و هەر ئەمەش ڕەمزی مانەوەیانە.

*** بۆردیۆ بەپێی بەرهەمەکانی، هەروەها ئامادەبوونی لە مەیدانی چالاکیی زانستی و کۆمەڵایەتیدا، وەک یەکێک لە دوایین ڕۆشنبیرانی گەورەی فەرەنسا لە سەدەی بیستەم ئەژماردەکرێت. هەر ئەم بەهێزییە لە بواری فیکر و پێگە بەرزییەی بوو، کە پاش مەرگی لە ساڵی (2002) بینیمان لەلایەن بەناوبانگترین و گرنگترین ڕۆژنامە و گۆڤارە زانستی و ڕۆشنبیرییەکانی جیهانەوە چەندین دۆسییە و فایل لەبارەیەوە بڵاوکرایەوە. پرسیارەکە ئەمەیە کە لە پڕۆسە ڕۆشنبیریی فەرەنسا و لە ئاستێکی بەرینتر (ڕۆشنبیریی جیهانی) پێگە و ڕۆڵی بۆردیۆ لە چ ئاستێکدایە؟**

-دەبێت سەرەتا بڵێین هەندێک کەس لەو باوەڕەدان، نابێت وەها مۆدیل و شێوازێک لە ڕۆشنبیری لەلای بۆردیۆ، یان تەنانەت لای فۆکۆش ببینین، چونکه ئەو کەسانەی که خوێندەواریی زانکۆییان هەبووە، زیاتر باوەڕیان

به پێکهاتەی زانستیی رۆشنبیریی هەبووە (جیا لەوەش کە لە بواری کۆمەڵایەتیشەوە خۆیان بە بەرپرس زانیوە و زۆر خۆیان پێوە سەرقاڵدەکرد، بەڵکو دەبێت ئەم مۆدیلە لەلای کەسانێکی وەک کامۆ و سارتەر ببینین کە بە هیچ لەونێ ئامادە نەبوون، تەنانەت مۆدیلە ئەکادیمییەکان قەبووڵ بکەن و لە راستیدا لە ژیانی تاکەکەسیی خۆیاندا، شێوازی رۆشنبیرییان وەک رەخنەگر و نارەزایەتییەک لە سیستەم و هاوکات (خاوەن فیکر) خستەڕوو.

سارتەر لەوانەیە زیاتر لە کامۆش هەڵگری ئەم تایبەتمەندییە بوبێت. پێموایە ئەم مەسەلەیە بە هیچ شێوەیەک بە هەڵکەوت، یان لە رووی هەست و سۆزەوە نەبووە کە کەسایەتییەکی وەکو سارتەر، بەو تێگەیشتنە رووناکەی، هەروەها ئەو شارەزاییەی کە بەسەر زانستدا هەیبوو، هەم دوای نووسینی شانۆنامە دەکەوێت و هەم نامیلکەی کۆمەڵایەتی و فەلسەفیش بڵاودەکاتەوە. گۆمانی تێدا نییە، کە سارتەر نموونەیەکی دوایینی (وەکو بۆردیۆ) لە جۆری زانستی بوونی ئینسکلۆپیدیایی (لە مۆدیلی رۆسۆ

و مۆنتسکیۆ)ش بووە، بەڵام ئەگەر تێڕوانین و پێشینەی زانستیی بۆردیۆ لەگەڵ کەسایەتییەکی دیکەی فەرەنسی و دیسان ئەکادیمیی و زانستگایی و بەهێزی وەک «ئەدگار مۆران» بەراوردبکەین، دەبینین کە مۆران بەتەواوەتی تێڕوانینێکی ئەکادیمیی ڕەچاوکردووە، بەڵام لە فەزای زانکۆدا ئامادەبوونێکی ئەوتۆی نییە، ئەمە شتێکە کە دیسان لەبارەی کەسایەتییەکی هاوچەشنی ئەم دووە یانی «ڕۆلان بارت»یش، کە زۆر دێر ڕۆیشتە ناو زانکۆوە، بەڵام تێڕوانینەکانی زۆر ئەکادیمییانە دێنەبەرچاو. لەناو هەموو ئەو کەسایەتییانە بەڕای من، تەنیا سارتەر بوو، کە بەتەواوەتی ڕێگای حاشاکردن لە سیستمی ئەکادیمی و تێڕوانینی زانستیی بە واتای ڕۆشنبیریی پاوانخوازانە بۆ بەرجەستەکردنەوەی بیرۆکەی ڕۆشنبیری گرتەبەر. ناکرێت ئەم مەسەلەیە بۆ بۆردیۆ باسبکرێت، چونکە لەلایەک، نابێت چاوەڕوانیی ئەوەمان هەبێت، کە بۆردیۆ وەکو سارتەر کاریگەرییەکی ئەوتۆی لەسەر ڕۆشنبیریی فەرەنسا، یان جیهان هەبووبێت،

چونکە باسکردنی نابەجێیە. لەم بارەوە پێموایە کەسانێکی وەک: فۆکۆ و بۆردیار زۆر شوێندانەرتر بوون، تەنانەت فەیلەسوفێکی وەک دریدا کە پێچەوانەی فۆکۆ هێندە چالاک نەبووە. پێموایە بۆردیۆ زۆر کاریگەریی لەسەر ناوەندی ئەکادیمی و زانکۆیی هەبووە و ئێستاش هەیە، خاڵی بەرجەستە لێرەدا ئەوەیە، کە پاش تێپەڕینی ساڵانێک ئەم کاریگەرییە هەر لە برەو دایە، لە حاڵێکدا رەهەند و لایەنەکانی چالاکیی سیاسی و رادیکاڵیزمی بۆردیۆ بە تێپەڕینی زەمەن بەرەو لاوازی دەچێت. لێرەدا کە باسی سارتەر هاتە پێشێ، بەراوردێک بە پێویست دەزانم، ئەگەر کاریگەریی فیکریی ساتەر، یان کامۆ لەگەڵ فۆکۆ و دریدا، بەتایبەت بۆردیۆ بەراوردبکەین، بێگومان گروپی دووەم لە ناوەندە زانکۆ و ئەکادیمی، هەروەها فیکری پێشکەوتوی ئەمڕۆدا کاریگەر و شوێندانەرترن. راستییەکەی ئەوەیە کە رادیکاڵیزم لە جۆری سارتەر، تەنانەت رادیکاڵیزمی دژە ئەکادیمی، بەبێ چوارچێوەیەکی تیۆریی بەهێز، بۆ وێنە کە لەلای بۆردیۆ بە چەمکی سەرمایە و لەلای

فۆکۆ لە چەمکی «هێز»دا دەیبینین، ناتوانێت خۆی لەخۆیدا گرەنتیی نەمریی بیرمەندان و بەردەوامیی شوێن و رۆڵیان لە رەهەندی فیکریدا بێت. ئەگەر مارکس ئێستا لەم بوارەدا شوێندانەرە، بەهۆی نووسینەکانی سەردەمی لاوێتییەتی وەکو بەیاننامەی حیزبی کۆمۆنیست نییە، بەڵکو بەهۆی نووسراوەکانییەوەیە لە سەردەمی پێشگەیشتوویی فیکریدا، وەکو سەرمایە و ئایدۆلۆژیای ئەڵمانی، دەکرێت ئەم مەسەلەیە بۆ بیرمەندانی دیکەش باسبکەین، کە بە هیچ شێوەیەک چالاکی سیاسی و رادیکاڵ نەبوون، وەکو دۆرکهایم، ماکس ڤێبەر و شتراوس هەروەک لەبارەی «مارسل پروس»یشەوە کە بە چڕی سەرقاڵی چالاکیی سیاسی و رادیکاڵ بووە، ئەمڕۆ ئیدی کەمتر کەسێک هەیە وەک پێشوو بە نیسبەت ئەم پرسەوە هەستۆک بن و دژکردەوە نیشانبدەن، بۆیە کاریگەریی بۆردیۆ بەو هۆیەوە نییە.

بۆیە ئەگەر بمانەوێت بگەینە ئەنجامێک، لەو باوەڕەدام، کە کاریگەریی بۆردیۆ لە جۆرە درێژخایەنەکەی لە بیاڤە زانستی و

ئەکادیمیەکاندا و لەو ڕێگایەشەوە ناڕاستەوخۆ لە بیاقی رۆشنبیری و کردەی کۆمەڵایەتیدا، زیاتر لە چەشنی کەسێکی وەک «زیمل، ماکس ڤێبەر، دۆرکهایم و شتراوس»دا دەرکەوتووە هەتا شێوازە راستەوخۆ سیاسییەکەی، تەنانەت دەتوانین بڵێین لە بوارە ئوستورەیەکەشدا چەشنی کەسانێکی وەک «دیدرۆ، جان جاک رۆسۆ» و لە نەوەی نوێشدا «سارتەر و کامۆ» و تەنانەت لە بواری ئەدەبیشدا لەگەڵ «ئاندرێ ژێد، ژان ژنە، سامۆیل بێکت و یۆنسکۆ» بەراوردبکەین.

*** یەکێک لەو گرفتە سەرەکییانەی کە هەر هۆگر و لایەنگرێک لە تێگەیشتنی ئەندێشەی بۆردیۆدا لەگەڵی بەرەوڕوو دەبێت، دژوارییە لە نەناسینی رەهەند و هێڵی فیکریدا. هەڵبەتە شێوازی هەڵسوکەوتی لەگەڵ دیاردەکان پێکهاتەییە و لەو رەهەندەوە پۆلێنبەندییان دەکات، یان بە زمانێکی تر بڵێین، ئەو گۆڕانە زمانییەی کە لە کتێبەکانی بۆردیۆدا بەدیدەکرێن، بیرمەندێکیان لێ بەرهەمهێناوە، کە لەناوە (تەمومژ)دایە، بۆ وێنە ئەو کاتێک لە کۆمەڵناسیی «پەروەدە و بارهێنان» لەبارەی «توندوتیژی هێمایی»یەوە قسەدەکات، دیار نییە ئەم توندوتیژییە (نیگەتیڤ)،**

یان(پۆزەتیڤ)ە، بۆردیۆ بە هێماییکردنی «کردەی توندوتیژی» یەکەم لە دەرەوەی توانای بەرهەڵستکارانی کۆمەڵایەتی پێناسەی دەکات و دووەم، دژبەرانیش لە چەق و هۆکاری گۆڕانکاریی بنەڕەتی دەناسێنێت؟

–هێڵی فیکریی بۆردیۆ، لەسەر بنەمای تیۆرێک راوەستاوە کە ئەم تیۆرە زۆر بەهێز پۆلێنبەندی کراوە و لە لق و پۆپی فیکری خۆیدا گەیشتوەتە هەندێ وردە تیۆر، کە زۆربەشیان بەهێزن. ناسین و دەستنیشانکردنی ئەم رەهەند و تیۆرە کارێکی ئاسان نییە، بەڵام بەتەواوەتی گونجاوە، بەو مەرجەی سەرنجبدەین، یەکەم: لەگەڵ دەزگایەکی فیکری بەرەوڕووین، دووەم، ئەم دەزگا فیکرییە پەیوەندی بە بیاڤێکی کۆمەڵناسی، یان باشتر وایە بڵێین زانستی کۆمەڵایەتییەوە، نەک فەلسەفە و زانستە مرۆییەکانی دیکە. هاوکات بەهۆی سەرەکی، واتە بە کۆمەڵایەتی دانانی هەموو دیاردەکان، ئەو ئیزنە بەخۆی دەدات لەبارەی ئەو بیاڤانەشەوە قسەبکات، بەبێ ئەوەی کە ناچاریان بکات، کە ئەم خاڵە کۆمەڵایەتییانە قەبووڵبکەن. لەبارەی ئەوەی کە دەڵێن تیۆرییەکانی بۆردیۆ بەردەوام لە

«تەمومژ» یان بە واتایەکی تر «ناڕوون»ن، لە ڕاستیدا ناتوانین ئەم مەسەلەیە تەنیا ببەستینەوە بە بۆردیۆوە، چونکە زۆرینەی تیۆریداڕێژانی نوێی زانستی کۆمەڵایەتی دەگریتەوە. لە دەیەی 1980 بەملاوە، ئەوەی کە بە «تیۆرە مەزنەکان» و بە واتایەکی سادەتری پۆست مۆدێرنەکان «گێڕانەوە مەزنەکان» ناودێریان کردووە، بە جۆرێک وەلا نراوە و پێگەی خۆی لەدەستداوە. مەبەست لەم جۆرە تیۆرییانە، ڕاست هەمان ئەو شتەیە، کە لەوانەیە بە واتایەکی تر بکرێت بە «ڕوون» و «ورد» بوونی تیۆری و «پوختە بوونی» تیۆر و بە چەمک یان سیستەمێکی کۆمەڵایەتی ناودێربکرێت، بە جۆرێک کە بکرێت بە خێرایی و لە پانتایی جوگرافیایی و مێژوویی بەرینتردا پێناسەی بکەیت. ئەمڕۆ نە دەکرێت ئەم کارە بەپێی پارادایمە لۆژیکی بەراوردییەکان ئەنجامبدەین و نە بەپێی مۆدیلە مێژوویی و جوگرافی و دەروونناسییەکان، نە بەپێی هیچ پارادایمێکی تر. هەڵبەتە ئەم پرسە لەلایەن بیرمەندە جیاجیاکانەوە بە یەک جۆر

باسنەکراوە، ئەدگار مۆران ئەم مەسەلەیە لە چوارچێوەی تیۆریی ئاڵۆزی خۆیدا باسدەکات، پۆست مۆدێرنەکان بە جۆرێکی تر بە بردنە ژێر پرسیاری هەموو ئەنجامەکان، هەندێکی دیکەش بە تیۆریی قۆناغبەندی و هتد باسیان لێوەکردووە. دەبێت لەم گۆشەنیگایەوە بڕوانینە تیۆریی بۆردیۆ. ئەم تیۆرە لەسەر چەند بنەما بنیاتنراوە کە ئێمە لێرەدا بەپێی بەرچاوترین فۆرم دەیخەینەڕوو، بنەمای تیۆریی بۆردیۆ، لەسەر بنیاتی «کۆمەڵایەتی بوون»ی هەموو بوون و کەونی مرۆیی، شاخەگەلێکە کە لەو بوونەوە سەرچاوەیان گرتووە، کەوایە ئەم تیۆرە بەدوا دیتنەوەی هەلومەرجی کۆمەڵایەتیی بەدیهاتنی «کردەی کۆمەڵایەتی» و چەرخەگەلێکە کە ئەم هەلومەرج و دیاردانە بدیدێنێت و هەمدیس دیانژێنێتەوە. لە وەها دۆخێکدا، بۆردیۆ رۆڵی «بە کۆمەڵایەتیکردن» یان پەروەردە، یان گواستنەوەی کەلتووری بە پێوەر دادەنێت و پێچەوانەی زۆر کەس لەو باوەڕەدایە، کە سیستەمەکانی دەسەڵات زیاتر بەتەمای

پاراستن و بەرهەمهێنانەوەی دەسەڵاتن، هەتا گۆڕانکاری و رەخساندنی دەرەتان بۆ بزاوتی کۆمەڵایەتی. لەم تەوەرەشدا بەڕای بۆردیۆ هەم دامەزراوە و رێکخراوە کۆمەڵایەتییەکان شوێندانەرن و بەرهەڵستکارانی کۆمەڵایەتی بە شێوەی ئاگایانە و هەندێ جار خۆڕسک دەوریان هەیە. بەڕای بۆردیۆ سیستەم لەسەر بنەمای گروپێکی گەورە لە ئاڵوێر پێکدێت، کە نەتەنیا دڵخوازانە، ئاگایانە و بەپێی ئیرادەی تاکەکان فۆرم دەگرن، بەڵکو لە شێوازی زەروورەتی کۆمەڵایەتی، سیاسی و ئابووریدا لەناکاو لە هەلومەرجی قەیراناویدا دێنەکایەوە. جیا لەمەش، ئاڵوێرە کۆمەڵایەتییەکان چ تەنیا فۆرمێکی ساکار و هەست پێکراوی چەشنی دانوستانیان هەبێت، چ لە فۆرمی خەبات و بەریەککەوتنی مەیدانە کۆمەڵایەتییەکاندا دەربکەون، دیسان لەو دوو فۆرمەدا بەرهەڵستکاران لەسەر ئیمتیاز و پوانەکان پێکەوە دەرگیردەبن. لەم ئاقارانەشدا، سەرمایەکانی تاک، لە جۆری سەرمایە مادی، فەرهەنگی، پێگەی کۆمەڵایەتی

یان کاریزماتیکدا خۆیان دەردەخەن، کە تاکەکان وەک چەکێک بۆ وەدەرنانی رکابەرەکان لە مەیدانەکە بەکاریاندەهێنین. بەم پێیە بۆردیۆ هەموو بوارە جیاجاکانی ژیانی مرۆڤی بە چەندین مەیدان دابەشکردووە، بەرهەڵست و دژبەرانیشی دیاری کردووە و پێشبڕکێشی لە نێوانیاندا خستۆتەگەڕ، ئەمە کارێک بوو کە بۆردیۆ نەیتوانی بە ئەنجامی بگەیەنێت، بۆیە دەستەبەربوونی بە درێژەدان بە رێبازە فیکری و تیۆریەکەی مسۆگەر دەبێت، کە ئەویش رەخنە و دزەکردنە بۆ نێو مەیدانە کۆمەڵایەتییەکان و سازدانی کردەوە و دژکردەوەی بەرانبەرە لە نێوانیان بۆ فۆرم بەخشین بە سیستەمە گەورە کۆمەڵایەتییەکان. ئەمە بۆ خۆی پڕۆژەیەک بوو کە بۆردیۆ رەچاوی دەکرد، بەڵام بەپێی نەبوونی دەرەتان و هەلومەرجی ژیان و کەمیی تەمەنی نەیتوانی بیگەیەنێتە ئەنجام.

*** کەوایە ئەو پارادۆکەسەی کە ئێوە لە «نیگەتیڤ یان پۆزەتیڤ» بوونی توندوتیژیی هێمایی و رۆڵی بەرهەڵستکار و دامەزراوەکان تێیدا دەیبینین، پارادۆکس نییە، بەڵکو بەشێکە لە خودی سیستەمە کە بەم چەشنە**

هەڵسوکەوت دەکات، تەنانەت ئەم مەسەلەیە لە کتێبی «لەبارەی تەلەفزیۆن و دەسەڵاتی ژۆرنالیزم»یش دیار و بەرچاوە. لەلایەک بۆردیۆ باس لە پێکهاتەی تەواو زەبروزەنگی راگەیاندن دەکات، لەلایەکی تریش دان بەوەدا دەنێت، کە دەکرێت لەو راگەیاندنەدا بە جوانی هەست بە ئازادی بکەیت. بە واتایەکی تر ئەرکی بەردەنگ و خوێنەری بۆردیۆ، بەپێی ئەو شرۆڤە پێکهاتەییانەی خۆی دیار نییە و ناڕوونە، ئاخۆ خوێنەر (بەرهەڵستکار) دەبێت لە هەمبەر پێکهاتەکاندا مل بۆ زۆر و «زەبروزەنگ» کەج بکات یان «هەڵبژاردن»؟

- دەبێت بگەڕێنەوە بۆ پرسیارەکەی پێشوو، زەبروزەنگ و هەڵبژاردن دوو چەمکن کە بەپێی سیستەمە تیۆرەکانی پێشوو هەندێکیشیان لە زانستی کۆمەڵناسیدا هەبوون. تیۆریی بۆردیۆ هەوڵێکە بۆ سەلماندنی ئەوەی کە دوو چەمکی «زەبروزەنگ و هەڵبژاردن» لە راستیدا لە ناخی خۆیاندا دوو چەمکی پوخت و ریکوپێک، هەروەها دوو بەهای بەتەواوەتی دیار و پێکناکۆک و دژبەری یەکترنین. بۆ ئەوەی بگەڕێمەوە بۆ ئەوە، نموونەیەک کە ئێوە باستان لێوەکرد، لە سیستەم و دەزگایەکی وەک تەلەفزیۆن یان

ڕۆژنامە، بێگومان بەڵگەی زۆر هەن کە هەردوو دەزگا لە بزاوت و قەوارە و ئاراستەی فیکری، یان ڕەوتە کۆمەڵایەتی و فەرهەنگییەکانی بیروڕای گشتیدا ڕۆڵی بەرچاویان هەیە، یان بەلاڕێیدا دەبەن، یان ڕاستییەکان بەپێچەوانە دەخنەڕوو، کەوایە دەکرێت ئەو ڕەهەندانە لەو دەزگایانە بە نەرێنی لێکبدرێتەوە، بەڵام هەمان ئەو سیستەمانە لە هەناوی خۆیاندا هەڵگری گەلێک وزە و تواناییین، کە دەتوانن بەدژی خۆیان بگەنە گەڕ و هەمان ئەو بەرهەڵستەی، کە بینەر و خوێنەرانی چەواشەی دەکەن، بەبێ ئەوی بزانن، چەواشەکاریش هەڵدەوەشێننەوە. ئەوەی کە باس دەکرێت، بە هیچ شێوەیەک دژبەیەک و پێکناکۆک نین، لەڕاستیدا شرۆڤەی سیستەمە تۆتالیتەرەکانی سەدەی بیستەم دەریدەخات، کە گەورەترین دوژمن، گوتارە تۆتالیتار و دژە دیموکراتیکەکان، خودی ئەو گوتارانەن کە لە هەڵسوکەوت و کردارێکی پێکناکۆکدا خۆیان هەڵدەوێشننەوە. هۆی سەرەکیشی ئەوەیە، کە دیکتاتۆر و تۆتالیتارەکان لەناوچوون، ئێستا

لەم بارەوە نەتەنیا خەباتێک بەدژیان لەئارادا نییە، بەڵکو هەندێ دژبەر و پێکناکۆک هەن، کە بەهۆی نەبوونی هاوئاهەنگی و نەبوونی دەرەتانی یەکدەنگی لە نێوان سیستەمە ئاڵۆزە کۆمەڵایەتییەکان، لە ڕێگای ئامرازە زمانییەکانەوە دەرکەوتوون.

*** بەڕای من یەکێک لە تایبەتمەندییە بەرچاوەکانی بۆردیۆ، کە گونتەرگراس (لە دیالۆگێکی ڕووندا لەگەڵ بۆردیۆ، کە لەبارەی «ڕۆشنبیری ناڕازیی» هەیەتی) بەشێوەی لاوەکی باسی لێوەدەکات. ئایا ئەمە لەزمان زبرییەوەیە. تاڵی و زبرییەک کە بەهۆی ژینگەی کۆمەڵایەتییەوە، یان بەڕای خودی بۆردیۆ «جەهەنمی بوونی ئەو سەردەمەیە کە تێیدا دەژین»، بەڵام ئەم تاڵییە لە هزری پراکتیکی بۆردیۆدا وزەیەک بەرهەمدەهێنێت کە لەو ڕێگایەوە دەکرێت بەپێی هەڵسەگاندنی خۆی بە ئاقاری یۆتۆپیایدا بکێشی. بەڕای ئێوە بۆردیۆ چۆن چۆنی ئەم بەرهەمهێنانە «پێگە»یەی بەدیهێنا؟**

ئەو تاڵییەی کە ئێوە باسی لێوە دەکەن، لەلای بیرمەند زۆر درەوشاوەیە، بەڵام بەتەواوەتی جیاوازە لەلای بۆردیۆ لەگەڵ

«کلود لیڤی شتراوس» کە بە هیچ شێوەیەک سیاسی، تەنانەت نارِازیش نەبووە. ئەم تاڵییە لە راستیدا جۆرێکە لە واقیعبینی. ئەو راستییەی، کە دەگەڕێتەوە بۆ شرۆڤەی قووڵی سیستەمە کۆمەڵایەتییەکان کە لەگەڵ رەهەندەکانی هاوچەرخ و مێژوودا هاوتەریبە. لە هەردوو رەهەندەوە شرۆڤەی کۆمەڵایەتی (منیش ئەوەی پێ زیاد دەکەم شرۆڤەی بیۆلۆژیک) ئەگەر بێت و لە ئاستێکی بەرزدا توانایی شرۆڤە و شیکاریمان نەبێت، لە زۆر بواردا بەرەو لای جۆرێک لە بێ ئومێدی پەلکێشمان دەکات، چونکە رێژەی کۆڵانە بنبەستەکان لەناو کۆمەڵێکی زۆر رێگە و کوێرەڕێی کۆمەڵایەتیدا هێندەزۆرن، کەلە ئەنجامدا هەموو کەس دەتوانێت پاش ماوەیەک بەو ئەنجامە بگات، کە هەموو هەوڵەکان بێهۆن و مرۆڤ یەخسیری دۆخێکە، کە ئەوەی بە مانای مرۆڤ پێناسەکردووە. هەندێک لە فەیلەسووفانی رادیکاڵی پۆست مۆدێرن دەگەنە ئەو ئەنجامە و هیواخوازی بەبێ هیچ ئەڵتەرناتیڤێک، بۆ دەربازبوون لە دۆخی قەیراناوی دێننە گۆڕێ و فەوتان و نابووتی بە تاقە رێگەی کۆتاییهێنان

بە ژان و ئازار لە قەڵەمدەدەن. بۆردیۆ قەت ناکەوێتە بازنەی ئەم تێڕوانینەوە و پێیوانەبوو، کە ڕێگاچارە لەئارادا نییە و دەبێت پەنا بۆ زەبروزەنگێکی تاڵ و هیوابڕاو بەرین. بۆردیۆ پێیوابوو، ئەم کارە تەنیا لە ڕێگەی تێگەیشتنی قووڵ لە سیستەمە کۆمەڵایەتییەکانەوە دەستەبەردەبێت، دەیوت بۆ باشتربوونی قۆناغ بە قۆناغی هەلومەرجی کۆمەڵایەتی، دەبێ لە ڕێگای کار و چالاکیی درێژخایەنی بەرهەڵستکاران و دامەزراوە کۆمەڵایەتییەکانەوە هەوڵبدەین. لەم رووەوە من پێموایە کە شرۆڤەکارانی کۆمەڵایەتی نابێت هیچکات روانگەی رەخنەگرانە، بۆ وێنە لەبارەی خۆیانەوە لەدەستبدەن و بەتایبەتی دەبێ ئاگارداری سیستەمە کۆمەڵایەتییەکان بن، چونکە بۆ دەربازبوون لە دۆخە پڕ کێشە کۆمەڵایەتییەکان لەو هەلومەرجانەی کە کەلتوور هەموکات مەیلی زیاتری بۆ دوورکەوتنەوە لە چەندایەتی و چۆنایەتیی سروشت هەیە، سیستەمە کۆمەڵایەتییەکان بەدوای دیتنەوەی ڕێکارگەلی یۆتۆپیاییەوەن، یان باشتر بڵێین بەتەمای ڕێگاچارەی ئوستوورەیی..

سەرچاوە:

1- مجله اطلاعات حکمت و فلسفه به تاریخ 14 ابان 1388 شمسی

2-http://anthropology.ir/node/440 _

3- سایت انسانشناسی و فرهنگ

مـــن كێـم؟
وتووێژ لەگەڵ پییر بـۆردیـــۆ

سازدانی: ئیزابێڵ گـراو
وەرگێڕانی: دانـا شوانی

گراو (Isabelle Graw): زۆرجار لەبارەی منەوە دەگوترێ بە شێوەیەکی سیستماتیک ئەو کەسانەی کە «هەڵگری زانستن» دەخەمە ژێر پرسیارەکانمەوە کە دەشێ بە زەمینەی ئیستاتیکاوە پەیوەست بن، زەمینەیەک کە تێیدا بە گشتی بۆشاییەکانی تیۆرێک یان کۆنزەرڤاتیزمی شاراوە تێیدا بەدەردەکەون. بەرێز بۆردیۆ لە لای ئێوە، من ناتوانم هیچ شتێ بدۆزمەوە بۆ ئەوەی بتوانرێ ئەم کارە ئەنجام بدرێ یان بەرەو پێگەیەکی ترتان ببات. بەم چەشنە بڕیارمدا بە سەرەنجدان لەم پێگە تازەیە هەوڵ بدەم هەندێ بیروبۆچوون و تیۆری ئێوە دژی خۆتان و دژی خۆم لە کایەی هزرینی خۆیی «self-thing» (یان خۆپەرچێنەر) بەکار بهێنم.

ئەگەر خوازیار بم لەم گفتوگۆیەدا، لە هەمان کاتدا هەلومەرجی ئەنجامدانی شی بکەمەوە پێویستە لە پەیوەندیەکانی دەسەڵاتێکی نادیار تێڕابمێنم کە لە نێوان خۆم وەک کەسێ کە پرسیار دەکات و دەخوازێ بزانێ و ئێوە کە وەڵام دەدەنەوە و پێویستە بانگەشکاری زانین بن، دێتە کایەوە. لەم دۆخەدا دەتوانرێ بە تایبەت لە دەقە تیۆرییە ئەمریکاییەکاندا ببینرێ کە چەشنێ «خۆپەرچێنەری ناوەکیکراو» «Auto- reflexion incorporee» بەردەوام وەک بنەچەیەکی سەرەکی بەڵگەنەویست پەسەند دەکرێت. بەم چەشنە ئایا دەتوانرێ بگوترێ کە خۆپەرچێنەری بۆ راهێنانێکی ستایل ئاسا بگۆردرێت نەک بۆ چەشنێ ئاراستەی

پراکتیکی بە چەشنێ کە ئێوە پەی پێ ببەن؟ و لەم زەمینەیەدا ئایا ناتوانرێ بگوترێت کە ئەمەش ئەو کاتە ڕوو دەدات کە خۆپەرچێنەریی زیاتر بە مەسرەفی ئاراستەکردنی پێگەی خۆی بگات لە کاتێکدا کە تاک بەرامبەر بە پێگەی خۆی «لە ڕووی دامەزراوەییەوە» هوشیارە، تاوەکو بەم شێوەیە خۆی لە هەڵوێستێکی بەهێزتردا دادەنێت؟

پییر بۆردیۆ: من تا ئێستا بە چەشنێکی روون و بێ ئاڵۆزی، ئەوەی ئێوە دەیڵێن ئەزموونم نەکردووە، بەڵام کاتێ ئێوە پرسێک دەخەنەڕوو بە دڵنیاییەوە هەندێک لەو خاڵانە دەبینم کە بەردەوام سەرەنجی من بەرەو لای خۆی ڕادەکێشێ. پێویستە بگوترێت کە ئێمە شێوەگەلی هەمەچەشنمان لە خۆپەرچێنەریی هەیە. هەندێ لەم شێوازانە زیاتر دەروونشیکارانەن و هەندێکی تر رەخنەگرانە. ئەوەی زیاتر دەگمەن و دانسقەیە، هزرینی خۆییە لە کۆمەڵناسیدا. پێویستە بگوترێت کە ئەمەش لەو زەمینەیەدا هەم سەیر و هەم سەرسورهێنەرە، تەنانەت شتێکی هاوشێوەی ئەمەشمان لە کۆمەڵناسیدا نییە. هەڵبەتە من نیشانەگەلێ لەو خاڵانەی کە ئاماژەتان پێکرد دەبینم، بەڵام لێرەدا زیاتر ڕووبەڕووی رواڵەتەکانی هزرینی خۆیی

دەبینەوە. پێموایە ئەمە چەشنێ میکانیزمی پاڵنەریی شیاو و شایستەیە کە سەرچاوەی خۆی لەدژە رامکردن دەبینێتەوە. فرۆید بەردەوام لە میکانیزمە پاڵنەرییەکان دەدوێت: لە بەرامبەر بردنە ژێر پرسیارەوە، میکانیزمگەلێکی پاڵنەریی تاکەکەسی و میکانیزمگەلێکی پاڵنەریی کۆیی بوونیان هەیە.

گراو: بۆ نموونە لە وولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، یەکێ لەو نەریتانەی کە بۆ دەرخستنی خود وەک تاکێک لە ڕووی سیاسی گونجاوەوە بوونی هەیە، ئەمەیە کە لە سەرەتای کۆنفرانسێک کەسێک خۆی وەک «سپی پێستێکی پیاوی هۆمۆسێکسواڵ» دەناسێنێ، گوایە ئەمە بۆ ئەوە بەسە کە کەسێ خۆی بناسێنێ و پێگەی خۆی روون بکاتەوە, هەڵبەت ئەوەش راستە کە لەو ژینگەیەی کە ئاوا توخمگەلێ دەخرێتە ڕوو، ئەم فاکتەی کە کەسێ «نەژاد، رەگەز و چینی کۆمەڵایەتی» خۆی دەرببڕێت، چەشنێ ئەرکی سیاسی هەیە، لێ هەر چەندە کەسێ خۆی زیاتر بە چەشنێکی فۆرماڵی پێناسە بکات، زیاتر ئەم ئەرکە سیاسییە لاواز دەکاتەوە.

بۆردیۆ: پێموایە لێرەدا سەروکارمان لەگەڵ چەشنێ خۆشیکردنەوەی لادانکاریی هەیە کە ئەرکەکەی دژە رامکردنە. لە ڕاستیدا مانای ئەم کارەش ئەوەیە کە توانای بەدیهاتنی سازشکردن لەگەڵ چەشنە نۆرمێکی پیشەیی، کە شەفافیەت دەکاتە شتێکی پێویست، بوونی هەیە. لە دوای سالآنی 1968، زۆرجار دەبینین کە گووتەی تاکەکان بە یەکجاری دەبڕدرێن تاوەکو لێیان بخوازن هەڵوێستەکانیان ڕوون بکەنەوە. ئەمەش چەشنێ شێوەی زێدەگۆئامێزە لە خۆپەرچێنەریی.

گراو: تەنها لەبەرئەوەی فۆرماڵییە؟

بۆردیۆ: چونکە بەتەواوی فۆرماڵییە و مانایەکی ئەوتۆ لەخۆناگرێت. بۆ نموونە ئەگەر دەخوازین ئەوەی هەنوکە خەریکی ئەنجامدانین شیبکەینەوە دەتوانین شتگەلێکی زۆر ببێژین. پێویستە ئێوە زیاتر لەبارەی خۆتان بدوێن و منیش لەبارەی خۆم. بۆ نموونە ئێوە بە شێوەیەکی بزواو هاورێی زۆرتان هەیە و ئەمەش بێگومان لە پەیوەست بەم پێگەیە بوونی هەیە کە مانگنامەکەتیان بینیوە و بەرامبەر بە ستایلە مرۆییەکان هەستیارن...

گراو: بەرامبەر بە هابیتۆسەکان؟[1]

بۆردیۆ: بەڵێ. بەرامبەر بە هابیتۆسێک کە ئێوە پێکتانهێناوە. سیمای ئێوەش کۆمەک بەم فاکتە دەگەیەنێت، و پێوستە ئەم پرسیارەش بخرێتەڕوو کە پەیوەستی و هۆگری من لەسەر چ شتێ ڕاوەستاوە؟ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە ئاڵۆزە. چ شتگەلێکی هەیە کە ئێمە «ناتوانین» بیلێیین، چونکە پرسیارتان لەم بارەیەوە لە من نەکردووە؟ یان ئەگەر پرسیاریش دەکەی من وەڵامیانم نەداوەتەوە. من پێموایە ئەگەر ئەم چەشنە لە هزرینی خۆیی بۆ فاکتێکی باو بگۆردرێت، ژیانی رۆشنبیری بە چەشنێکی قوڵ گۆڕاوە و زۆرێ لە تاکەکان ئیدی ناتوانن وەک پێشوو بژێن. لەو کاتەی کە کتێبی «مرۆڤی ئەکادیمیک»م نووسی، بەردەوام ئەم پرسیارە بۆ من خراوەتەڕوو کە بە چ هۆیەک بەوێ گەیشتوومە کە لەسەر چ کەسانێ کار بکەم (فەیلەسوفان و ...هتد) کە ئیشەکانیان بیرکردنەوە (هزرین) بووە. چۆن ئەوەم گووتووە، و هەمووان کەم تا زۆر ئەوە دەزانن. کتێبی «مرۆڤی ئەکادیمیکی» لە بەراورد بە کارێکی هاوشێوە کە بۆ نموونە من دەتوانم

لەبارەی کرێکارانی پرۆلیتێر ئەنجامی بدەم، بە کارێکی پڕ مەترسی هاتە هەژماردن. بۆچی؟ چونکە لێرەدا، میکانیزمگەلێکی پاڵنەری کۆیی بوونیان هەیە. با نمونەیەکتان لەم بارەیەوە بۆ بهێنمەوە: ژیانی زانستی زۆر سەخت و دژوارە – هەڵبەت ژیانی کولتوریش بەم چەشنەیە. ئێمە لەم زەمینەیەدا بەردەوام ڕووبەڕووی پرسی مەرگ یان مانەوە دەبینەوە، مرۆڤەکان بەردەوام ناچارن لە خۆیان بپرسن ئایا ئەو کارانەی کە دەیکەن مانایان هەیە یان نا، ئایا لە بنەڕەتدا ئەم کارانە زەحمەتە یان نا. بەم چەشنە ئەم ژیانە هێندە دژوارە کە بەکارهێنانی چەشنێ هزرینی خۆیی تێیدا، بۆ زۆر کەس، ئەوە تەحەمول یان قبوڵ ناکرێ. بەم هۆیەیە کە تاکەکان ئەم نەبینینانە بە یەکتر دەبەخشن.

گراو: ئەم نەبوونی هزرینی خۆییە لەوانەیە بۆ کۆمەڵناسی ڕاست بێ. بەڵام لە کایەکانی تر بۆ نمونە لە کایەی بەرهەمی ئەدەبی، هزرینی خۆیی بۆ چەشنێ دۆکسا گۆردراوە (بۆ ئەوەی سوود لە ووشەکانی خۆتان وەربگرم). لەم کایەدا دەتوانرێ تەنانەت ناواخنێ لەو هزرانەی کە خۆهزرینانەن ئامادە بکرێ: زۆرێ لە هونەرمەندان بە شێوەی خۆکار (ئۆتۆماتیک)

پشت بە خۆیان دەبەستن، لە بەرامبەر بە مێژوو و هەلومەرجی بەرهەمی هونەری خۆیان و ئەو توانایییە هونەرییەی کە بۆ ئەوان بوونی هەبووە، ئەوان دەست بە کردنەوەی گەلەری و گوێدێرانی خۆیان دەکەن، بەو چەشنەی کە ئەم کارەش لە بارەی تێگەیشتن لە کار و فەزای کۆمەڵایەتیان ئەنجام دەدەن. ئایا گومان ناکەیت لەو هەلومەرجەی کە خاڵێکی کوێر جارێکی تر بایەخ پەیدا بکات بتوانرێ بوونی هەبێ؟ بۆ نموونە ڤیمینیستەکان لەم بارەیەوە توێژینەوەگەلێکیان ئەنجامداوە کە ئایا شیاوێتی گشتێنراو «دژە گەوهەرگەرایی» «ant-essentialisme» جارێکی دیکە گەوهەرگەرایی وەزیفیی «functional» نابێتە پێویست. ئایا ناتوانرێ بگوترێ ئەو هەلومەرجەی کە لە هزرینی خۆییدا دۆکسایەک دەسازێنێ، ناتوانن خۆیان لە دووبارە ڕاوەستانەوە ئاراستە بکەن؟

بۆردیۆ: من زیاتر ئەم هەستەم هەیە کە ئێمە هەرگیز ڕووبەڕووی هزرینی خۆیی لەڕادەبەدەر نەبوینەتەوە. لەم دواییە دەقێکم بۆ گۆڤارێکی ئەڵمانی نووسی. ناواخنی ئەم دەقە دژایەتی نێوان هزرینی خۆیی و هزری مەیلدار بە ئۆبجەکتیڤێک بوو. ڕستەیەکی مارکس هەیە کە من زۆرم خۆش دەوێ لەو ڕستەیەدا مارکس جۆرێکی تایبەت لە هزرین بە چەشنێ

خۆهزرینی خۆ - رازیکەر بەراورد دەکات.
لەم شێوە تایبەتەی خۆهزرینی خۆ- رازیکەر، مەسەلەکە ئەوەیە کە کەسێ دەخوازێ لەززەت بە خۆی بدات. لە کاتێکدا کە جۆرێکی تر لە هزر هەیە کە رووی بەرەو دەرەوە کراوەیە و هەوڵدەدات خۆی یان پێگەی گروپیی خۆی شی بکاتەوە تاوەکو لەم رێگەیەوە بتوانێ بە شتێکی تازە بگات، گۆڕانێ بهێنێتە کایەوە و بە هۆی پێگەکەیەوە تووشی دەستکاری نەبێ، بە دەربرینێکی تر خۆی بە بابەتێ بۆ پێگە نەگۆڕێت.
پێویستە بگوترێت کە رۆشنبیران (لە کاتێکدا پێویستە ئەوان مرۆڤگەلێکی پیشەیی هزرین بن) وێرای ئەوەی کە رۆشنبیربوون یانی چی یان پەیوەندیەکانی تیۆریە و پراکتیک چییە، بە شێوەیەکی سەیر زۆر بەکەمی دەهزرێن. لەم دۆخەدا ئەوان بە شێوەیەکی نائاسایی جۆرێ ساویلکەیی لە خۆیان نیشان دەدەن (و ئەمەش بێ هەر چەشنە خودخوازییەک) هەنوکە پێویستە ببینرێت کە بۆچی بەم چەشنە دەبێت.
ئەم سادەبینیە ئاکامگەلێکی زۆر قورسی هەیە، چونکە رۆشنبیران گرنگتر لەو شتەن کە بیر

دەکەنەوە. بۆ نموونە من بیر لە کەسایەتییەکی وەک ئاڵتوسێر دەکەمەوە. ئەو کەسێکی کاریگەر بوو لە فەرەنسا و بۆ من سەرسورهێنەرە کە لە سەرگوزەشتەی ژیانی ئەودا دەبینین کە تا چ ڕادەیەک بەرامبەر بە خۆیشی بێ جیاوازی بوو. ئەوەی کە مرۆڤەکان وەهان نەک تەنها بەرامبەر بە جیهانی کۆمەڵایەتی بەڵکو بەرامبەر بە دونیای خۆیشیان کوێر بن بە دیدی من زۆر توندە. لەمەڕ ئەو هونەرمەندانەی کە بەرامبەر بە هۆگرییە هونەرییەکانی خۆیان کوێرن هەلومەرجەکە بەم چەشنەیە. کوێر بەرامبەر بەوەی ناتوانن بیڵێن. کاتێ ئەم هونەرمەندانە لە کردەی هونەری، لە چالاکی هونەری، کۆمەڵێ سیمبول دەکەنەوە، بەم کردارە خۆیان جۆرێ کردەی هونەری تر دەئافرێنن. ئەمەش بۆ خودی زۆربەی پرسەکان توندە، چونکە زۆربەمان سەروکارمان لەگەڵ مرۆڤگەلێکی زۆر کاریگەردا هەیە. بەم چەشنە، پێموایە ئێمە ناتوانین لە رادە بەدەر «هزرینی خۆیی»مان هەبێ و هەڵبەت مەبەستم لێرەدا خۆهزرینی خۆ رازیکەر نییە. نەخێر، مەبەستی من چەشنێ هزرینی خۆیی کارا و پر بەرهەمە،

لێ نەک بۆ ئەوەی کە لێبدرێ. پرسی هێرشکردن نییە. لە زۆرێ لە بوارەکاندا من خۆم دەبینم کە سەرقاڵی جۆرێ هزری خۆیین بۆ نموونە کاتێ لە گروپێک دەپرسین کە بە راستی ئەمانەوێ چی بکەین. پرسیارگەلێکی لەم چەشنە هەموو شتێ دەگۆرێت. ئەم نموونەیە ئەوەیە کە گروپ کورت بکرێتەوە. جۆرێ هەستی ئارام دەهێنێتە کایەوە و دەتوانرێ قسە بکردرێ. هەڵبەت هەندێ کاتیش دۆخێکی نارێک دێتە پێشەوە.

گراو: من پێموایە هزرین بە هەلومەرجی «هزری خۆیی بەناوەکیکراو» و بەو ئەرکانەی کە دەتوانرێ بۆی لەبەرچاو بگیردرێ، بۆ خۆی دەتوانێ چەشنێ خۆ هزری بێت.

بۆردیۆ: هەڵبەت هەق بە ئێوەیە. من پێموانییە کە پێویستە چەشنێ بورۆکراسیبوونی «خۆ هزری»مان هەبێ یان ئەوەی کە پێویستە بۆ چەشنێ کردەی خۆکار بگۆردرێ بە ناچاری شێوە و ناوەرۆکی پێ بدەین. ئەمەش خۆی لە خۆیدا کارێکی زیانبار دەبێت. هەروەها پێموایە کە خۆ هزری تەنها دەتوانێ کردەی کۆیی بێ، بەم چەشنە پێموانییە کە پێویستە هەموو کەسێ فیشی خۆی پێ پر بکرێتەوە و خۆ هزری بکات.

زۆرجار رۆشنبیران وەهایان کردووە بۆ نموونە سارتەر لە بارەی خۆیەوە دەبێژێت: «من رۆشنبیرێکی بۆرژوام»، لێ ئەو هیچ ئاکامێکی لەم گووتانە لە کاری خۆیدا نیشان نادات، ئەمانە ووشەگەلێکی فرەن ... پرسەکە ئەمەیە کە بتوانین ئەو روحە بئافرێنین کە بەرووی هزرین بکرێتەوە. پێویستە «خۆ هزرین» هاوشێوەی شمشێرەکەی دامۆکلیس بێ، ئەو شمشێرەی کە بێ هیچ خراپەخوازییەک لەگەڵ هەموو گرووپێ لە بەرهەمهێنەرانی کولتوری ئاوێزان بێت. ئەمەش نەک هەرەشەیەک بەڵکو راگەیاندنی مەترسییەکی تایبەت بەرامبەر بەو کارەیە کە ئێمە ئەنجامی ئەدەین، چونکە ئێمە خۆمان بە سەبجێکتێکی ئافرێنەر دەژمێرین.

گراو: بەم چەشنە پێویستە جۆرێک نیگای خۆشیکەرەوە بوونی هەبێ کە بەردەوام لە باری ئیشکردندا بێت.

بۆردیۆ: بەتەواوی وایە و ئەم نیگایەش هەموو شتێک دەگۆرێت. من هەموو رۆژێ شتگەلێک دەخوێنمەوە و هەستی ئەو کەسەم هەیە کە دەبینێت، شتگەلێکی سەیروسەمەرە دەبینێت. مرۆڤەکان بە چەشنێکی سادەبین

دەنووسن و ئەمەش بێ ئەوەی کە کارێکی وەها شی بکرێتەوە و ئەمەش مرۆڤەکان بە ئامرازی ئەوانی تر دەخوێنرێنەوە. ئەمە لە بارەی لێۆ توێژینەوە ئەو «کولتورەی» کە ئێمەش هەمانە دەتوانرێ شتێکی وەها بگووترێت (بلۆم لە ئەمریکا، رێژەبڕوایی، هەموو ئەم شتانە، فەیلەسوفانی گەورە) بە خۆمان دەڵێین، ئۆو خودای من! خۆزگە لانیکەم مرۆڤەکان کاتێ ئەم شتانە دەنوسن، لە خۆیان دەپرسن چ کارێکیان هەیە دەیکەن. ئەو سوودمەندییە سادەبینینانەی کە من ئەتوانم بە نووسینەکانم درێژەی پێ بدەم چیین؟ ئەم کارە، بەرهەمگەلێکی پۆزەتیڤن.

گراو: ئایا ئێوە دەتوانن وێنای ئەو هەلومەرجە ئابووری و سیاسییە بکەن کە تێیدا چەمکگەلێکی وەک «هابیتۆس»، «کایە» و «بەرهەمهێنانەوە» بۆ مۆدێلگەلێکی روونکەرەوەی بەڵگەنەویست بگۆردرێن؟

بۆردیۆ: دەتوانم وا وێنای بکەم، بەڵام ئەوەش ئەوەندە بە بڕواپێکەر نازانم. من گومانم هەیە و لە دۆخی ئەنجامدانی هزرینی خۆیین، پێویستە چی بڵێین، ئایا چەشنێکی شیاو لە خۆخوازی لێرەوە دەرناکەوێ، ئایا من لە رۆڵی پەیامبەری

نەفرەتلێکراودا نابم، رۆڵێکی کلاسیکی رۆشنبیر، و ئایا ئەمەش لە لای من شێوەیەکی بێ فیزی درۆینە نییە؟ بەڵام پێموایە بتوانم بێ ئەوەی کە هیچ فێڵ و تەڵەکەبازیەک لە کارەکەمدا بێ، شتێکی وەها زۆر ناکاریگەرە، چونکە پرسەکە لەسەر ئەو ئامرازانەیە کە بە دیدێکی زۆر باشەوە دەردەکەون لە کاتێکدا کە لەراستیا توندوتیژییەکی گەورە لە خۆیان بار دەکەن، چونکە ئەم ئامرازانە بە شتگەلێکی سەرەکی پەیوەست دەبن کە بە گشتی پارێزگاریان لێکراوە. بەم هۆیەش پێموانییە کە خۆ هزرین بەم سادەییە بتوانرێ بگشتێنرێ. هەڵبەت بە شێوەیەکی تایبەت هەڵوێست وەردەگرم تاوەکو ئەوانیتر بوروژێنم.

گراو: چۆن چۆنی پێویستە بەهۆی چەمکەکانتان بەرەو شیکردنەوەی پەیوەندی نێوان هزرینی خۆیی لە رەفتاری کولتووری و ئەو هەڵاوسانەی کە ئێمە بە شێوەیەکی تایبەت لە بازاری هونەردا دەیبینین، بچین؟ ئەگەر من گریمان بکەم کە پەیوەندییەک لە نێوان ئەم داتەپینە لە بازار و هزرین بەرامبەر بە هەلومەرجی ماددی بوونی هەیە، چۆن دەتوانین سوود لە ئامرازەکانتان وەربگرین؟

بۆردیۆ: سەرەتا پێویستە کارێکی مێژوویی ئەنجام بدرێت. خۆهزرین کورتە مێژوویەکی دورودرێژی هەیە و پێویستە بە پرۆسەگەلی خۆرسکبوونی کایەی هونەری[3] ببەسترێتەوە. من ئاماژەم بە پرۆسەگەلێکی هاوشێوە لە زەمینەی ئەدەبیات، شیعر و هەروەها مۆسیقاش کردووە. لەم دواییانە کتێبێکم لەبارەی شوئنبێرگ خوێندەوە، کە نووسەرەکەی (مۆسیقاناسی فەرەنسی) بێگومان تیۆرەسازێکی مۆدێرن نییە[4]. لەم کتێبەدا کە لە ساڵی 1947 نووسراوە، ئەو نیشانی ئەدات کە پرۆسەی گەرانەوەی مۆسیقا تاوەکو بە ئامانجی خۆی بەرەو پێشەوە بروات. ئەمە رێک هەمان ئەو پرۆسەیە کە لە زەمینەی ماتماتیکیش لەگەڵ ئەکسیۆماتیک (axiomatique) شاهیدی بووین. بەو چەشنەی کە لە شیعر و لە مۆسیقا: هەر کەس دەست پێ دەکات بە پرسیارکردن لەوەی کە پێویستە لە خۆی بپرسێت بۆچی ئەوەی دەیڵێین دەتوانرێ بگوترێت؟ بەم چەشنە پێویستە دیراسەیەکی مێژوویی و پراکتیکی لەبارەی هونەرەکان و زانستەکان

ئەنجام بدرێ، بەڵام لە زەمینەی ئەم سەردەمە، پرسێکی ئاڵۆزترە. من پێموایە پرۆسەی هزرینی خۆیی لە ساڵانی 1960 و 1970، لە کاتێکدا کە هێشتا قەیرانێک بوونی نەبوو، ئەم پرۆسەیەش بوونی هەبوو. بەم هۆیەش لەم بوارەدا من هیچ پەیوەندیەک بە قەیرانی ئابووری نابینین. پرسەکە زیاتر ئەوەیە کە ئایا قەیران نابێتە هۆی ئەوەی کە مرۆڤەکان زیاتر لە پێشوتر لە بردنە ژێر پرسیاری ئەوەی لەبارەییەوە دڵنیا بوون، سەرقاڵ بێ. ئەوەی بۆ ئێمە لە هەنوکە لە کایەگەلی هاوشێوەی شێوەکاری ئەدەبیات شاهیدیین، جۆرێ گەرانەوەیە بۆ فۆرمی زۆر نەریتی و دێرین. ئێمە لە سەردەمی «گەرانەوەی دەسەڵاتدارێتی» ژیان بەسەر دەبەین. ئەمەش روونتر لە هەموو شوێنێ لە ئەدەبیات دەبینرێت: ئێمە هەر چی زیاتر بەرەو جۆرێ لە هونەر لە پێش جۆیس و ڤێرچینیا ۆولف و رۆمانی نوێ دەرۆین. و ئەم گەرانەوەیەش بۆ حەکایەت لە زەمینەیەک لە کۆنزەڤاتیزمی گشتی لە رێگا سەردەردێنێ، کە لە هەر زەمینەیەک کاریگەری بە جێ دەهێلێ و ئەم کاریگەرییەش لە هەر

کایەیەکی تایبەتدا، بە هۆکارگەلێکی تایبەت شێوە دەگرێت. لێرەدا من بیر لە رووداوەکانی مانگی مەی 1968 دەکەمەوە کە کاریگەرییەکی زۆر قوڵی لە هزری ئەکادیمی و زانکۆییەکان لە لۆس ئەنجلۆسەوە تا مۆسکۆ بەجێ هێشت.

گراو: بۆ نموونە دەتوانرێت سەرلەنوێ گەرانەوەی نەریت لە شێوەکارییە گەلەرییەکانی نیۆیۆرک کە مەیلدار بە فرۆشی بازرگانین قسە بکرێت (بۆ نمونەیە لە گالەری گی کورنە) ئەو گالەرییانەی کە دەزانن شێوەکاری بەهای بازرگانی جێگیرە کە تەنانەت لە قۆناغگەلێکی قەیرانیش بە باشی دەفرۆشرێت، بەڵام گەلەرییگەلێکی دیکەش لە نیویۆرک هەن کە بە شێوەی «فۆرماڵی» بانگەشە دەکەن بەرامبەر بە قەیرانەکان هوشیارن و بۆ ئەمەش بەرنامەگەلێکی هەفتانە دادەرێژن.

بۆردیۆ: دونیای هونەر بە مۆدێڵە ئابوورییەکان ئاڵودە بووە. ئەمەش تەنانەت بە بەرپرسانی مۆزەخانەکانیش کە بۆ ئەکتەرگەلی زۆر گرنگ لە کایەی هونەری گۆڕدراون، گەیشتووە، ئەو بەرپرسانەی کە لە هەمان کاتدا بۆ کارگوزارانیش گۆڕدراون کە هاوکاری پێشکەش بە گەلەرییە بەناوبانگەکان دەکەن و شێوە و ناوەرۆک بە بەرنامە پروپاگەندەییە گەورەکان دەدەن. لە

هەنوکەدا لە پاریس پێشانگایەکی زۆر گەورە کراوەتەوە کە بە ڕادەیەکی وا تورەی کردووم کە تەنانەت ناوەکەیشم لە یاد نەماوە...

گراو: مەبەستان پێشانگای تۆلۆز لۆترکە؟

بۆردیۆ: بەڵێ، ئەم پێشانگایە بەراستی مۆدێلە. ئەم پێشانگایە ڕێک وەک فاکتێکی ڕاگەیاندنی، بەرنامەڕێژی بۆ کراوە.

گراو: ئێوە بەردەوام «کایەی هونەری»تان وەک کایەک دەستنیشان کردووە کە دیسپلینەکانی کایەی ئابووری بە فەرمی ناژمێرێت. لەم بوارەدا بەندە لەگەڵ تۆ هاودەنگ نیم. گرنگترین شتێک کە لە کایەی هونەری دێتە بەر چاو کەڵەکردنی میکانیزمە ئابوورییەکانە تێیدا. بۆ نموونە خۆوەبەرهێنان فاکتێکی باوە لەم کایەیەدا، تاکەکان بە شێوەیەکی خۆویستانە بۆ ئایدیالگەرایی هونەری خۆیان وەبەرهێنان دەکەن. وێرای ئەوەش، کایەی هونەری، کایەیەکە ئەوەندە جێی بەرگری نییە، چونکە لەو کایەیەدا سندوقە خانەنشینییەکان و بیمەیەکی ئەوتۆ بوونیان نییە. پەیوەندییە ئاڵوگۆڕییەکانیش زۆر کۆنن و دواجار شایەنی پەیپێبردنن. بەرهەمهێنەرەکان زۆرجار مەسرەفکەریشن. بەم چەشنە ناتوانرێ بگوترێ کە کایەی هونەری «لە دەرەوەی کایەی هونەری کار دەکات».

بۆردیۆ: ئەو شتەی کە بەڕێزتان دەیڵێن دژایەتی لەگەڵ گووتەکانی مندا نییە. لەو کتێبەی کە لەم دواییە نووسیومە پەیوەندیگەلێ لەو چەشنەی کە فلوبێر لە «پـەروەردەی عاتفی» وەسفی کردوون، شیمکردۆتەوە: پەیوەندیەکانی نێوان بەڕێز ئارنۆ کە بەچەشنێ لە چەشنەکان بەڕێوەبەری گەلەری ئەمرۆییە و ڕۆژنامەیەکی بچوک بە ناوی «هونەری پیشەسازی» هەیە، لەگەڵ هونەرمەندەکانی.

بـەڕێـز ئـارنـۆ (Arnaux) هـەڵگـری دەستوپێوەندێکی بچووکە بە شێوەکارییەکانی خۆیشی یەکێک لەوانە بە ناوی پلرنە و فلوبێر دەرکەوتەگەلێ لە پەیوەندییەکانی نێوان ئەم تاکانەمان پێ نیشان دەدات. ئەو دەڵێت کە ئارنۆ ئـەوانـی زۆر خـۆش ئـەوێ و ئەگەر ئەوانە بە شێوەیەکی نمونەیی وەبەربهێنێ بە هۆی عاشقبوونیانەوەیە. بە دیدی من هیچ شتێ بۆ ئەو پەیوەندییە دەسەڵاتداریانەی کە لە کایەی هونەری یان ئەدەبییدا بوونی هەیە، زیاتر لە پەیوەندیەکانی نێوان دوو ڕەگەز نییە: ئەو پەیوەندییەی کە بە گوێرەی دەسەڵاتی

ڕەمزی شێوەی گرتووە. لێرەدا پرسەکە لەسەر جۆرێ وەبەرهێنانی توندی ئابووری نییە کە لەسەر سوودوەرگرتن لە هێزی فیزیکی جێگیر بێ، بەڵکو ئەو وەبەرهێنانەیە کە بەگوێرەی هاودەستی و عەشقی تاکی جێ وەربەرهێنان جێگیرە. یان بە گوێرەی ئەو شتەی کە بە ناوی وەبەرهێنەوە، شتی دیکە وەبەر بهێنێ: هونەر، کولتور یان هەر شتێکی تر. ئێمە لە هەمان کاتدا سەروکارمان لەگەڵ چەشنێ هەڵگەرانەوەی جیهانی ئابووریدا هەیە: تاکەکان بە شێوەیەکی میکانیکی ناکڕدرێن، بەڵکە بە مانای جادوویی ووشەکە، رام دەکرێن. بۆ ئەوەی تێبگەین چۆن سیستەمێکی وەها کار دەکات پێویستە بزانین مرۆڤگەلێ بونیان هەیە کە هەڵگری لۆژیکی هەڵگەرانەوەیین و مرۆڤگەلێ هەموو ئامادەییەکیان تیایە بڵێن ئامادەن خۆیان بکەنە فیدای هونەر. ئێمەش ئەمە لە جیهانی ئابووری نابینین. لەم جیهانەدا مرۆڤەکان بۆ کرێ کار دەکەن، هەڵبەتە لەم جیهانەشدا فۆرمگەلێ لە دژە ئەفسوونی بوونی هەیە.

گراو: هەرچەند زیاد لە پێشووتر. کار لە دەرەوەی کایەی هونەریش بۆ کاری کولتوری دەگۆردرێت کە لە چوارچێوەیەوە تاکەکان مەیلی بەدەستهێنانی جۆرێ ناسنامە و لەززەتیان هەیە – کار پێویستە سەرەنجراکێش بێ. تارادەیەک هەمووان هاوشێوەی کرێکارانی کولتووری کار دەکەن.

بۆردیۆ: بەڵێ، هەق بە ئێوەیە. ئەم مۆدێلە لە دۆخی گشتاندندایە.

گراو: بەلاّم چەند دەقیقە لەمەوپێش وا هاتە بەرچاوم کە ئێوە لەوەی کە جیهانی هونەری لە دۆخی بەبازرگانیبوونە، بەداخەوەن، لەوەی کە ئەم کایەیەش ناچار بە پەسەندکردنی چەشنێک واقیبینی ئابووری کراوە.

بۆردیۆ: بەدیدی من هۆکارەکەشی ئەوەیە کە، ئەم کایەیە ئەو شوێنەیە کە دەگمەنترین دیاردەکان لە جیهانی مرۆیی تێیدا بەرهەم دەهێنرێن. ئازادی، شۆرشی بۆدلێر دژی ئەکادیمی، سەرپێچییە دوولایەنەکان–کارگەلێکی زۆر ئازایانە. تورەیی من لەمەدایە کە ئەمرۆ بەشداربوونی ئابووری لە کایەی هونەر، بە شێوەی هاوکاتیش دووچاری وابەستەییبوون و گوێرایەڵی جیهانی ئابووری بێ. گومان دەکەم ئەو شوێنەی کە ململانێ تێیدا شێوە بگرێت، پانتایی کۆمەڵناسی بێ،

هەر چەند لەوانەیە ئەوەش بە دیدی ئێوە سەیر دەربکەوێ. ئایدۆلۆژیاکان لەوانەیە بۆ بەردەوامی ژیان خۆیان دڕندە بن (هاوشێوەی بۆدلێر کە بە پرسگەلێکی سەرەکییەوە خەریک بوو) و ئەمەش لە کۆمەڵناسی خراوەتە ڕوو. هەڵبەتە چەشنە کۆمەڵناسییەکی بۆرۆکراسییانە بوونی هەیە بەو چەشنەی کە چەشنێ هونەری بۆرژوازیش بوونی هەیە، بەڵام کەسانێ کە بخوازن کاری خۆیان ئەنجام بدەن بە خێرایی تێدەگەن تاوەکو چ ڕاددەیەک ئەم شوێنکەوتنە لە کایەی ئابووری ناچاریان دەکات کە توانای گەیشتن بە راستییەکانی خۆیان لە دەست بدەن.

گراو: پێشگرتن لە شوێنکەوتنی کایەیەک لە سەپاندنەکانی کایەیەکی تر، ئایا ئەمە هەمان ئەو شتەیە کە ئێوە بە «سەربەخۆیی ڕێژەیی» کایەیەک ناودێری دەکەن؟

بۆردیۆ: هەر کایەیەک، تەنانەت کامڵترین کایەکان، هاوشێوەی کایەی ماتماتیکی پەتی، هەڵگری سەربەخۆیی و ئۆتۆنۆمییە. مرۆڤەکانی نێو ئەم کایانە ئەو کارانەی کە دەیخوازن ئەنجامی دەدەن. ئەوان شوێنکەوتووی ئەو

کۆنترۆلانەن کە پەیوەندی بە کۆنترۆڵە دەرەکییەکانەوە نییە، بەڵام ئەم سەربەخۆییە تەنانەت لە پەتی ترین بواردا بەردەوام بە ڕێژەیی دەمێنێتەوە و دەکەوێتە ژێر هەڕەشەی سەپاندنە گەردوونییەکان یان سەپاندنەکانی بازارەوە. ئەم سەپاندنانە دەتوانن ناخی کایەک وێران بکەن و هیرارکیەکەی سەرو ژێر بکەن. هەموو ڕۆژێ مرۆڤناسەکان دەمرن (بەو چەشنەی کە لە سەدەی نۆزدە شێوەکارییان دەکرد) کە لە ڕێگەیەکی دەستنیشانکراوەوە دەرکراون، چونکە لە شوێنکەوتەی کۆنترۆڵەکان نین و ئەمەش ئەو شتە نییە کە ئەوەندەی پێمان نیشاندرابێت. و ئەمرۆش بە دیدی من، مرۆڤگەلێکی زۆر، گەنجان و ژنان کە لە شوێنگەلێکی دیکەوە دێن و ئەوان بە میتۆدگەلێکی شیاو لە ڕێگەی بێهیواکردنیانەوەلە نێو دەبردرێن.

گراو: ئایا بۆ کەسانێک کە هوشیارانە خۆیان پەراوێز دەخەن، پەیوەندیی بە پێگەوە نییە لە کایەی کۆمەلایەتی؟ مەبەستم کەسانێک هەن کە لە بنەڕەتدا گەرەکیان نییە خۆیان بخەنە نێو دیسپلین و کێبرکێیەکانی بەرهەمهێنان و میکانیزمەکانی بە فەرمی ناسین؟

بۆردیۆ: کۆمەڵناسان بەشێکی ئەم گروپە نیین. ئەمە واقیعەتێکە کە هاوشێوەی هونەرمەندان لە دەرەوە دەبن و پێویستە لە دەرەوە بمێننەوە. چونکە ئەگەر ئەوان خۆیان ناچار بە شوێنکەوتووی لە سەپاندنەکانی بازار بکەن ئەوا کام هێز ئامادەیە بڕە پارەیەک سەرف بکات کە راستیەک لەبارەی کرێکارەکانی ببیستێت؟ من توێژینەوەیەکم لەبارەی قەشەکان ئەنجام داوە، بەڵام ناتوانم وا وێنا بکەم کە قەشەکانی تریش ئەم کارەیان بە من سپاردووە. گرووپە زاڵ و دەستباڵاکان بە هیچ شێوەیەک مەیلی زانینی هەقیقەتیان نییە. بەم چەشنە ئێمە پێویستمان بە ئازادی هەیە کە بە دەوڵەتەوە گرێدراوە و بەم راستییەی کە ئەوە دەوڵەتە ماف بە کۆمەڵناسان دەدات. لەمەڕ ئێمە ئەم ئازادییە بۆ ئەوە بەکار دەهێنین کە تێبگەین پەیوەندییەکانی نێوان بەرهەمهێنان و پەیوەندییەکانی دەسەڵات کامانەن. بەم هۆیەیە کە ئێمە زۆر ترسناکین.

گراو: بەڵام ئێوە بۆ نموونە بەم کارەش هەڵساون کە نیشانی بدەیت بە هەمان ئەو شێوەیەی کە سروشتی دێنە بەرچاو، وا نین، و لێرەوەیە ئێوە خزمەت بە چەشنێ

سەرمایەدار دەکەن کە پێویستی بە ڕووبەڕووبونەوەیەک لە بکەرانی خۆهزرین بوونی هەیە بۆ ئەوەی خۆیان بەرامبەر بەم بابەتە ئاگادار بن.

بۆردیۆ: ئەمە مەسەلەکەیە. بە دیدی من هەر چەشنە بیرکردنەوەیەکی ڕەخنەیی دووچاری ئەم مەترسییە دەبێتەوە کە خراپ سوودی لێوەرگیرێت. کەم تا زۆر کتێبی «جیاکاری» (Distinction) لە قوتابخانەکانی بازار پەیداکردنیشدا دەخوێنن.

گراو: مەبەستی من لێرەدا ئەوە نەبوو کە بە گووتاری «هەموو شتەکان بەیەکەوە پەیوەستن» بگەین، بەڵکو مەبەستم زێتر ئەمە بوو کە بپرسم توانای سوودوەرگرتنێکی وەها لە تێزەکانی ئێوە دەتوانێ چ مانایەکی لە بەرهەمهێنانی زانستیتاندا هەبێت.

بۆردیۆ: ئێوە لێرەدا بە یەکێ لەو پرسیانە دەگەیت کە بە زۆرترین ڕادە منی توڕەکردووە و بەردەوام دژایەتی دەکەم. بۆ نموونە ئەزموونێ بە مێشکمدا هات کە هەم زانستییە و هەم سیاسی. سەرقاڵی کارێکم کە تێیدا سوودم لە میتۆدی چاوپێکەوتنگەلێکی زۆر دورودرێژ و تێروتەسەل وەرگرتوە، تا ڕاددەیەک بە سوودوەرگرتن لە چاوپێکەوتنە دەروونشیکاریەکان، هەڵبەتە ئەو

چاوپێکەوتنانەی کە بە فۆرمگەلێکی روونکەرەوەی دیکە شی دەکرێنەوە، و من لە خۆمم پرسی ئایا ئەم میتۆدە دەتوانێ رێگەم پێبدا کە لە بەرامبەر ئەو ململانێیەی بەردەوام لەگەڵی رووبەرووم، بەرگری بکەم. دەتوانرێ ئەم ململانێیە لەم رەخنەیە کورت بکرێتەوە: ئەو کارانەی تۆ دەیکەی، زۆر باشن بەڵام تەنها کەسە زیرەکەکان دەتوانن سوودی لێ وەربگرن. زۆر باشە.

ئێمە تاوەکو ئێستا بەشێ لەم چاوپێکەوتنانەمان بڵاوکردۆتەوە. ئەو شیکردنەوە کۆمەڵناسییانەی کە لەسەریان ئەنجامم داوە زۆر ئەبستراکن و پێویستیان بە سوودوەرگرتن لە گروپێ لە چەمکەکان هەیە، بەڵام ئەم چاوپێکەوتنانە ئێمە بە شێوەی چیرۆکێک، وەک گروپێ لە رۆمانە کورتەکان خستومانەتەڕوو. ئەوە خەڵکن کە ژیانیان پێناسە دەکەن. و هەڵبەتە ئەم چیرۆکە هەموو کەسێ دەتوانێ بیخوێنێتەوە، هەموو کەسێ کە خۆی بە شێوەی دەرگیر بیانبینێ. ئەمەش زۆر باش کار دەکات. خوێنەر تاراددەیەک بێ دەنگ و رەنگ، ئامرازگەلی کۆمەڵناسی رابکێشێ و خۆی پەی بە بابەتەکە ببات.

گراو: ئەمە من دەخاتە یادی هانس هاکەوە (Hans Haacke). ئەویش لە کۆمەڵناسییەوە ئامرازەکانی تێگەیشتنی وەردەگرت و لە گەلەرییەکان سوودی لێیان وەردەگرت، ئەو گوێدێرانی هونەری لەگەڵ ئەو پرسانە رووبەروو دەکردەوە کە بە هەڵوێستی ئەو لە زەمینەی کۆمەڵایەتی پێکەوە پەیوەست دەبن.

بۆردیۆ: هانس هاکە ئەو کەسەیە کە من زۆر شت لێیەوە فێر بووم، یان باشترە بڵێم: من زۆر شت هاوشانی ئەو فێربووم. ئەو سەرنجی منی بۆ شتگەلێ راکێشا کە هەڵبەتە بەرامبەریان هەستیار بووم، بەڵام ئەم هەستیارییە شێوەیەکی ئاڵۆزی هەبوو و جورئەتم نەدەکرد ووشەکانم لەو بوارەدا بخەمە ڕوو. بۆ نموونە ئەم بیرەم هەبوو کە کایەی هونەری لە پێشتر زیاتر سەربەخۆتر دەبێت، و ئەو دەیگووت: بەڵام ئاگادار بە کە ئێمە ئەمانەوێ لە چنگی «چاکەکاران»ی دابنێین...

هانس هاکە ئەو مرۆڤەیە کە تێروانینێکی زۆر روونی بۆ شتەکان هەیە. لەو گفتوگۆیەی کە پێکەوە هەمان بوو(5) من بەوم گووت کە رۆشنبیران لەوەی کە ستراتیژگەلێکی رەمزی بە دەستبهێنن بێتوانان. «هاکە»م لێرەدا

وەک راوێژکاری هونەری بەکاردەهێنا تاوەکو هەڵوێستگیریگەلێکی جیاوازمان بۆ نموونە لەبارەی ئەوەی لە ئەڵمانیای رۆژهەڵات دەگوزەرێ، بۆ بنوسێ. لە باتی دەرخستنی تیۆرگەلێکی ئەبستراکت، پێویستە لە خۆمان بپرسین کە دەتوانرێ چ شتێ بگووترێ کە هاوشێوەی بیرمەندانە، رەخنەگرانە و رەمزیبوون، کارا بێ. شتگەلێکی ئاوا ناتوانرێ لە سەرەتادا بینا بکرێ و رۆشنبیران لەم بوارەدا زۆر بێ توانان. ئێمە لە هەمان باردا هونەرمەندێکی زۆرمان نییە کە هەموویان هەم ژیانێکی فیکری بەهێز و سادەییانە و رەخنەگرانەیان هەبێ و هەم ئامرازگەلێکی دەربڕین بە دەسەڵاتێکی رەمزی هەبێت. بە دیدی من هاکە کەسێکە پێویستە ئەو بە نوێنەری چەشنێ پێشەنگ بزانرێ لەوەی ژیانی رۆشنبیرێک بێ. مەسەلەی من ئەوەیە کە گەرەکەمە خۆم لە زەمینەیەکی زانستی بە نۆرمگەلێگی زانستی بپارێزم. ئەگەر لەمە زیاتر برۆم، ئەوا بە نازانستیبوون تاوانبار دەکرێم – تەنانەت هەنوکەش کارەکانی من هۆکاری

ژاوە ژاوە، و یەکێ لەو تواناییانەی کە بۆ لە نێوبردنی کارەکانی من بوونی هەیە ئەوەیە کە بڵێین ئەم کارانە نازانستییە. بەم چەشنە من ناچارم شوێنکەوتەی یاسای زانستی بم و لە هەمان کاتدا هێزێ لە چەشنێکی هونەرییەوە بە دەست بهێنم.

گراو: ئەگەر کاری ئامادەسازی ئەزموونی ئێوە (چاوپێکەوتنەکان، پرسیارنامەکان) لەگەڵ کاری رەخنەگرێکی هونەری بەراورد بکەین، ئەو کات دەبینین کە کارێکی وەها هاوشێوە دەبێت بە کارێکی پێویست، بەتایبەت بۆ وەسفکردنی هونەری بە شێوەیەکی رەخنەگرانە. وێرای ئەوەش، ئێوە بە چەمکی «کایەی هونەری» خۆتان بە شێوەیەکی روون لە چەمکی «پێشزەمینە» کە لە مێژووی هونەر و رەخنەی هونەردا باوە و ئەوەش بۆ نموونە لە کارەکانی ولفگانگ کمپ (Wolfgang Kemp) **یان ب. ج. کلارک** (T.J. Clark)**دەیبینین، دوور دەکەویتەوە.**

بۆردیۆ: ئەم خاڵە روونکردنەوەیەکی تێروتەسەل دەخوازێ. دوو چەمک هەن کە وا دێتە بەرچاو لە چەمکەکەی منەوە زۆر نزیک بن. یەکەمیان «جیهانی هونەر» (Art world) و دووەمیان «پێشزەمینە» (Contexte)،

بەڵام لە هەر دوو بواردا ئێمە سەروکارمان لەگەڵ چەمکگەلێکی بەهێز و ناهەماهەنگدا هەیە کە دەتوانن ئەم پێگەیە وەسف بکەن کە هونەرمەندانیش لە جیهانی کۆمەڵایەتی بە هەموو دامەزراوەکانیەوە تیایە دەژێن. «ئارسەر دانتۆ» (Arthur Danto) من کۆپی ئەو دەقەی تێیاندا ئەم بوارە بە تێروتەسەلی خستومەتە بەر رەخنەوە دەنێرم) هەموو شتێ لە چەمکی «جیهانی هونەر» دادەنێت: هونەرمەندان، بازرگان، گوێدێران، گالەری، مۆزەخانەکان، مامۆستا. هەڵبەتە ئەمە لەوەی کە بڵێم هونەر بەرهەمی کاری هونەرمەندانە، باشترە. بەڵام خراپتریش هەیە، چونکە ئەم فاکتەش پەراوێز دەکات کە بەرواڵەت ئەو تاکانەن کە (هەر یەک بە شێوەیەکی جودا) سەروکاریان لەگەڵ هونەردا هەیە. لە کاتێکدا کە ئێمە رووبەرووی کایەیەک دەبینەوە، لەگەڵ ئەو فەزایەی کە تێیدا پەیوەندییگەلێکی ئۆبجەکتیف بوونی هەیە، پەیوەندیگەلێ بەهەمان بەهێزی پەیوەندییە ئابوورییەکان. ت.ج. کلارک، درندانەیە من کاری ئەو لەبارەی مانێم (mannet) بینیوە

و ئەم کارەش پەستم دەکات. هەر چەند ئاوا کارێ شێوە و باڵایەکی بەهێزی کارەگەلی کۆمەڵناسییان هەیە، بەڵام لەراستیدا شتێکی جگە لە بەستنی پەیوەندی دوو گەوهەر نییە: لە لایەک هونەرمەندان و لە لایەکی تر جیهانی کۆمەڵایەتی.

ئەوەی ئەم تاکانە لە شیکردنەوەی خۆیاندا کەمیان هەیە، هزری فەزایەکە کە من پێی دەڵێم کایە «Filed» و تێیدا ئێمە سەروکارمان لەگەڵ پەیوەندییەکانی دەسەڵات، لەگەڵ ستراکتۆرە نادیارەکان، لەگەڵ فەرمانڕەوا و بەرفەرمان و لەگەڵ مۆنۆپۆلەکاندا هەیە – ئەو شوێنانەی کە سەرمایەی رەمزی تیا کەڵەکە دەبێت. بڵاوکەرەوەیەک یان بەرێوەبەرێکی گەلەری وێرای هەموو شتەکانی تر، سەرمایەدارێکی تایبەتە. و لەسەر بەرگی گەتەلۆگێک یان کتێبێک وەک ژمارە بانکیەک کار دەکات. ئەگەر من داهێنانێکم بۆ کۆمپیوتەرێک کردبێ، پێویستم بە بانکە کە سەرمایەگوزارییەکانم لە رووی ماددیەوە دابین بکات و پێویستە من ئەم بانکە رازی بکەم کە ئەو کارانەی هەمە

بە شێوەیەکی هۆشمەندانە ئەنجامی ئەدەم، کە بەراستی شتێکی تازەم دۆزیوەتەوە. ئەمەش لە پەیوەست بە گەنجێکی تازە نووسەر بە دیداری بەرێوەبەرێکی بڵاوکەرەوە دەڕوات، بەهەمان شێوە راستە. و بەرێوەبەر بە گوێرەی چ شتێ دەخوازێ داوەری بکات؟ ئەو بە گوێرەی کەسایەتی خۆی ئەم کارە دەکات. ئەگەر بڕوا بەم کەسە بکەیت ئەوا ئەو دەیەوێ سەرمایەگوزاری بکات. ئەو هاوشانی نووسەر ناونیشانێ هەڵئەبژێرێ، ئەو پارە نادات، بەڵکە ئەو سەرمایەیەکی کولتوری گەورە بە نووسەر دەدات، و ئەو کەسەی کە تا دوێنێ بوونی نەبووە، بوونی دەبێت. پاشان نۆبەتی رەخنەگران دەگات کە دەبینن کتێبێ لە بڵاوکراوەی سورکامیڤ (Suhrkampf) (بڵاوکراوەیەکی زۆر ناسراو و موعتەبەری ئەڵمانیا) بڵاو بۆتەوە و لەم مەسەلەیە ئەنجامگیرگەلێ دەکەن. کوڕی ئانسڵد (Unseld) کتێبێکی لەبارەی کافکا و بڵاوکراوەکانی نووسیوە. کتێبێکی زۆر جوانە. وادێتە بەرچاو، بۆ نووسەر دەزگای چاپەکە، خودی خوایە.

گراو: وەک خاوەن گەلەری بۆ هونەرمەند.

بۆردیۆ: ڕێک خودی خوایە. ئێمە لە نەبووندا هەین، بەڕێز کافکا بەتەواوی نەناسراوە! کەسێ ئەو بۆ جیهان بوون دەهێنێ، کەسێ کە هەڵگری دەسەڵاتێکی یەزدانییە. لە کاتێکدا کە دەتوانێ ئەو بۆ دۆزەخ بنێرێ و بڵێ کە ڕۆمانەکەی هیچ سەرکەوتوو نەبووە یان هیوای پێ بدات و بڵێ بەڵام بە هەر ڕێزێکیش دووبارە کارەکەی چاپ دەکات.

گراو: هەڵبەتە پێویستە پەی بەوە ببردێ کە ئەم مەسەلانە هیچ پەیوەندیەکی بەوەوە نییە کە پێی دەوترێت «چۆنایەتی».

بۆردیۆ: لێرەدا ئێمە سەروکارمان لەگەڵ ڕەهەندە کۆمەڵایەتی و نەستییەکانەوە هەیە. بڵاوکەرەوەیەکی بەتەمەن شتگەلێ بڵاودەکاتەوە کە سی ساڵ پێشتر بڵاوی دەکردەوە و نووسەرانی لاو کە لە بنەڕەتدا نایەتە بەرچاوی، لە نێو دەبات. نووسەرانی کۆن نووسەر تازەکارەکان لە نێو دەبەن و پارێزگاری لەو نووسەرانە دەکەن کە لەگەڵیاندا هاودەنگیان هەبێ و بۆ ئەم کارە پێشەکی بۆ کتێبەکانیان دەنوسن – ئەم پێشەکیانە چەشنێ

گواستنەوەی سەرمایەی رەمزین. هەموو ئەمانە زۆر لە کاری بانکەکان دەچێت: پەیوەندیەکانی سوودوەرگرتن، پەیوەندییەکانی دەسەڵات و پەیوەندییەکانی خاوەندارێتی، بەو چەشنەی کە ئێوەش دەیڵێن، زۆریش توندوتیژئامێزن، چونکە سەروکارمان لەگەڵ توندوتیژیەکی رەمزیدا هەیە.

گراو: بە وشەگەلێکی دلێرانە و ماتریالیستیانەی وەها، هەندێ کات مرۆڤ فەرامۆش دەکات لە خۆی بپرسێت ئایا بەراستی دەتوانرێ بەرهەمهێنانی هونەری بۆ ململانێگەلی نووسەرانی ناو کایەیەک کورت بکرێتەوە.

بۆردیۆ: ململانێ نەک تەنها لەنێو نووسەران، بەڵکو لەنێوان بڵاوکراوەکان و رەخنەگرانیش بوونی هەیە ئەوانیش بەشێکن لەم کایەیە. ململانێیەکی ئاوا لە تەواوی کایەکان لە ئارادایە، بەڵام پرسێکی زۆر ئاڵۆز و زۆرجار پەی پێ نەبردراوە، چونکە بەردەوام دوو ئاست تیایاندا بوونی هەیە. من لە دواین کتێبم بە تایبەت جەختم لەسەر ئەم پرسە کردۆتەوە، چونکە هەمیشە بۆ دەرککردنی رووبەرووی گرفت بوومەتەوە. ئێمە لە لایەک سەروکارمان لەگەڵ فەزای واقیعی مرۆڤەکاندا

هەیە کە تێیدا هەر یەک لەو هەڵوێستە تایبەتەی بەرامبەر بە ئەوانی تر دادەنرێن (بۆردیۆ بە دەستی بازنەیەک دەکێشێ و چەند خاڵێ) و لەگەڵ یەکتر ململانێ دەکەن و پاشان ئەوەی من ناوم لێناوە فەزا (بۆردیۆ بازنەیەکی دیکەش دەکێشێ). ئەوەی لە ساتەوەختێکی تایبەت مومکینە، ئەنجامدراوە یان ئەدرێت، چەشنێ خەیاڵ کە بە شێوەی کۆمەڵایەتی شێوەی گرتووە. بەم چەشنەیە کە دەگووترێت ئەمرۆ ئیدی نابێت رۆمانگەلێکی وەک رۆمانەکانی باڵزاک بنوسێ یان ئەوەی کە شتێ لە سەردەمی دوشان (Duchamp) بە دواوە بە کۆتایی گەیشتووە. بۆ ئەوەی کە تاکەکان بتوانن لەگەڵ ئەوانی تر بدوێن و لەگەڵی ململانێ بکەن پێویستە سەرپەرشتیاری زمانی هونەری خۆیان هەبێ. ئەگەر ئێوە لە پەراوێزی کایەیەک دابنرێن ئەو کات چارەنووسی شێوەکارێکی وەک «رۆسو»تان (Rousseau) بەسەرتان دێت، «هونەرمەند-شت» بەو دەستەواژەیەی کە من بەکارمهێناوە: ئەو هونەرمەندانەی کە بە شێوەیەکی ئۆبجەکتیف هونەرمەندن، بەڵام بە شێوەی سەبجەکتیف هونەرمەند نین. ئەو

هونەرمەندانەی کە لە بۆتەی هونەرمەندان ، گۆردراون، بەڵام نازانن چ کاریکیان هەیە بیکەن. هونەرمەندێکی هاوچەرخ پێویستە هونەرمەندی پۆست کۆنسێپتواڵی (post-conceptuel) بێ. واتە هەر چەند ئەوەی کە بە شێوەی نیۆ واقیعگەرایانە شێوەکاری بکات پێویستە بزانێ بۆچی ئاوا دەکات.

گراو: هونەرمەند پێویستە مێژووی هونەر بناسێت، دەرکەوتە جیاوازەکانی و داوەرییە هەمە چەشنە بەهاییەکان و لە کاری خۆیدا بانگەشە شیاو و نەشیاوە هونەرییەکان بەزاتی کرد بێت.

بۆردیۆ: ئەو هونەرمەندەی داهێنەر بێ بۆشاییەک دەبینێ، بەڵام ئەمە تەنها هۆ نییە کە ئەو بە کارێکی وەها هەڵبستێ، چونکە لەم شێوەیەدا تەنها دەبێتە هونەرمەندێکی سەگ سیفەت (cynique). ئەو هونەرمەندەی کە باوەڕی هەبێت، بەم هۆیە کارێ ئەنجام ئەدات کە دڵەراوکێیشی هەیە. بۆ ئەوەی کە ئەیەوێ ئەو کارە ئەنجام بدات و بەم کارە پێویستە بە چەشنێ ئەنجام بدرێت کە ئەو وا هەست بکات دەستی بە ئارەزووەکەی گەیشتووە.

گراو: ئەمە منی هێنایە بیری ئەو چەمکەی ئێوە «هەستی گەمەکردن» (feel for the game)، من وا هەست دەکەم ئەم چەمکە لەوانەیە بەم مانایە بێ کە بتوانرێ چەمکی داهێنانی هونەری لە گۆشەیەکی شاراوەوە بکرێتە نێو کارەکەوە. لەوانەیە کەسێ کە ئەمرۆ «هەستی گەمەکردن»ی هەیە کەسێ بێ کە پێشووتر پێی دەوترێت داهێنانی هونەری، بەڵام ئەوەی تووشی سەرسورمانم دەکات، ئارەزووی ئێوەیە بۆ ئەو کەسانەی کە ئەم هەستەیان هەیە. ئێوە پەیوەندیەکی زۆرتان بە گەمەکەرێکی باشەوە هەیە کە بتوانێ تێکەڵەیەکی گونجاو لەگوێرایەڵی و ئازادی لە ساتەوەختێکی داواکراو بەدەست هێنابێ، بەڵام ئەو هەلومەرجەی کە لە کەسێ گەمەکەرێکی باش دروست دەکات چییە و چ کەسێ بڕیار دەدات کە ئەو گەمەکەرێکی باش بووە؟

بۆردیۆ: بەڵێ، ئەمە پرسیێکی گرنگە. باشە پێویستە بگوترێ «هەستی گەمەکردن» شتێکی ئاڵۆزە. هەندێ لە تاکەکان ئەم شارەزاییەیان بە شێوەی سەگ سیفەت هەیە و بە شێوەیەکی نیوە ئاگایانە بە باشی سوودی لێ وەردەگرن. بە دیدی من، جیهانە هونەری و زانستییەکان، کۆمەڵەیەکی زۆر ئاڵۆزن کە لە ناوەوەیان تاکەکان تارادەیەک بێ ئەوەی کە ژمێریارێ لە

کار دابێ ئەوەی ڕاست و پێویستیە بە ئەنجام دەگەیەنن. پێویستە بگوترێ ئەنجامدانی ئەم کارە تارادەیەک مەرجێکە بۆ سەرکەوتن. بەهاگەلێکی وەک جددیبوون و ڕەسەنایەتی بوونی هەیە کە بەردەوام لە لایەن ئەفرێنەرانەوە جەختی لەسەر دەکرێتەوە...

گراو: بە پێچەوانەوە، لانیکەم لە سەردەمی وارهۆڵەوە (Warhol) یان هەروەها لە لای کۆنز (Koons) ئەوە بەهاگەلی دروستکراو و نارەسانەیاتیبوون کە کاریگەرییان هەیە...

بۆردیۆ: ڕاستە –ئەم بەهایانە وەک شێوەیەکی بەتاڵ لە داهێنان کاریگەرییان دەبێت، بەڵام لە هەمان کاتدا، ئەم توانایەش هەیە کە لە خزمەتی ڕەسانەیەتیەکی گەورەتردا بێت. بەم چەشنە ئەم بیرە دێتە کایەوە کە ڕەسانەیەتی فاکتێکی سادەڕوانانەیە و بانگەشە دەکرێت کە ڕەسەنایەتیەک بوونی هەیە کە هەمدیس ڕاستەقینەترە و دەتوانێ ئەفسانەی ڕەسەنایەتی لە نێو بەرێت، و ئەمەش ئەو گلۆڵەیە کە ناتوانرێ لێی بەدەر بکرێ. لە کاتێکدا کە بە دیدی من پێویستە لەم گەمەیە بخرێتە دەرەوە و بگوترێ کە

مۆزەخانەکان شتێکی جگە لە بینایەک نین، بەڵام نازانین کە هونەرمەندان تەنانەت خۆشیان لە ناوەندێکی باڵا دادەنێن و وەک کارێکی هونەری خستویانەتە ڕوو. هەر چەند بیریش بکاتەوە ئەنجام دراوە. ئەمە راستە کە تاکەکان لەو بڕوایەدان و ئەم بڕوایەش خۆی مەرجێکە بۆ بەژداریکردن و پەیوەستبوون بە گەمەکەوە. من دووبارە ناواخنی دەقێکم لە مالارمێوە (Mallarmé) وەرگرتووە و لەم ڕووەوە زۆر خۆشحاڵم. لەم دەقەدا ئەو دەڵێت کە پێویستە پێشگیری لە دابرانی بێ بەزەییانەی خەیاڵ بکردرێ (کە ماناکەی ئەمەیە پێویستە دوورە پەرێزی لە دابرانی خودیی بکردرێ) ئەوە بۆ خۆی خەیاڵکردنەوەیەکە. هیچ کەسێ بۆی نییە گەمەکە پێکەوە بکات چونکە دەبێتە هۆی ئەوەی لەززەتەکەی لە نێو بچێت و ئەو لەم بارەیەوە دەڵێت (شتێ کە منیش هەوڵم بۆ داوە لە کتێبەکەم نیشانی بدەم) کە لێرەدا سەروکارمان بە گەمەیەکی کۆمەڵایەتی هەیە. من لەبەر ئەوەی ئەو دەقەم وەرگرتووە زۆر خۆشحاڵم. وەک ئەمەیە کە لە لای هایدیگەر، دەقێ بهێنم کە بڵێت ئەوە جیهانی کۆمەڵایەتییە کە هوشیاری روون دەکاتەوە.

گراو: سلاڤۆی ژیژک (Slavoj Zizek) دەڵێت ئەوە سەگ سیفەتەکانن کە باشتر لە هەمووان ئەرکیان هەیە و من خۆمیش لە کۆڵن بینیومە کە لەنێو گروپەکانی هونەرمەندان ململانێگەلێ بوونی هەیە تارادەیەک هەموو ساڵێ دووبارە شێوە دەگرنەوە، هەر چەند بەشداریکەران لەم ململانێیاندا خۆیان دانی پیا ئەنێن کە ئەوان تەنها بە دووبارەکردنەوەی ئەو گۆشەبەندیانەوە خەریکن کە لە نێوان گۆشەی جوانیناسانە و گۆشەی کۆمەڵایەتی-رەخنەگرانە بوونی هەبووە. هەمووان دەزانن کە ئەم ململانێیانە کورتکردنەوەگەران، بەڵام گەمەکە بەم چەشنە درێژەی دەبێت. من پێموایە تەنانەت شیاوترین شیکردنەوە لەم گەمەیە بە هۆی گەمەکەرانەوەش ناتوانێ خەسڵەتەکەی بگۆڕێت.

بۆردیۆ: هەقی ئێوەیە و بەم چەشنەیە کە چەمکی کایە ڕووندەبێتەوە. پرسەکە ئەمەیە کە ئێمە سەروکارمان لەگەڵ تاکەکاندا نییە، بەڵکو هێزگەلێ لە ئارادان کە لەوان گەورەترن و دەمانکەنە دیلی خۆمان. ئەو هێزانەی لە ناخی واقیعەتدا بوونیان هەیە: گەلەرییەکانی کۆڵن کە مێشکی مرۆڤەکانیان زاتی کردووە. چەمکی «کایە» بەرامبەر بە چەمکی «ژینگە» ڕوونترە، چونکە ئەم بیرەش دەگرێتەوە کە چەشنێ دەزگای دۆزەخی بوونی هەیە. وێرای

ئەوەی کە کەسێ دێتە نێو ئەم گەمەیە وەک لە تراژیدیایەک. ناچارە گوێڕایەڵی لە ڕێساکەی بکات، و ئەگەر گەمەکەرێ بخوازێ لە ژێر باری ئەم ڕێسایانە خاڵی بکاتەوە، دەخرێتە لاوە. خودی منیش، زۆرجار بێ ئەوەی بمەوێ زۆر وەسواسم، بە زەحمەت دەتوانم ئاگاداری ئەو گەمەیەی کە دەرگیری بووم، بم. با گریمانە بکەین کە ئێوە ئەتانەوێ لەبارەی پێگەکەم لە کۆمەڵناسی فەرەنسی وتووێژم لەگەڵدا بکەیت. ئەم پرسە یەکسەر ئازارم دەدا، و یەکسەر دەڵێم ئێوە پێتانوانییە کە من بەراستی بەم چەشنە بیر دەکەمەوە. کە من ئەمەوێ درێژە بە ستراتیژێ بدەمن کە من سوود لە کۆمەڵناسی وەردەگرم تاوەکو گەمەکەم بشارمەوە، ناخوازم دەستم بەرز بکەمەوە تاوەکو نیگەرانیەکانمان لە کایەکە بە دەر بکەم.

گراو: لە بارەی تیۆری سیستەمی نیکۆلاس لۆمان (Niklas Lumann) **چ ڕاوبۆچوونێکتان هەیە؟**

بۆردیۆ: لە کتێبی «وەڵامەکان» ڕایەکەم خستۆتە ڕوو. هەروەها لە کۆنفرانسێ هەر دوو چەمکی سیستەم و کایەم تێیدا بەراورد

کردووە. بە دیدی من لێکچوونگەلێ لە نێوان ئەم دوو چەمکە بوونی هەیە، بەڵام لە هەمان کاتدا، ئەمانە تیۆرگەلێکی تەواو پێکدژن. خەیاڵی لۆمان ئایدیالگەرا و هێگڵییە. ئەو پێیوایە کە سیستەم لە هەماهەنگی لەگەڵ لۆژیک گەشە بە خۆی دەدات، بێ ئەوەی ئەکتەران، بێ ئاڵۆزی، بێ پەیوەندییەکانی دەسەڵات و بێ ململانێ. هەڵبەتە پێویستە بە تێروتەسەلییەکی زێتر روون بکرێتەوە، بەڵام بە هەر حاڵ بە دیدی من ئەم سیستەمە ترسناکە، چونکە خۆی بە هەڵگری ڕواڵەتی لە هەقیقەت دەردەخات.

گراو: پەیوەندیتان بە دەروونشیکاری چۆنە؟ لە کتێبەکانتان، ووشەی دەروونشیکاری کاریگەری خۆی بەسەرتانەوە بەجێهێشتووە، بەڵام وا دێتە بەرچاو کە ئێوە لە بارەی بایەخی «لایەنی سێکسی» وەک بنەچەیەکی روونکەرەوەی گەردوونی بە گومانیت. ئایا دەتوانرێ چەمکی هابیتۆس لەگەڵ چەمکی نەزمی رەمزی بەراورد بکردرێ؟

بۆردیۆ: من تا ئێستا بیرم لە گاتیگۆریەکی وا نەکردۆتەوە. ئێوە زۆر بەباشی هەڵوێستی منتان کورتکردەوە. من زۆر بە دەروونشیکارییەوە پەیوەستم، بەڵام گومانگەلێکی زۆریشم

لەبارەیەوە هەیە، ئەو شتەی کە پێویستە لە ڕێگەی کاریگەرییەکانی کایەوە ڕوون بکرێتەوە. لە فەرەنسا ئێمە قۆناغێکمان هەیە کە هەمووان بە شێوەیەکی وەسواس ئامێز لە بارەی «ئارەزوو»ەوە دەدوێن. من تا رادەیەک بەرپەرچی ئەم رەوتەم داوەتەوە، چونکە رۆشنبیران زۆرجار تورەم دەکەن. وێرای ئەوەش، ئەو توێژینەوەیەی کە کەمێ لەمەوپێش ئاماژەم پێکرد، هەوڵێکە بۆ خوێندنەوەی پرسێک بە شێوەیەکی قوڵ لە ماوەی بەسەرهاتە تاکەکەسییەکانی پەیوەندییە خێزانییەکان تاوەکو لێرەوە بەو بونیادانەی کە هابیتۆس دروستیان دەکەن، بگەین. با نمونەیەکتان بۆ بهێنمەوە. ئێمە لەم توێژینەوەیەدا وتووێژگەلێکم ئەنجام داوە، لە کۆی دە بوار لە نۆ بواردا، ئەو کلیلەی کە تاکەکان ئەزموونی دەکەن لە پەیوەندیان بە دایک یان باوکیان شاردراوەتەوە. لێبگەرێ با نمونەیەکی دیکەشتان بۆ بهێنمەوە کە کەمێ سەرسورهێنەرە، بەڵام زۆر روون و بەرچاوە. کوڕی کرێکارێک کە ئەندامی سەندیکایە و پێویستە بچێتە قوتابخانەیەکی

بچوکی شارەکە، بە هۆی باوکی و بە چەشنێ لە بەرپەرچدانەوەیەکی شۆرشگێری، لە خوێندنگایەکی سەنتەری شار ناوی نووسیبوو. ئەو لێرەوە رووبەرووی ژینگەیەکی بۆرژوازی دەبێتەوە و ئاستە وانەییەکەی دەروخێ. خێزانی ئەم کوڕە، ئەم بابەتە بە چەشنێ شکست دادەنێن و هەموو هیوا و ویستەکان لە دەست دەدەن، و کوڕەکە لە تەواوی تەمەنی ئەم روداوە وەک شۆکێکی روحی بنەرەتی هەست پێ دەکات و کاریگەرە پێی. و ئەمەش مۆدێلێکی گشتی: دایک و باوک رێگەگەلێ کە خۆیان لێی سەرکەوتوو نەبوون، بۆ منداڵەکانیان نەخشەی بۆ دەکێشن و منداڵان دەبنە میراتی خوار شکست و ویستە بەدینەهاتووەکانی دایک و باوکیان.

گراو: ئایا تاک دەتوانێت واز لە هابیتۆسی خۆی بهێنێت یان دەتوانێت پەرەیپێبدات؟ وا دێتە بەرچاو کە بەدید ئێوە، ئەو کەسانەی کە لە هابیتۆسی خۆیان زیاتر دەڕۆن، گیرۆدە دەبن، بۆ نموونە کەسانێ کە بە شتگەلێکی «هەمووەکی»یەوە پەیوەستن. بەتایبەت کاتێ کە سەروکارمان لەگەڵ خێزانێ لەئاستی باڵادا هەبێ. تاکەکان تا رادەیەک زیندانی هابیتۆسی خۆیانن؟ ئایا هیچ کەسێ ناتوانێ سپیپێست،

نێر، هۆمۆسێکسواڵ، و ئەندامی چینی ناوەڕاست بێ و وێرای هەموو ئەمانەش حەزی لە مۆسیقای راپ بێت؟ ئایا هیچ کەس ناتوانێ بەچەشنێ پەیوەستی کولتوری هەبێت کە لەگەڵ پێگە کۆمەڵایەتییەکەی هاوشان نەبێ، بەڵام لە هەمان کاتدا نەتوانرێ ئەو بە چەشنی بێگانەگەرایی مۆدپەرستانە تاوانبار نەکردرێ؟

بۆردیۆ: ئەمە بۆ خۆی پرسێکی زۆر گەورەیە. یەکەمین بیرکردنەوەی من لەم بوارەدا کە پایەیەکی کۆمەڵایەتی هەیە ئەوەیە کە بە گوماناوی هەڵیبسەنگێنین. عادەتەن ئەوانە مرۆڤگەلێکن کە زیاتر دڵەراوکێی خۆیان هەیە، بۆنموونە سوود لە مۆسیقای راپ وەردەگرن کە هەندێ ژمێرکاری لە نێو کایەی خۆیان ئەنجام ئەدرێن، بۆ نموونە شۆستەر مان Shustermann کە خۆی بە فەیلەسوفێکی رادیکاڵ دەناسێنێ. ئەمە کارێکی زۆر روون و بەرچاوە کە بۆ نموونە لە کۆنفرانسێکی نیلسۆن گۆدمەن elson Goodman، کاستێتێکی مۆسیقای راپ پەخش بکەیتەوە. ئەمە بۆ هونەرمەندان بەچەشنێ کاری سەرەنجراکێش دێتە هەژماردن، بەڵام من بەرامبەر بەم چەشنانە کارانە بە چاوێکی گومانایییەوە لێی

دەڕوانم، واتە پێموایە کە لێرەدا سەروکارمان لەگەڵ چەشنێ «رادیکالیزمی جوانکۆڵە»دا هەیە کە زۆر ترسناکە، لەبەرئەوەی دەست بە پێکهاتنی هیچ شتێ ناکات. ئەمە بۆخۆی چەشنێکە لە شۆرشگێری زمانەوانیی. بەم چەشنە لەمەر کەسانێ دەبێ بگوترێت کە زمانی گیتۆکان، بۆنموونە زمانی سپیپۆستانی دانیشووی ئەوێ، بە شتێکی زۆر جوان دەزانن، بەڵام مەسەلەکە ئەمەیە کەسێ بە زمانێکی وەها ناتوانێ لە زانکۆی هارڤارد بخوێنێ. لە بەرامبەر دۆخێکی وەها لە نارێکی، زۆرجار ئەوەی لە بیر دەچێتەوە کە زمانێکی وەها لە زۆربەی بازارە کۆمەڵایەتییەکان بەهای خۆی لە دەستداوە. بەم چەشنە، ئەگەر پەیوەستی مۆسیقای راپ، پەیوەستییەکی واقیعی بێ، بەهەر حاڵ بە شێوەیەکی زۆر لە دونیای خۆمان یارمەتیمان ئەدات. هەڵبەت من بە هیچ شێوەیەک ئەوەی کە کەسێ لە هابیتۆسی خۆی زیاتر بەرەو پێشتر بڕوات بە قەدەغەکراو یا تاپۆ نازانم، بەڵام ئەمانە ئەو بوارانەن کە هزرینی خۆیی رۆڵێکی زۆر گرنگی تیا دەگێرێت.

گراو: وا دێتە بەر چاو کە لە تەواوی دەقەکانتان سەروکارمان بە جۆرێک لە ئینفراتێکستەوە (infratexte) هەیە: ئایا ئێوە خۆتان بە کۆمەڵناسێکی کلاسیک نازانن. لە سیستەمی پشتبەستنە خەیاڵییەکانتان، زیاتر خۆتان بە نووسەران و هونەرمەندان بەراورد دەکەن...

بۆریدۆ: لە دواین رستەی کارێک کە هەنوکە سەرقاڵی ئەنجامدانیم، بەراستی نووسەران و رەخنەگرانێک هەن کە نزیکایەتی زۆریان لەگەڵ مندا هەیە و کەمێکیش ئەم بابەتەم شاردۆتەوە، چونکە لە ژینگەیەکی زانستیدا بووم، من بە شوێنێ گەیشتووم کە بە فەرمی دەناسرێم و دەتوانم بێ ئەوەی کە پێویست بێ خۆم بناسێنم، بەو پرسانەوە خەریک بم کە تاوەکو هەنوکە دەمشاردنەوە. هەڵبەتە هەندێ کەس ئێستا دەڵێن: ببینە! ئەمەش بۆردیۆ – ئێمە هەمیشە دەڵێین کە بەڕاستی ئەمە مرۆڤێکی زانستی نییە!

گراو: ئەمرۆ، ئەم کارە هەمدیس بۆ ئێوە دژوارترە، چونکە ئێوە ئیدی بە فەرمی ئەندامی ئەکادیمیای فەرەنسان و بۆ خۆتان وەک بیرمەندێک دەناسرێن. (لە راستیدا ئەمە هەڵەی بەرێز گراوە کە بەرواڵەت کۆلیژ دو فرانس و ئەکادیمیای فەرەنسای تێکەڵاو کردووە، و بۆردیۆش بە رواڵەت بە هۆی

ئەوەی کە وتووێژەکە بە زمانی ئەڵمانی ئەنجام دراوە، هەستی بەم هەڵەیە نەکردووە، چونکە کۆلیژ دو فرانس و ئەکادیمیای فەرەنسا تارادەیەک لە یەک ئاستی زانستیدان. و)

بۆردیۆ: بەتەواوی وایە. من ئەتوانم سوود لەو دەسەڵاتە کۆمەڵایەتییە وەربگرم کە ئەم پێگەیە بە منی دەدات. ئێوە چەند خولەک لەمەوپێش لەمنتان پرسی ئایا ئەو رۆژە دەگات کە هەمووان سوود لە ووشەی «هابیتۆس» وەربگرن. پێموانییە. تەنها هێزی کۆمەڵایەتی من - لە تەک رۆشنبیربوون، هەماهەنگی، کە دەسەڵاتە کۆمەڵایەتییەکەی نەشیاوە، بەم راستیەوە لکاو دەبێت کە من مامۆستای دامەزراوەیەکی گەورەم و کتێبەکانم بۆ هەموو زمانەکان وەرگێردراون. ئەگەر ئەمە وێران بکەم چی...

گراو: لە چ هەلومەرجێکدا تێکدانێکی وەها شیاوە؟

بۆردیۆ: ئەگەر بۆ نموونە لە ڕادە بەدەر لە کارەکانم زیادەڕەوی بکەم، لەو تێگەیشتنەی کە لە «فاکتی جەنجاڵی» (happening) تێدەگەین. (بۆردیۆ مەبەستی لەم چەمکە جوڵانەوەی جەنجاڵە لە کۆبوونەوە گەورەکاندا بۆ نموونە کەسێکی ڕووت لە ناوەراستی یاریگای فوتبۆڵ

ئاگر بکاتەوە) بۆ نموونە بۆ من لە پێشوو زیاتر، رووی‌داوە کە ناچار بم لە گروپگەلێکی تایبەت یان کۆنفرانسگەلێکی جیاواز «وتار» بخوێنمەوە. ئەم ڕادەربرینە هاوشێوەیە بە «فاکتی جەنجاڵی». هەندێ کات زۆر خێرا دەرۆم و هەموو شتێ وێران دەکەم. دواتر تا چەند رۆژێ حاڵم خراپ دەبێت، چونکە ئەزموونێکی دژوارم تێپەراندووە. بەم چەشنە لە کۆتاییەکانی یەکێ لە کۆنفرانسەکان بوو (رێک لە ناوەراستی هاویندا کە وەرزێکی باش نییە بۆ من) کە رۆیشتم بۆ ئەوێ. لەم دانیشتنەدا چەندین خانمی مەجەری و تەلەفزیۆنیش ئامادەییان هەبوو و منیش «فاکتێکی جەنجاڵ»م هێنایە کایەوە، واتە بە «کریستین ئۆکرنت»م (Christine Ockrent) (مەجەریەکی ناسراو و تەواو بۆرژواز) گووت کە هەر کات لەسەر تەلەفزیۆن دەتبینم ئەوا کەناڵەکە دەگۆڕم. نیوەی سالۆنەکە لە دوای ئەم گووتەیە لایەنگیریان لێ دەکردم: گەنجەکان، ژنەکان و ...هتد و نیوەی تری سالۆنەکە بە تەواوی دژایەتیان دەکردم و ئەگەر دەستیان برۆیشتایە هەر لەوێ دەیانکوشتم. و هەڵبەت

لە دوای ئەوەش گوتیان کە من کەسێکی چالاک و زانستەکەشم وروژێنەرە و گووتیان کە لە گووتەی خۆیان پەشیمانن. بەم چەشنەیە کە من خۆم وێران دەکەم.

گراو: ئێوە خۆتان لە بەردەم ئەم مەترسییە دادەنێن بۆ ئەوەی هێندەی شتێک کورت بکرێنەوە بۆ نموونە وەک «وروژێنەر»؟

بۆردیۆ: من ئەم ریسکە قبوڵ دەکەم کە ئەو هێزە کۆمەڵایەتیەی بایەخی هەیە، وێران بکەم. پێموایە ئەم کارەی من بە «شێوەی بەچێژی ئازادیبەخشە» و خۆشحاڵ دەبم ئەگەر لە رووی پیشەییەوە کەسانێک هەبن لە مەڕ خۆیان کارێکی وەها بکەن. بەم چەشنە ئێمە پێویستمان بە مرۆڤگەلێکی پیشەیی لە زەمینەی کردەی رەمزی و رەخنەگرانە هەیە.

گراو: لە کۆتاییدا ئەخوازم پرسیارێکتان لە بارەی پرۆژەی رۆژنامەی ئەوروپایی «لیبر» کە دەستان پێ کردووە، بپرسم. چی روویدا، من ئەم رۆژنامەیە جگە لە پاشکۆکانی FAZ هیچی تر نابینم.

بۆریدۆ: لە سەرەتادا پێموابوو کە رۆشنبیران پێویستە ئامادەییان هەبێ، ئەو کارەی کە زۆر

دژواره، چونكه ئەوان درێژه به پاپەندییگەلێكی لێكدژ دەدەن. بەم چەشنە بە سوود بوو كە ئـەوان لـه كارێكی هـاوبـەش كۆ بكەینەوه و ئەوەش ئەم رۆژنامەیە بوو، بەڵام ئەوەی لەم كاره بەرهەم هات، كارێكی هاوبەش نەبوو.

له هەنوكەدا «لیبر» بە زمانی ئەڵمانی بڵاو نابێتەوه و من لەم بوارەدا زۆر بە داخـەوەم. ئێمه لەگەڵ تاكگەلێكی هەمه چەشن لە هەوڵدایین كه ڕەنگه پارێزگاریمان لێ بكەن. من ناخوازم زۆر بەخێرایی كار بكەم، لەبەرئەوەی سەرەتا مەبەستمان ئەوه بوو كه زۆر خێرا و تا زۆر بـەرز برۆین. ئەمه قورساییەكی زۆر گەوره بوو به هەنگاونان و بەم هۆیەش شكستمان خوارد و هەڵبەت من بەرپرسیاری ئەم كێشەیه نەبووم. له راستیا من بەرپرسی ئەو یۆتۆپیا بەراییه بووم، پاشان رووداوەكه كەمێ تووشی خۆگەورەبینی بوو. له هەنوكەدا زۆر ئارام كار دەكەم، چونكه به بڕوای من پێویسته و لەوانەیه لەگەڵ مانگنامەیەكی تر كارێكی هاوبەش ئەنجام بدەین و هەڵبەت ئەم كاره دەبێته هۆی ئەوەی كه مانگنامەیەكی تر بخەینه لاوه. بەم چەشنه

پێویستە کارەکان زۆر بە ئارامی بەرەو پێش بڕۆن تاوەکو واقیعی بن و بتوانن بەردەوام بن. ئێمە تارادەیەک گروپێکی پەنجا کەسیمان لە «دۆستانی لیبر» لە ئەڵمانیا هەبوو کە کۆمەڵناس، هونەرمەند و ....هتد بوون و لە شارەکانی فرایبۆرگ و بەرلین پێکەوە وتووێژ دەکەن تا بتوانن کۆپییەک بە زمانی ئەڵمانی بڵاو بکەنەوە: کۆپیەکی سادە بەڵام کاریگەر. بەم چەشنە کارەکە درێژەی دەبێت بەو چەشنەی کە هەوڵماندا لە ئیتاڵیا، لە ئیسپانیا، لە چیکسلۆڤاکیا، ڕۆمانیا، سوید، بولغارستان و مەجارستانیش ئەم کارە بکەین. کارەکان بەرەو پێش ڕۆیشتن.

پەراوێزەکان

1) «هابیتۆس» بۆردیۆ وەک قاڵبێ لە کردەکان، تێگەیشتنەکان و هزرەکان لەم چەمکە دەگات، هەر تاکێ بە گوێرەی بە کۆمەڵایەتبوونی بەرایی خۆی یان بە گوێرەی سیستمی رووبەرووبونەوەی بەردەوام و گواستراوەی خۆی هەڵگری هابیتۆسێکی تایبەتە. بۆردیۆ لەم بنەچەیەوە هەنگاو دەنێ کە «گروپەکان و چینە کۆمەڵایەتییەکان هەڵگری فۆرمەکانی هابیتۆسن کە بە شێوەیەکی ئۆبجکەتیف شێوەیان گرتووە.»

2) «دۆکسا» لە کۆمەڵێ لە تێزە بەراییەکان کە بە شێوەی نادیار و دوور لە دەستگەیشتن بە هەر چەشنە بردنە ژێر پرسیارلێکردنێکەوە، پێک دێن، و بەم چەشنەش تەنها بەشێوەیەکی ڕوو بەرەو دوا یان بە دەربرینێکی تر ئەو کاتەی کە وازیان لێ بهێنین خۆیان نیشان دەدەن.

3) لە کۆمەڵگە زۆر جیاوازەکاندا، جیهانە کۆمەڵایەتییەکان لە وردە جیهانە کۆمەڵایەتییە سەربەخۆ و ئۆتۆنۆمییەکان پێکدەهێنن کە ناوم لێناوە کایە واتە ئەو فەزایانەی کە لە ناوەوەڕا پەیوەندیگەلێکی ئۆبجەکتیف دەستبالان کە هەر

یەکەیان هەڵگری لۆژیکی خۆی و زەرورەتـە تایبەتەکانی خۆیانن. (بۆردیۆ)

4) بـۆردیـۆ پـاشـان روونـــی دەکـاتـەوە کـە مـەبـسـتـی کـتـێـبـەکـەی «شـوئـنـبـێـرگ و قوتابخانەکەی» نووسینی لایبوویتس، پاریس، ژ.ب. ژاننـە کـە لـە سـاڵـی 1947 بـڵاوبـۆوە (Schoenberg et son scole” de” r>leibowitz, paris,j.b.janiin)

5) هـانـس هـاکـە لـە لایــەن مـانـگـنـامـەی «ئۆکتۆبەرەوە» (ctober) چاوپێکەوتنی لەگەڵ بۆردیۆ ئەنجام داوە.

* ئەم گفتوگۆیە لە ساڵی 1996 بە زمانی ئەڵمانی ئەنجامدراوە (The Thing 1996) و ڤرونیک گۆلا(Véronique Gola) بۆ سایتی پی یر بۆردیۆ وەریگێراوە.

وانەیەك دەربارەی وانە

پییەر بۆردیـــۆ
لە عەرەبییەوە: هاوار محەمەد

توخمە ریزکراوەکان لە جیهانی مرۆییدا و بەتایبەتیش ئەوانەی کە پلەکانی خوارەوە داگیردەکەن، دەتوانن گومانی فەیلەسوف-شا لەناوبەرن

وتاری دەستبەکاربوونی پییەر بۆردیۆ

لە کۆلێژی دوفرانس لەساڵی 1981 وتراوەتەوە

رەنگە وا پێویست بکات، بە هەر جۆرێک بێت وانەیەک بڵێیینەوە، ئەگەرچی وانەی دەستبەکاربوونیش بێت، بەبێئەوەی بپرسین بە چ هەقێک ئەم کارە دەکەین. ئەوەتا ئەم دەزگایە (مەبەست لە کۆلێژی دو فرانسە —و-) دروستبووە، تا زەمینەی بە تەنگەوەهاتنی ئەم پرسیارانەمان بۆ بڕەخسێنێت و ئەو نیگەرانییەمان لابڕەوێنێتەوە کەوا هۆکارەکەی ئەو ڕێکەوتنەیە، وا شەقڵی خۆی بەسەر سەرەتاکانەوە جێدەهێڵێت. وانەی دەستبەکاربوون وەک ئەوەی دەکەوێتە نێو دروشمەکانی ناساندن و پۆست گرتنەدەست، وەک ئەوەی سەرەتا و کردنەوەیە، لەڕووی رەمزییەوە پرۆسەی دەسەڵاتپێدان و سەرپشککردن وەدیدێنێ و

بەهۆیەوە ڕێ بە مامۆستا نوێیەکە دەدرێت، بە جۆرێک لە باڵادەستییەوە بدوێت و وتەکانی بکاتە گوتارێکی ڕەوا و بیدات بەگوێی ئەو کەسانەدا کە سەروکاریان لەگەڵ بابەتەکە هەیە. کردەی ئەفسوناوی ئەم پرۆسە دروشمگەراییە، وا لە ئاڵوگۆڕی نەبینراوی بێ دەنگی نێوان کاندیدە نوێیەکە، کە گوتارەکەی خۆی لەبەردەم کۆمەڵانی خەڵکدا پێشکەشدەکات، لەگەڵ ئەو مامۆستایانەدا کە کۆبوونەتەوە تا بە ئامادەبوونی بە کۆمەڵیان گەواهی لەسەر ئەوە بدەن، ئەم وتانە هەرکات لەلایەن گەورە مامۆستاکانەوە بووە مایەی گرنگیپێدان، ئیدی شیاوی ئەوەیە هەمووان پەسەندیبکەن، واتە ئەو وتانە دەبنە وتەگەلێکی دیار و ناسراو، بەڵام ڕەنگە وا باشتربێت لەم وانەی دەستبەکاربوونەدا لەبارەی وانەی دەستبەکاربوونەوە، زۆر دوور نەڕۆین: سۆسیۆلۆژیا، کە زانستێکە بایەخ بە دامودەزگاکان دەدات و توێژینەوە لە پەیوەندی لەگەڵ دامەزراوەکاندا و چۆنییەتی ئەو پەیوەندییە دەکات، مەودایەک دەسەپێنێت و دروستدەکات ناتوانین بیسڕینەوە، نەک

هەر ئەوەندە، بەڵکو هەندێ کات ناشتوانین تێیبپەڕێنین، ئەم مەودایەش لە دامەزراوەکە جیاماندەکاتەوە. نەک تەنیا لە دامەزراوەکە، بەڵکو سۆسیۆلۆژیا لەو دۆخەی بەرائەتیش داماندەماڵێ کە وامان لێدەکات بە هەموو خواستی خۆمانەوە ئەوە جێبەجێ بکەین، کە دامەزراوەکە لێمان چاوەڕوان دەکات.

وانە دەربارەی وانە، ئەم گوتارەی کە هەر لە کردەی گووتارەکەدا لە خۆی هەڵدەگەڕێتەوە، جا چ وەک رەمز لێی بڕوانین یان ئایدیاڵ، ئەوا لایەنی کەم یەکێک لە گرنگترین ئەو خەسڵەتانەمان بۆ زەقدەکاتەوە، کە بە تێگەیشتنی من سۆسیۆلۆژیا خۆیی پێ جیادەکاتەوە و تایبەتمەند دەبێت: ئەویش ئەوەیە هەموو ئەو پرس و بابەتانەی ئەم زانستە بڕیاریان لێ دەدات، دەکرێت و دەبێت بۆ ئەو سوبێکتەیش راستبێت و بەسەریدا بچەسپێت کە پسپۆری زانستەکەیە. کاتێک سۆسیۆلۆژیست ناتوانێت ئەو مەودا دروست بکات کە بابەتگەرایی لێدەکەوێتەوە، واتە مەودای ڕەخنەیی، ئەوا مافی تەواودەدات بەو کەسانەی وا لێی دەڕوانن پشکنەرێکی تۆقێنەرە

و دەتوانێت پیادەی ڕەمزییانەی سەرجەم کارەکانی پۆلیس بکات. کایەی سۆسیۆلۆژیا تێناپەڕێنین بە بێ بڕینی داوی ئەو پەیوەندییەی کە هەمیشە بە دەستەو تاقمی دیاریکراوەوە گرێمان دەداتەوە، بە بێ فەرامۆشکردنی ئەو دروشم و دۆکترینانەی کە وابەستەییمان دروستدەکەن و دیاریدەکەن، بەبێ نکوڵیکردن لە سەرجەم ئەو پابەستی و وابەستەییانەمان. بەم جۆرە ئەو سۆسیۆلۆژیستەی کەوا مەیلی لە کۆمەڵی تاقمخوازەوە بەرەو دەستەبژێر دەجوڵێت، ناتوانێت بگاتە پلەیەکی تایبەتی ئاگایی کە پەیوەستە بە سەرجەم جۆرەکانی نامۆبوونی کۆمەڵایەتییەوە، ئەگەر بێتوو پەردە لەڕووی چەمکی میللییانەی کۆمەڵ، ئەو چەمکەی کە دەتوانێت تەنیا لایەنگرانی فریوو بدات، چەمکی دەستەبژێرانەی دەستەبژێر، کە لە یەک کاتدا هەم دەستەبژێران و هەم خەڵکانی دیکەش فریوو دەدات، لا نەدات.

ئەو کەسەی پێیوایە وابەستەیی کۆمەڵایەتی بۆ جیهان بەبێ دامەزراندنی سۆسیۆلۆژیایەکی زانستی وەک ئامرازی گۆڕین، کۆسپ و

تەگەرەیە، ئەوە لەبیردەکات کە کۆمەڵناس لە زانستەکەدا چارەسەرێک دژی سنووردارکردنە کۆمەڵایەتییەکان دەدۆزێتەوەو بەم هۆیەشەوە ئەو سنووردارییانە روون و هەستپێکراودەبن. سۆسیۆلۆژیای سۆسیۆلۆژیا، کە رێ بە بەکارهێنانی دەستکەوتەکانی زانستی تەواو پێگەیشتوو دژی زانستی تازەپێگەیشتوو دەدات، میکانیزمێکی ناچارییە لەبەردەم میتۆدی سۆسیۆلۆژیدا: ئێمە زانست، بەتایبەتی سۆسیۆلۆژیا، بەو ئەندازەیە دژی هەبوونی خۆی دروستدەکەین، کە لە کاتی هەبوونیدا پێماندەکرێت دروستی بکەین. تەنیا مێژوو خۆیەتی کە دەتوانێت لە مێژوو رزگارمان بکات. بەم جۆرەش مێژووی کۆمەڵایەتی سۆسیۆلۆژیا، بە لەبەرچاوگرتنی ئەو وێنەیەی کە ئیپستمۆلۆژیای مێژوویی کێشاویەتی و هەریەکە لە (ج. کانگلیم) و (م. فۆکۆ) بەرجەستەی دەکەنەوە، بەو مەرجەی وەک زانستی نائاگایی لێی بڕوانین، میکانیزمێک لە گرنگترین میکانیزمەکانی دەربازبوون لە مێژوو پێکدێنێت، مەبەستم لە هەژموونی رابردوویەکی

بەرجەستەبووی ئەوتۆیە کە لە ئێستادا دەژی، یان هەژموونی ئێستایە، کە هەر لەگەڵ دەرکەوتنیدا، هاوشێوەی مۆدێلێکی کولتووری، ئیدی دەبێتە رابردوو. ئەگەر سۆسیۆلۆژیا ئەو سیستەمە فێرکاری و بوارە کولتوورییە بێت، کە من پێموایە بایەخێکی زۆری هەیە، ئەوا لەبەرئەوەیە سۆسیۆلۆژیا خۆی بەشداری لە مەعریفە و سەلیقەی سۆسیۆلۆژیستیشدا دەکات. لەمەیشەوە لە شیکارییە رەخنەییەکاندا راستەوخۆ و زیاتر رێخۆشدەکات بۆ دیاریکردنی کاتیگۆرییەکانی هزریی بیر لێ نەکراوە، ئەو کاتیگۆرییانەی هەموو ئەو شتانە دیاریدەکەن کە دەکرێت بیریان لێ بکرێتەوە و کایەی بیر تێداکراوەش دەستنیشان دەکەن. بۆ گەواهیدان و بەڵگەی ئەمە ئەوەندەمان بەسە ئەوە وەبیر بهێنینەوە، کە چەند حوکمی پێشوەخت و سنوور و چاودێری و چوارچێوە هەن، کە هەر پەروەردەیەکی کاریگەر کار بۆ قەبووڵکردن، ئینجا فەرامۆشکردنیان دەکات، تا بەم هۆیەشەوە بازنەی ئەفسوناوی ئەو قەناعەتە هەژارە بکێشێت، کە قوتابخانەکانی

دەستەبژێر ئەندامەکانی خۆیانی تێدا گیردەدەن.

ڕەخنەی کۆمەڵایەتی دەبێت لەتەک ڕەخنەی ئیپستمۆلۆژیدا بێت. جا بۆئەوەی ئەو مەودایە بپێوین، کە لە سۆسیۆلۆژیای تەقلیدی جیاماندەکاتەوە، ئەوەندە بەسە سەرنجی ئەوە بدەین، نووسەری کتێبی «شێوە سەرەتاییەکانی پۆلێنکردن» هەرگیز پەی بەو مێژووە کۆمەڵایەتییەی سیستەمی فێرکاری رابردوو نەبردووە، کە لە کتێبی «پەرەسەندنی پێداگۆجی لە فەرەنسا»دا وەک سۆسیۆلۆژیایەکی بیناکاریی پێشنیازی کردووە و لەو کاتیگۆری و چەمکانە دەکۆڵێتەوە کە مامۆستاکان بەکاریدێنن، ئەویش ئەو سۆسیۆلۆژیایەیە، کە سەرجەم کەرەستە پێویستەکانی بۆ ڕەخساوە. ڕەنگە هۆی ئەمە بگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە (دورکهایم)، کە ڕاسپاردەی دابوو بەڵێنی ئاسانکردنی کاروبارە گشتییەکان بە کۆمەڵناسان بدرێت، نەیتوانیووە مەودای پێویست لە هەمبەر ڕەوشی کۆمەڵایەتی خۆی وەک کۆمەڵناسێک وەربگرێت، تا بیر لە ڕەوشەکە بکاتەوە.

بە هەمان شێوە مێژووی کۆمەڵایەتیی

بزووتنەوەی کرێکاری و پەیوەندییان لەگەڵ تیۆرسیێنەکانیدا، چ لە دەرەوەی بزووتنەوەکەدا و چ لە ناوەوە. ئەم مێژووە دەستەبەری ئەوە دەکات، دەرک بەوە بکەین بۆچی بانگەشەکارانی مارکسیزم هزری مارکسیان، بەتایبەت خستنەگەڕە کۆمەڵایەتییەکانی ئەو هزرەیان، نەکردە بابەتێک بۆ سۆسیۆلۆژیای زانین، ئەو سۆسیۆلۆژیایەی کە مارکس یەکێکە لە پێشەنگانی: وێڕای ئەوەیش بێ ئەوەی چاوەڕوانی ئەوەبین، کە ئەم رەخنە مێژوویی و سۆسیۆلۆژییە پێش بە وەگەڕخستنە لاهوتی و «شۆڕشگێڕییەکان»ی کتێبەکانی مارکس بگرێت، لایەنی کەم دەتوانین ئەوەی لێ چاوەڕوان بکەین، مارکسیستە ئاگامەندتر و خۆڕاگرترەکانیان لەو سڕبوونە دۆگماتیکەیان وەخەر بێنێت و ئەو تیۆر و چەمکانە ملکەچی توێژینەوە و پشکنین بکەن، کە جادووی راڤەکردن و شرۆڤەکردن، کە هێشتایش دووبارەدەبنەوە، مۆرکی نەمرییان پێ بەخشیون.

لە رابردوودا دامەزراوەی فێرکاری رەخسێنەری متمانە بەخۆبوون و یەقینی

رەها بوو، کەچی دروسبوونی ئەم پرسیارە رەخنەییانە قەرزاربارى ئەو گۆڕانکارییانەیە کە بەسەر ئەم دامەزراوانەدا هاتووە، بەڵام نابێت ئەمە تەنیا بە هاتن و رۆشتنێکی مۆدێلە کولتوورییەکان دابنرێت، کە دژی دامەزراوەکان قوتدەکرێنەوە. ئەم پرسیارانە خۆیان وەک تاکە دەلاقەیەک دەسەپێنن بۆ دەرچوون لە سەرچاوەی ئەو هەڵەیەی، کە پاڵ بە سۆسیۆلۆژیستەوە دەنێت خاوەنداریێتی تیۆرە گشتییە پراکتیکییەکان لەسەر خۆی بسەپێنێت. کاتێکیش هەق بەخۆی دەدات، ئەو هەقەی کە هەندێ کات بەهۆیەوە دانی پێدا دەنرێت، سنوورە جیاکەرەوەکانی نێوان چینەکان و نێوان هەرێمەکان و نەتەوەکان بکێشێت و بڕیار لەسەر دەسەڵاتی سۆسیۆلۆژیست بدات، ئەوا ئەو کاتە رۆڵی Rex دەگێڕێت، ئەو پادشا کۆنەی، هەروەک (بینیفینیست) دەڵێت، خاوەنی دەسەڵاتی دیاریکردنی سنوورەکان و کۆتاییەکانە، واتە دەسەڵاتی دەستنیشانکردنی موقەدەس، جا ئەم چینە کۆمەڵایەتییانە بوونیان هەبێت یان نا، ژمارەیان هەرچی چەندە بێت،

ئەم چینە و ئەم یەکێتییە جوگرافییە واقیعی بێت، یان تەنیا وەهمێک.

لە زمانی لاتینیدا دەربڕینێکی دیکە هەیە، لێرەدا وەک وەفایەک بۆ کۆرسێل Courcelle باسیدەکەم، ئەگەرچی لە ئاست ئەوەی پێشتردا نییە، بەڵام باشتر گوزارشت لە واقیعی ئێستا دەکات، ئەویش وشەی Rectorـە کە ئاماژەیە بۆ ئەو کەسەی لەڕووی یاساییەوە دەسەڵاتی یاسادانانی بەدەستە، بەهۆیەوە دەبێتە خاوەن وتەی ڕێپێدراو، دەتوانێت لەنێو ئاگایی خەڵکیدا دابەشکارییەکانی کایەی کۆمەڵایەتی بنەخشێنێت و لەنێو شتەکانیشدا بیانخولقێنێت: ئەم وتە ڕێپێدراوەیش Consor ـە و بەرپرسە لە پرۆسەی تەکنیکی بۆ دابەشکردنی هاووڵاتیان بەپێی سەروەت و سامانیان و لەویشەوە (Consus: ئامار) بڕیارێک دەردەکات، کە نزیکترە لە بڕیاری دادوەر وەک لە بڕیاری کۆمەڵناسەوە. ڕۆڵیشی، وەک(ج. دومیزێل) دەڵێت، لە «دانانی(مرۆڤ یان کار، یان بۆچوونێک)ە لە پێگەی خۆیدا لەگەڵ ئەو بەرەنجامە کردارییانەدا کە لێی دەکەونەوە،

ئەویش بەهۆی هەڵسەنگاندنێکی گشتییانەی دروستەوە».

ئەگەر سۆسیۆلۆژیا دەیەوێت دەستبەرداری ئامانجی میتۆلۆژیا بێت و هەوڵبدات لەسەر پرەنسیپێکی شیاو دابەشکارییە ڕێکەوتەکانی سیستەمی کۆمەڵایەتی هەڵسەنگێنێت، بەشێوەیەکی سەرەکیش دابەشکردنی کار، ئەوا لەسەری پێویستە چارەیەرێکی لۆژیکی و کۆسمۆلۆژی بۆ کێشەی دابەشکردنی مرۆڤ بدۆزێتەوە، دەبێت توێژینەوە لە ململانێ لەپێناو مۆنۆپۆلکردنی تێگەیشتنی ڕەوا لە کایەی کۆمەڵایەتی، بخاتە ئەستۆی خۆیەوە، لەجیاتی ئەوەی خۆی بخزێنێتە نێو ئەم ململانێیەوە، ئەو ململانێیەی کە ڕەهەندێک لە ڕەهەندەکانی سەرجەم جۆرەکانی ململانێی نێوان گروپەکان پێکدێنێت، جا چ گروپگەلی دابەشکراو بەپێی ڕەگەز بن، یان چینە کۆمەڵایەتییەکان بن. دابەشکردنە مرۆییەکان بەوە لە پۆلێنکردنە ئاژەڵی و ڕووەکییەکان جیادەبنەوە کە ئەو بابەتانەی لێرەدا دەکەونەوە و لەشوێنی خۆیاندا دادەنرێن، خۆیان بریتیین لە کۆمەڵێک سوبێکتی

خاوەن توانای ریزکردن و دابەشکردن. ئەوەندە بەسە وێنای ئەو لێکدانەوەیە بکەین و بیهێنینە بەرچاوی خۆمان، چی دەبوو گەر هاتبا سەگەکان و ڕێوییەکان و گورگەکان بیانتوانیبا، وەک ئەوەی لە حیکایەتەکاندا هاتووە، لەبارەی پۆلێنکردنی سەگناسییەوە بدوێن و لە ئاستی ئەو هەمەڕەنگییەدا بوونایە، کە دەبێت بۆشایی و مەودا لەنێوان توخمەکانی ئەم جۆرە گیاندارانەدا دروستبکات، ئەگەرچی خەسڵەتە ڕەچاوکراوەکان بۆ دیاریکردنی پێگەی ڕەگەز و جۆرەکان بڕیار لەسەر دیاریکردنی خۆراکی بژێوی و شیاوبوونی بۆ خەڵاتی جوانناسی، دەدەن. کۆبەندی قسە ئەوەیە ڕەگەزە ریزکراوەکان لە جیهانی مرۆییدا و بەتایبەتیش ئەوانەی کە لە پلەکانی خوارەوە دانراون، دەتوانن گومانی فەیلەسووف- شا لەناوبەرن کە ماهییەتی ئەم ریزبەندییانە دیاریدەکات و بانگەشەی ئەوە دەکات، ئەو ڕێگەی بە بوونی بەم دابەشکارییانە داوە، بەدیاریکراوتریش بانگەشەی ئەوە دەکات ئەوەجێبەجێ دەکات کە پێی سپێردراوە، لێرەشەوە پلەکانی خوارەوە

دەتوانن بنەمای ریزبەندییەکە رەتبکەنەوە. لە راستیدا مێژوو گەواهی لەسەر ئەوە دەدات کە چەوساوەکان و ئەوانەی لەژێر سەرکردایەتی ئەو کەسانەدان کە بانگەشەی مۆنۆپۆلکردنی دەسەڵاتی حوکمدان و پۆلێنکردن دەکەن، ئەوانەی پلەکانی خوارەوە داگیردەکەن، لایەنی کەم زۆرجار دەتوانن لە هەندێک رووەوە خۆیان لەو دابەشکارییە رەوایەتیپێدراوە رزگاربکەن و لەو سنوورە کێشراوانەی کاتیگۆرییە کۆمەڵایەتییەکان خۆیان ئازادبکەن و دیدگایان بۆ جیهان بگۆڕن، ئەمەش لە توانای پەیبردن بە کایەی کۆمەڵایەتییەوە دەبێت.

بەم جۆرە، جیاوازییەکی ئەوتۆ لەوەدا نییە زانست لەنێو ململانێ لەپێناو دانان و سەپاندنی پۆلێنکردنێکی رەوادا خۆی ببینێتەوە، یاخود زانینی ئەو ململانێیە بە شێوەیەکی کاتیی بخاتە ئەستۆی خۆیەوە، واتە زانینی ئەو چۆنییەتییەی کە دامەزراوەکان کارپێدەکەن و ئەو وەزیفانەی کە ئەو دامەزراوانە جێبەجێیدەکەن، وەک سیستەمی فێرکاری و ئەو رێکخراوە فەرمییانەی کە بەدیار پرۆسەی ئاماری کۆمەڵایەتییەوە ئێشک دەگرن.

بیرکردنەوەیەکی لەم جۆرە لە کایەی ململانێ لەسەر پۆلێنکردنەکان – و لەسەر شوێنگەی سۆسیۆلۆژیست لەنێو ئەم کایەیەدا- هەرگیز لە بەهای زانستەکە کەم ناکاتەوە و فڕێی ناداتە گێژاوی ڕێژەگەراییەوە. ڕاستە سۆسیۆلۆژیست لەم حاڵەتەدا ئەو داوەرە دەسپاک و تەماشاچییە ترانسندنتالییە نییە کە ئیدی بەتەنیا بتوانێت ئەوە دیاریبکات حەقیقەت لە کوێدا خۆی حەشارداوە –وەکو ئەوەی زۆر جار دەڵێن و هەقیشیانە-، کە ئەمە وا لە ئۆبێکتیڤیزم دەکات تەنیا دابەشکردنێکی دادپەروەرانەی پلەکانی ڕاست و هەڵە بێت. بەڵام سۆسیۆلۆژیست کەسێکە هەوڵدەدات بۆ کەشفکردنی ئەو ململانێیانەی لەبارەی حەقیقەتەوە دەگوزەرێن و لە دەوری دەسوڕێنەوە، بۆ نموونە لەبری ئەوەی مشتومڕی نێوان ئەو کەسانەی بڕوایان بە بوونی چین، یان هەرێم، یان نەتەوە هەیە و ئەوانەی کە نکوڵی لەمە دەکەن یەکلایی بکاتەوە، ئەو کار دەکات بۆ ڕۆشنکردنەوەی ئەو لۆژیکە جۆرییەی ئەم ململانێیە بەڕێوەدەبات و هەوڵدەدات بۆ دیاریکردنی بەختی سەرکەوتنی

لایەنە جیاوازەکان بەهۆی شیکارکردنی پەیوەندیی هێزەکان و ئەو میکانیزمانەی پەرە بەم پەیوەندییانە دەدەن.

کەواتە سۆسیۆلۆژیست بۆ سەپاندنی تێگەیشتنی راست و دروست لە واقیع، نموونەیەکی راستگۆی ئەو ململانێیانە پێش چاو دەخات کە دەگوزەرێن، ئەو ململانێیانەی بەشداردەبن لە دروستکردنی واقیعدا و خۆیان بەدەست وەسفکردنەوە دەدەن. ئەمەش ئەو میتۆدەیە، کە(جۆرج دۆبی) پەیڕەوی لێکردووە کاتێک تیشکی شیکردنەوەی مێژوویی دەخاتە سەر پەیژە سێ پلیکانەییەکە، ئەویش بریتییە لە سیستەمێکی پۆلێنکردن، کە مێژووناسی وا راهاتووە لەم سیستەمەوە کۆمەڵگەی فیودالی ببینێت، لەبری ئەوەی وەک میکانیزمێکی بێ چەند و چوون لەبەردەستی مێژوونووسدا باوەڕی پێبهێنێت. (دۆبی) ئەوەی دەرخست پرەنسیپی ئەم دابەشکردنە، کە تەوەر و بەرهەمی ململانێی نێوان ئەو کۆمەڵانەی بانگەشەی مۆنۆپۆلکردنی دەسەڵاتی یاسادانان دەکەن و پیاوانی ئایینی و قارەمانەکانە، بەشداریکردووە

لە بەرهەمهێنانی هەمان ئەو واقیعەدا کە ڕێ بە تێگەیشتنیشی دەدات. ئەوەی سۆسیۆلۆژیست لە کاتێکی دیاریکراودا دەربارەی خەسڵەتەکانی پشت چینە کۆمەڵایەتییە جیاوازەکان دانی پێدادەنێت و ئەو پێوەرانەی کە لە سەلماندنی سەلمێنراوەکانیدا بۆ پۆلێنکردن و ڕیزکردن بەکاریدێنێت، بە هەمان شێوە بەرەنجامی مێژوویی ئەو ململانێ ڕەمزییانەن کەوا لەبارەی بوونی چینەکان و دیاریکردنیانەوە گوزەراوە و لێرەشەوە بەشدارییەکی کارای لە دروستکردنی ئەو چینانەدا کردووە، ئەگەر چی بەشێکی بەرچاو لەو ململانێیانەی پێشتر، کە ئێستا بۆ سۆسیۆلۆژیست گوزاراونەتەوە، بەهۆی کاریگەرییە تیۆرییەکانی سۆسیۆلۆژیاکانی پێش خۆیەوە بووە، بەتایبەتیش ئەو تیۆرییانەی کە دەستیان هەبوو لە دروستکردنی چینی کرێکار و چینەکانی تردا، ئاخر هەر تیۆرەکان بوون وایان لە چینی کرێکار کردبوو خۆی وەک پرۆلیتاریای شۆڕشگێڕی ببینێت. دەبێت کۆمەڵناسان ئەوەیان لەبیر نەچێت هەرچەندێک کۆمەڵناسی زیاتر پێش بکەوێت و بڵاو ببێتەوە

و ناوبانگ پەیدا بکات، ئەوانیش سۆسیۆلۆیاکانی پێشتر تێکەڵ بە تیۆرەکانی خۆیان دەکەن و تا بێ لە توێژینەوەکانیاندا زیاتر بەرجەستەیان دەکەن.

بەڵام ئەوەندە بەسە باس لەوە بکەین، ململانێ سیاسییەکان چۆن سۆسیۆلۆیا بۆ پێشبینییە کۆمەڵایەتییەکان، یان تەنیا بۆ سەلماندن و دانپێدانان بەکاردەهێنن، تا پەی بەوە ببەین سۆسیۆلۆیست، تەنانەت ئەگەر لەسەری بسەپێنرێت کە وەسفی وردی دیاردەکان بکات، هەمیشە بەوە تۆمەتباردەکرێت هاندەدات و نەهی دەکات، ئێمە بۆیە هەمیشە کردەییانە دەربارەی ئەوەی هەیە دەدوێن، تا بڕیار بدەین ئایا بەپێی سروشتی بارودۆخەکانە یان نا، ئایا ئاساییە یان نا، پەسەندکراوە، یان قەدەغەکراو، رەحمەتە، یان نەفرەت. ناوەکان بە نازناوە شارەوەکان داچێنراون، کردارەکانیش وەسفە بێ دەنگەکان لە خۆ دەگرن، ئەو وەسفانە مەیلیان بەلای پشتگیریکردن و نکوڵیکردن، بەلای دانان بە بوون و بەردەوامیدا، یاخود رووتکردنەوە و بریندارکردن و داماڵینی

سەنگ و قورساییدا هەیە. بەم جۆرە ئاسان نییە گوتاری زانستی لەو لۆژیکە دابماڵین کە دەخوازرێت بەسەریدا باڵادەست بێت، تەنانەت ئەگەر بمانەوێت بە بریندارکردنیشی تەنیا ئازادی خۆمان وەربگرین. بۆ نموونە ئەگەر بمانەوێت بەشێوەیەکی زانستی وەسفی ئەو پەیوەندییە بکەین کە خاوەنی کولتووره هەژارەکان بە کولتووری جیهانییەوە گرێدەداتەوە، ئەوا دەبێت ئەمە یان وەک رێگەیەکی مەکربازانە تێبگەین بۆ هێشتنەوەی خەڵکی لەژێر رەحمەتی جەهلدا، یان بە پێچەوانەوە وەک میکانیزمێکی رازیکەر بۆ ستایشکردنی بێ کولتووری و وێرانکردنی بەها کولتوورییەکان لێی بڕوانین. زۆرجار وتەکانت، لەو حاڵەتانەدا کە هەوڵی راڤەکردن و هۆهێنانەوەی تێدایە و تەقەلاکانی زانستی تێدا چڕدەکرێتەوە، ئامرازێکن بۆ پاساودان و لابردنی تۆمەت. لەبەردەم بەکۆیلەکردنی سیستەمی هەنووکەی کاردا، لەبەردەم بەدبەختی شارە بەرفراوانەکان و توندوتیژی کەمپەکانی ئەشکەنجەدا گوزارشتی «ئیتر بارودۆخەکە وەهایە» کە دەربڕینی هیگڵە،

شێوەی پیلانێکی تاوانکارانە وەردەگرێت. کاتێک بابەتەکە پەیوەستە بە کایەی کۆمەڵایەتییەوە، هیچ شتێک لەوە لایەنگیرانەتر نییە حوکمگەلێکی پراکتیکی لەبارەی ئەوەی کە هەیە بدەیت، واتە ئەو حوکمەی کە پشت بە دەسەڵاتی دەربڕین و قەتاعەتپێکردن دەبەستێ و ددانننان بە توانا پێشبینیکارییەکەیدا لەم بوارەوە سەرپشکی کردووە، بۆیە لە سەلمێنراوەکانی زانستەوە کاریگەریی سیاسی ئەوتۆ پەیدا دەبن، کە سەر بەوە نین جیهانی دروستی دەکات.

لەگەڵ ئەوەشدا ئەوانەی کە تانە لە رەشبینی و خۆ خەریککردن بە خۆڕاگرییەکانی شیکاریی کۆمەڵایەتی دەدەن، بۆ نموونە کاتێک یاساکانی دووبارە بەرهەمهێنانەوەی کۆمەڵایەتی دادەڕێژێت، لەوانە راستتر نین کە بەهۆی دارشتنی یاسای کەوتنەخوارەوەی تەنەکانەوە تانەی ئەوەیان لە «گالیلۆ» دەدا، گوایە ئەو کەسانەی تووشی بێ ئومێدی کردووە کە خەونیان بە فڕینەوە بینیووە. دارشتنی یاسای کۆمەڵایەتی، ئەو یاسایەیش کە دەڵێت سەرمایەی کولتووری هەر دەگەڕێتەوە بۆ

سەرمایەی کولتووری، توانای شاڵاوبردنە بۆ سەر ئەوەی کە (ئۆگەست کۆنت) بە «کارکردە تێکڕاییەکان» نـــاوزەدی دەکــرد، بۆئـەوەی بیخاتە نێو ئـەو دیاریکراوانـەی پێشبینییان دەکـات. ئەو کارکردانە هۆکارگەلێکن هێزیان هەرچەندە بێت، دەکرێت بەس بن بۆئەوەی کە میکانیزمە کۆمەڵایەتییەکان بەو جۆرە کاربکەن کە دەمانەوێت. خۆ ئەگەر مەعریفە لەبارەی میکانیزمەکانەوە، وەکو لە کایەکانی تردا باوە، ڕێ بە دیاریکردنی مەرجەکانی باڵادەستبوون و میکانیزمەکانی ئەو باڵادەستبوونە بدات، ئەوا تەنیا ئەمە پاساوی ڕەتکردنەوەی ئەو ڕێبازە سۆسیۆلۆژییە دەدات کە شیمانەکراوەکان وەک قەدەرێکی حەتمی دەبینێت، ئەوەتا بزووتنەوە ئازادیخوازییەکان بەڵگەن لەسەر ئـەوەی کە کەمێک یۆتۆپیزم، واتە کەمێک لە نکوڵیکردنی سیحری لـە واقیع، کـە لـە کایەیەکی تـردا بە نکوڵیکردنی نیرۆسی ناوزەد دەکرێت، بەسە بۆ بەشداربوون لە خولقاندنی مەرجە سیاسییەکان بۆ لەناوبردنی کرداریيانەی ئەوەی کە ریالیزم تەنیا وەسفی دەکات و دەینرخێنێت. لەوەش

گرنگتر ئەوەیە تەنیا مەعریفە ئەو کاریگەرییانە دێنێتە ئاراوە، کە من پێموایە ئامرازی رزگاریخوازیین، چەندەیش ئەو میکانیزمانەی کە سەلمێنەری ئەو مەعریفەیەن، ئەو یاسایانە بن کە بەسەریدا باڵا دەستن، ئەوا لە هێزی کاریگەربوونەکەیاندا لەمەڕ ئەو یاسایانەوە قەرزاربار ی جەهلن، واتە بەو ئەندازەیەش بابەتەکە پەیوەست دەبێت بە بنچینەکانی توندوتیژی رەمزییەوە، لە راستیشدا ئەم جۆرە توندوتیژییە تەنیا لەسەر ئەو سوبێکتانەی زانین مومارەسە دەکرێت کە کردەی زانینەکەیان، بە لایەنگیری و شێواندنەکەیشییەوە، ددانپێدانانێکی ژێرەوانکێیانەی تێدایە بەو هەژموونەدا کە جەهل بەرامبەر رەگ و ریشە راستەقینەکانی ئەو هەژموونە، دەیسەپێنێت. ئێستا تێدەگەین بۆچی دان بە مۆرکی زانستییانەی سۆسیۆلۆژیادا نانرێت، بەتایبەتیش لای ئەو کەسانەی کە پێویستییان بە تاریکاییەکانی جەهل هەیە، بۆئەوەی پەیوەندییە رەمزییەکانیان بسەپێنن.

پێویستبوونی دەستبەرداربوون لە تەقەلا بۆ باڵادەستی و دەسەڵات ئەو کاتە لە هەموو

کاتەکان بە پێز و بایەخدارترە، کە بابەتەکە پەیوەست دەبێت بە بیرکردنەوەی زانستی لە بواری خودی زانستدا، یاخود بەشێوەیەکی گشتی لە بواری ڕۆشنبیریدا. خۆ ئەگەر زەرورەتی دووبارە بیرکردنەوەی رادیکاڵییانە لە سۆسیۆلۆژیای رۆشنبیرانمان خستوەتە ئەستۆی خۆمان، ئەوا لەبەرئەوەیە دژوارە بۆ رۆشنبیر، بە لەبەرچاوگرتنی مەترسی بەرژەوەندییەکان و ئامانجەکان لەم کایەیەدا، لەو لۆژیکە بترازێت کە ئەو ململانێیە هەڵدەسوڕێنێت، لەمەیشەوە هەر لایەنێک کۆمەڵناسێک بۆ خۆی دادەنێت تا توێژینەوە لە لایەنە دژەکەی بکات، ئایدیۆلۆژیایەکیش تایبەت دەکات بەخۆی تا بەهۆیەوە بەرگری لەخۆی بکات، ئەوەش بە گوێرەی یاساکانی نەبینین و بینین کە بەسەر ئەو ململانێ کۆمەڵایەتییانەدا باڵادەستن لەبارەی حەقیقەتەوە دەگوزەرێن. لەگەڵ ئەوەشدا مەرجە رۆشنبیر پەی بە باردۆخەکە بەرێت وەک ئەوەی کە هەیە، بە مۆرکی ریتمەکانییەوە و بەو بنچینانەوە کە ریکی دەخەن و بەو ئامانج و چاوچنۆکییانەوە کە لێیەوە پەیدا دەبن و بەو

بەرژەوەندییانەیشەوە کە لێیەوە وەدیدێن، تا بتوانێت بە یەکجار لە ڕێگەی ئەو مەودایەوە، کە تێگەیشتنی تیۆری دەیهێنێتە ئارا لێیان ڕزگاربێت و بتوانێت تێیاندا کەشفی نغرۆیی خۆی بکات، ئەوەیش بە داگیرکردنی پێگەیەکی دیاریکراو و گێڕانی ڕۆڵێکی تایبەت، کە ڕێک بەهۆیەوە بەرگری لە خودی ئامانجەکان دەکات. بەم جۆرە بابەتگەرایی (ئۆبژێکتیڤیزم) ئەگەر بێتوو لەو دیدگایە بێ ئاگابوو، یان ئەو دیدگایەی فەرامۆشکرد کە لێیەوە دەڕوانێت، ئەوا بانگەشە زانستییەکانی هەر چەندەیش بن، هەر وەک بەشێکی لاوەکی و ئینجا هەڵەشە دەمێنێتەوە، واتە ئەگەر هەر هەموو گشتەکە لەبەرچاونەگیرێت. نموونەی ئەم جۆرە دیدگایەی کە وەها لە «هەموو» دەڕوانێت وەک ئەوەی کایەیەکە بۆ هەڵوێستگەلێکی بابەتی کە لەنێو کارکردەکانی تردا باڵادەستە، ئەو تێڕوانینەیە کە داگیرکەری هەر شوێنگە و هەڵوێستێکی دیاریکراو لێیەوە لە شوێنگە و هەڵوێستەکانی تر و کەسانێک کە ئەو شوێنگانەیان پڕکردووەتەوە دەڕوانێت. وەها دیدگایەک توانای ئەوەمان پێدەدا لە تێڕوانینێکی

بابەتگەرایی- زانستییەوە لە هەموو هەڵوێستە بابەتییە کەم و کورتەکان بڕوانین، کە ئەندامەکان لە میانەی ململانێکانیاندا دەینوێنن، هەروەها ڕێمان پێدەدا پەی ببەین بە ستراتیژگەلێکی رەمزی وەک ئەوەی کە هەن و هەوڵدەدەن بۆ سەپاندنی حەقیقەتی بەشەکییانەی تاقمێکی دیاریکراو وەک ئەوەی حەقیقەتی پەیوەندییە بابەتیەکانی نێوان سەرجەم کۆمەڵەکان و دەستە و تاقمەکانە، سەرەڕای ئەوەش ئەم تێڕوانینە توانای ئەوەمان پێدەدا، پەی بەوە بەرین، کاتێک پیلانگێڕە پێکدژەکان ئەو گەمەیە لەبیردەکەن کە کردوونی بە رکابەری یەکتر، ئەوا بنچینەکە دەشارنەوە و جەوهەرەکە رووپۆشدەکەن، مەبەستیشم لەو بەرژەوەندییانەیە کە لە کاتی چوونە نێو گەمەکەوە شێتیان دەکات و ئەو ڕێکەوتنە بابەتییەی کە لەوەوە بەرهەمدێت.

بەڵگە نەویستە نابێت ئێمە لەو هزرەی کە سنوورەکان و کۆتاییەکان دەکێشێت چاوەڕوانی ئەوە بین، کە دەبێتە مایەی هزرێکی سنوورنەناس و بێ کۆتایی، ئەگینا ئەمە دەبێتە زیندوکردنەوەی وەهمەکەی (مانهایم)

واتە وەهمی بوونی «گروپێکی رۆشنبیر، کە نە پەیوەندییەکان شەتەکی دەدەنەوە و نە ریشەکانیش دەیانبەستنەوە»، ئەوەش خەونێکە بە بازدان و بەرزە فڕینی کۆمەڵایەتی ئەڵتەرناتیڤی مێژوویی بۆ ئارەزووەکانی زانینی رەها پێکدێنێت، لەگەڵ ئەوەشدا هەر دەستکەوتێک کە سۆسیۆلۆژیای زانست وەدەستی دێنێت، دەبێت کۆڵەکەی قایمکەری زانستی سۆسیۆلۆژیا بێت، ئەوەش بە کارکردن لەسەر زانینی دیاریکەرە کۆمەڵایەتییەکانی هێزی سۆسیۆلۆژی و زرنگکردنی رۆحی رەخنە، کە دەتوانێت هەر یەکێک لەسەر مومارەسەی خۆی و مومارەسەی دژەکەی رووبەرووی کاریگەری ئەو دیاریکەرانە بکاتەوە. هەرچەندەی پتەوی هێزی رەخنەی زانستی بە ئەندازەی گەشەسەندنی بەزانستیکردنی ئەو کەرەستانەی، کە لە بەردەستی رۆشنبیردان زیادبکات، ئەوا هێزی زانستیش و زەرورەتی بەکارهێنانی تفاق و کەرەستەکانی زانست بە تەنیا بە بێ کەرەستەکانی تر زۆر دەبێت. لە راستیشدا هەر وایە، کایەی زانستیش وەک

سەرجەم کایەکانی تر، کایەی ململانێیە، بەڵام بە بوونی ئەو هەڵوێستە رەخنەییانە جیادەکرێتەوە، کە بەهۆیەوە کێبەرکێ سەرهەڵدەداتەوە و تەنیا بەوە وەدیدێت، کە بتوانێت کۆی ئەو میراتە زانستییەی کەڵەکەی کردووە تەوزیف بکات، خۆ هەرچەندەی زانست پێشبکەوێت، واتە چەندەی دەستکەوتە دەستەجەمعییەکانی بایەخی زیاتر پەیدابکەن، ئەوا خۆ لە قەرەدانی ململانێی زانستی، پێویستی بە دەستڕاگەیشتن بە سەرمایەیەکی زانستی دەوڵەمەندتر و گرنگتر هەیە. بەرەنجام ئەوەیە کە میراتە زانستییەکان لای ئەو کەسانە دەرناکەوێت کە لەڕوویی زانستییەوە زۆر هەژارن، بەڵکو لای دەوڵەمەندترینییان بەدیار دەکەوێت. ئەم یاسا سادە و ساکارانە رێماندەدەن لەوە تێ بگەین، کە چۆن دەکرێت هەندێک بەرهەمهێنراوی کۆمەڵایەتی مێژوویی، واتە هەندێک لەو بەرهەمانەی کە لە هەلومەرجە کۆمەڵایەتییەکانی بەرهەمهێنانیان خاوەنی جۆرێک لە سەربەخۆی رێژەیین، لە رەوشی مێژوویی بونیادێکی کۆمەڵایەتی دیاریکراوەوە، واتە لە کایەیەکی کۆمەڵایەتی وەکو کایەی

فیزیا، یان بایۆلۆژیای ئەمڕۆ، هەڵقوڵێن. بە گوزارشتێکی دیکە سۆسیۆلۆژیا دەتوانێت ئەو پێشکەوتنە دژیەکەی عەقڵمان بۆ راڤەبکات، کە بەتەواوی سەر بە مێژووە بەبێ ئەوەی تەنیا بۆ مێژوو بگەڕێینەوە: ئەگەر حەقیقەتێک هەبێت ئەوەیە، کە خودی حەقیقەت تەوەری ململانێکانە. وا دەردەکەوێت ئەم ململانێیە ناتوانێت ببێتە مایەی حەقیقەت، تەنیا ئەو کاتە نەبێت ملکەچی لۆژیکێک بێت و بەرمەبنای ئەو لۆژیکەیش بە بێ بەکارهێنانی چەکی زانست ناتوانین بەسەر دژەکانماندا سەرکەوین، بەمەش لە کاری پێشخستنی حەقیقەتی زانستیدا بەشداریمان کردووە.

ئەم لۆژیکە بۆ سۆسۆلۆژیایش راستە: دیارە ئەوە بەسە کە داوا لە سەرجەم بەشداران و بانگەشەکاران بکەین لە دەستکەوتەکانی ئەم بواری توێژینەوەیە –کە دەستگەوتگەلێکی زۆر و زەوەندە– کۆمەکمان بکەن بۆئەوەی هەندێک لەو مومارەسانە لەنێوبەرین کە پیشەی سۆسیۆلۆژی بە خراپی بەکاردێنن، بەڵام لە کایەی کۆمەڵایەتیدا، دامەزراندنی

زانستێکی سەربەخۆ لە کایەی کۆمەڵایەتی، لەبەرژەوەندی کێیە؟ بەهەرحاڵ ئەوانە لەڕووی زانستییەوە لەناو نەبراون: جا لەبەرئەوەی ئەوان مەیلییان بۆ دروستکردنی پەیوەندییە لەگەڵ هێزە دەرەکییەکاندا، پشت بە یاخیبوون دەبەستن لەو فشار و چاودێرییانەی کە لە کێبەرکێی ناوەکییەوە دەکەونەوە، ئەوا دەتوانن بە ناوبانگی سیاسی رازی ببن و قەرەبووی رەخنەی زانستی پێبکەنەوە، بەڵام ئەمانە خاوەنی دەسەڵاتە دنیاییی، یان ئاینییەکانیش نین. ئەگەر بێتوو سۆسیۆلۆژیا بەکردەیی بۆخۆی بە سەربەخۆیی دابمەزرێت، ئەوا دەبێتە گەورەترین کێبەرکێکاریان. بەتایبەت ئەگەر هاتوو ئەم زانستە ئارەزووەکانی خۆی بۆ دارِشتنی یاساکان و شەرعیەتپێدان فەرامۆشبکات، خۆی لە باڵادەستییەکی نێگەتیڤدا کورتبکاتەوە و تەنیا بە رەخنەگرتن و رەخنەگرتن لە خودی خۆی، ئینجا بە رەخنەگرتنی زێدەگۆییەکانی زانست و سەرجەم شێوەکانی قۆستنەوەی باڵادەستییەوە، کە بەناوی زانستەوە دەکرێت، بگیرسێتەوە.

ئێستا دەزانین بۆچی دامەزراندنی

سۆسیۆلۆژیا وەک توێژینەوەی زانستی، هەمیشە لەژێر هەڕەشەدا بووە، چونکە ئەو لاوازییەکی جەوهەری لەخۆدەگرێت، ئەم لاوازییەش لە توانای خەڵەتاندنی پێویستییە زانستییەکان لەڕێگەی سیاسەتەوە بەرهەمهاتووە، ئەمەش وای لێکردووە، هەمان ئەو شەڕەنگێزییانەی کە لەو دەسەڵاتانەی دەیانویست سەرنگونی بکەن چاوەڕوانی دەکرد، لەو دەسەڵاتانەیشی چاوەڕوان بکات کە بۆتە چەکی دەستیان و پاساویان دەدات. داواکارییە کۆمەڵایەتییەکان هەمیشە هاوڕێیە لەتەک فشارەکان و نیشانەکان و هەڵخەڵەتاندنەکاندا، باشترین خزمەتێکیش کە بکرێت بە سۆسیۆلۆژیای بکەین ئەوەیە، کە هیچی لێ داوا نەکەین. (پۆل فایل) تێبینی ئەوەی کردووە: «دەتوانین لە دوورەوە بەو ئێسکەپەیکەری ئەو کەسانە بناسینەوە کە لەمیانەی هەندێک لاپەڕەوە کە ناینووسن، بایەخ بە سەردەمە کۆنەکان دەدەن». ئەی قسەی کۆمەڵناسان چییە، کە بە بێوچان رادەکێشرێنە نێو سنوورەکانی زانستەکەیانەوە؟ ئاسان نییە ئەو چاکە خێرا و دەستوبردە رەتبکەینەوە

کە پێشبینی رۆژانە بۆمان دروستدەکات – و بەتایبەت بێ دەنگییەک، کە لێی بێ باکن، بوار بۆ بۆشاییەکی زایەڵەدار دەهێڵێتەوە، کە زانستی ساختە و درۆینە پڕی دەکاتەوە. بەم جۆرە هەندێکیان ئەوە رەتدەکەنەوە دەستبەرداری ئارەزووەکانی فەلسەفەی کۆمەڵایەتی و فێڵەکانی هەوڵە زانستییە بەربڵاوەکان ببن، کە لە هیچ کاتێکدا هیچ وەڵامێک نادەنەوە، رەنگیشە سەرپاکی ژیانی بەسەربچێت، تا شوێنگەی خۆی لە بوارگەلێکدا وەردەگرێت، کە زانستی ئەمڕۆ توانای سەرکەوتن و دەرچوونی تێیدا نییە. ئەمە لە کاتێکدا ئەوانی دیکە بە پێچەوانەی ئەمەوە لەم زێدە گۆیی و زێدەڕەوییانەدا پاساوی خۆیان بۆ ئەوە دەدۆزنەوە، کە بواری لێکۆڵینەوەکە جێبهێڵن و فەرامۆشی بکەن. ئەمەش ئەو هەڵوێستەیە کە بە زۆری دەچێتە خانەی پێداگرییەکی توندەوە لەسەر وردەکارییەکی وەسفی.

سۆسیۆلۆژیا تەنیا بە رەتکردنەوەی داواکارییە کۆمەڵایەتییەکان، کە داوای میکانیزمەکانی پێدانی رەوایەتی، یان کەرەستەکانی هاندانی

لێ دەکات، دەتوانێت سەرپێی خۆی بکەوێت. سۆسیۆلۆژیست نە ئەرکێکی هەیە خۆی بۆ تەرخانبکات و نە مەبەستێکیشی هەیە لە پێناویدا نوێنەرایەتی بکات، تەنیا ئەوە نەبێت کە لۆژیکی لێکۆڵینەوەکە بەسەریدا دەیسەپێنێت. ئەو کەسانەی کە لوتبەرزی پاڵیان پێوە دەنێت وا هەست بکەن مافی خۆیانە، یان ئەرکی ئەوانە، بۆ بەرگریکردن لە گەل و بەرژەوەندییەکانی گەل بێنە دەنگ، بەڵام لەبری و بە ناوی ئەویشەوە قسە بکەن، تەنانەت ئەگەر (وەک لە منیش رروویدا) خۆیشیان نکوڵی لە مەیلە رەگەز پەرستییەکان بکەن و پەردە لە رووی کەڵکەڵە پۆپۆلیستییەکان هەڵماڵن، کە کەسانێک بۆ بەرگریکردن لە خۆیان بە ناوی گەلەوە قسەدەکەن، یان لایەنی کەم لە بارەی خۆیانەوە دەدوێن، ئەوا لە باشترین حاڵەتدا وەکو ئەوەی لای (میشیلی دەیبینین) تەقەلای کەمکردنەوە و سوککردنی رادەی ئەو ئازارە دەدەن، کە لە دابڕان (قطیعە)ی کۆمەڵایەتییەوە کەوتوەتەوە، بەوەی خۆیان بکەنە گەلێک لە ئاستی خەیاڵدا، بەڵام دەبێت لێرەدا کەوانەیەک بکەمەوە، تا

بڵێم کاتێک سۆسیۆلۆژیا داوامـان لێدەکات، زیاتر کارەکان و وتە «پاکەکان»، واتە وتەی زانا و هونەرمەند و تێکۆشەران، بەو رەوشە کۆمەڵایەتییەوە، کە کاری بۆ بەرهەمهێنانی کـردووە و بە بەرژەوەندییە تایبەتییەکانی بەرهەمهێنەرەکانییەوە گرێبدەینەوە، ئەوا مەبەستی ئەوە نییە هانمان بدات هەڵوێستی بچووککردنەوەی و رووخـاندن وەربگرین، کە رادەی ناخۆشی و تاڵییەکان کەمدەکاتەوە، ئەو تەنیا ئامانجی دابینکردنی ئەو ئامرازانەیە، کە هەموو هەستکردنێک بە بێ هەڵەیی لە توندوتیژیی و هێزی کینەی کۆمەڵایەتی دادەماڵێت، سەرەتایش لە بەرەنجامەکانی گۆڕینی ویستی تۆڵەکردنەوەی کۆمەڵایەتییەوە بۆ داواکردنی یەکسانی، کە قەرەبووی ئەو نیاز و ویستەی پێدەکاتەوە، ئەم کارە دەکات.

لە رێگەی سۆسیۆلۆژیستەوە، ئەو توخمە مێژووییەی لە رووی مێژووییەوە پێگەیەکی هاوشێوەی خۆی وەردەگرێت و ئەو ئەندامە کۆمەڵایەتییەی لە رووی کۆمەڵایەتییەوە شوێنێکی دیاریکراو داگیردەکات، واتە ئەو

کۆمەڵگەیەی کە مێژوو بەردەوامبوونی خۆی تێدا دەبینێتەوە، ساتێک بۆ خۆی دەگەڕێتەوە وبیری لێدەکاتەوە، لە سایەیشییەوە هەموو ئەندامەکانی کۆمەڵگە دەتوانن، باشتر ئەو ڕەوشانەی تێیدا دەژین و ئەو کارانەی ئەنجامیدەدەن، بناسن. ئەمە دوورترین ئەرکە بۆ کۆمەڵناس، کەچی ئەو کەسانەی لەگەڵ جەهالەت و نکوڵیکردن و ڕەتکردنەوەی زانیندا ڕێککەوتوون، ئەوانەی کە ئامادەن دان بە بەهای زانستی هەموو شێوەیەکی ئەو گوتارەدا بنێن کە دەربارەی کایەی کۆمەڵایەتی نادوێن، یاخود بە بێ کردار لەبارەیەوە دەدوێن، دەیانەوێت ئەم ئەرکە بدەنە پاڵ سۆسیۆلۆژیست. ئەم داخوازییە نێگەتیڤەیش پێویستی بەوە نییە بە چاودێریکردنێکی پەلەپروزکێ گوزارشت لە خۆی بکات. هەر بە کردەییش لەبەر ئەوەی زانستی دیسپلینکراو دابڕان لە بەڵگە نەویستەکاندا دەخوازێت، ئەوەندە بەسە لێگەڕێین هزری ئاسایی کاری خۆی بکات و لێگەڕێین مەیلەکانی زرنگیی بۆرژوازی ئاشکرا ببن، تا سەرنج بدەین لە هەڵقوڵانی هەوڵە سۆسیۆلۆییە بانگەشەییەکان

و بڵاوبوونەوەی مەعریفەی تەمبەڵانەی زانستی فەرمی.

لایەنێکی گەورە کە سۆسیۆلۆژیست هەوڵی کەشفکردنی دەدات، بە هەمان واتای ئەو بابەتانە شاراوە نین، کە زانستە سروشتییەکان هەوڵی دەرخستنیان دەدات. زۆرێک لە رووداوەکان، یاخود پەیوەندییەکان کە سۆسیۆلۆژیست کەشفیان دەکات نەبینراو نین، یاخود نەبیراوییەکەیان «شەوارەکەوتن»ی خۆمانە: بۆ نموونە «نامەی دزراو» کە (لاکان)شی دەکاتەوە: پێموایە وەکو ئەو پەیوەندییە سەرژمێرییەیە، کە مومارەسە کولتوورییەکان بە پەروەردەی پێدراوەوە گرێدەداتەوە. کاری پێویست بۆ دەرخستنی حەقیقەت و قەناعەتپێکردنی خەڵکی، کە دانی پێدا بنێن، تووشی بەریەککەوتن دێت لەگەڵ میکانیزمەکانی داکۆکی دەستە جەمعی کە ئامانجی وەدەستهێنانی نکۆڵی راستەقینەیە بە واتا فرۆیدییەکەی وشەکە، لەبەرئەوەی رەتکردنەوەی داننان بە واقیعی بەریەککەوتندا، بە گوێرەی بەرژەوەندییە بەرگری لێکراوەکانە، ئەوا ئێمە پەی بەو توندوتیژییە توندە دەبەین

که شیکارییەکانی مەرجەکانی بەرهەمهێنان و دووبــــارە بـەرهـەمـهـێـنـانـەوەی کـولـتـوور دەیوروژێنن، ئەو توندوتیژییەی شەقڵی خۆی بەسەر ئەو بەرگرییانەوە جێدەهێڵێت، کە لەلایەن مۆنۆپۆلکەرانی سـەرمـایـەی کەلتوورییەوە سەرهەڵدەدەن: ئەم شیکارییانە لای ئەو کەسانەی وا راهاتوون لە دیدگای تاکایەتی و خۆڕسکی خۆیانەوە بیربکەنەوە، جگە لە ئاڵوگۆڕکراو و وەدەستهێنراوەکان، هیچی دی کەشف ناکەن (تۆتۆلۆژی). لەم حاڵەتەدا ئەو وتەیەی کانت دەبینینەوە کە دەڵێت «کەوتنە ناو خەرەندی دۆزەخ» راستگۆیی مەعریفەی سوبێکتە. پیاوانی کولتووری، وەکو ئەو کەسانەی لە ئەفسانەی (ئیرا)دا هەن و دەبێت بەر لەوەی بگەڕێنەوە بۆ زەمین لە ئاوی رووباری (ئیمیلیس) بنۆشن، کە دەبێتە مایەی لەبیرچوونەوە، هەتا بەو جۆرە بژین، کە ئەو بۆی هـەڵـبـژاردوون، زۆرینەی چێژی پەتیی کولتوورییان تەنیا لە لەبیرکردنی دروسـتـبـوون و دامـەزرانـدنـەکـەدا دەبیننەوە، ئەو لەبیرکردنەی رێگەیان دەدات، کولتووری خۆیان وەک خەڵاتێک لە خەڵاتەکانی سروشت،

ببوژێننەوە. لەم روانگەیەوە، کە دەروونناسی بە باشترین شێوە پێی ئاشنایە، ئەوان ناکەونە ناو دژیەکییەوە تا بەرگری لەو هەڵە زەق و زیندووە بکەن کە پاساوی بوونیان دەدات و یەکێتی شوناسیان بپارێزن کە بەندە لەسەر ئاشتبوونەوەی دژەکان: ئەوان دەتوانن هەڵەی قەدەر کە فرۆید لە بارەیەوە دەدوێت بەکاربهێنن و تانە لە دژیەکی و رۆشنییەکەی بابەتگەرایی زانستی، ئینجا بێ کەڵکی و پوچییەکەی، بدەن.

دوژمنەکانی سۆسیۆلۆژیا مافی خۆیانە بپرسن، ئایا دەبێت کاریگەرییەک دروستبکرێت نکوڵی دەستەجەمعییانە رەتبکاتەوە، بەڵام نە ئەمە و نە هیچ شتێک ئەوان سەرپشک ناکات لەوەی، مۆرکە زانستییەکەی دووربخەنەوە. ئەوەش راستە هیچ داوایەکی کۆمەڵایەتی نییە کە مەعریفەیەکی گشتی دەربارەی کایەی کۆمەڵایەتی لەخۆبگرێت.

تەنیا سەربەخۆیی رێژەیی سوبێکتیڤی کایەی بەرهەمهێنانی زانستی و ئەو بەرژەوەندییانەی لە نێویدا لەدایکدەبن، کۆمەک دەکەن و بگرە کاردەکەن بۆ بوونی پیشاندانی بەرهەمهێنراوە

زانستییە رەخنەییەکان، کە بۆ بەرگریکردن لە زانست، واتە بەرگریکردن لە سەردەمی رۆشنگەری و لابردنی تاریکییەکان، پێش هەموو شێوەکانی داواکاریی کۆمەڵایەتی دەکەون.

دەتوانین پوختەی ئەمە، بە هێنانەوەی دەقێکی دیکارت، تا ئەو جێیەی (مارسیال گیرولت) بۆمانی دەگێڕێتەوە، بخەینەڕوو: «هەرگیز رێنادەم مرۆڤ هەوڵی هەڵە بدات، ئینجا پەنا بۆ وەهمەکانی خەیاڵ ببات، بۆیە کاتێک بینیم زانینی حەقیقەت بەرزمان دەکاتەوە بۆ ئەو پەڕی کەماڵ، تەنانەت ئەگەر لە بەرژەوەندیشمان نەبێت، بۆم دەرکەوت وا باشترە کەمتر بەختەوەربین و زیاتر بزانین». سۆسیۆلۆژیا ئەو فێڵە کەشفدەکات، کە هەمووان دەیپارێزن و پشتیوانی لێ دەکەن و لە هەموو کۆمەڵگەیەکدا بنچینەیەک بۆ زۆرینەی بەها پیرۆزەکان و بۆ تەواوی بوونی کۆمەڵایەتی، پێکدێنێت. سۆسیۆلۆژیا لەگەڵ (مارسیل موس)دا فێرماندەکات، کە «کۆمەڵگە بە بەردەوامی خۆی دەخەڵەتێنێت» ئەمەش بەڵگەیە لەسەرئەوەی، کە ئەو زانستەی لەو

کۆمەڵگەیانەی کە بەرەو پیربوون دەڕۆن دەکۆڵێتەوە، لایەنی کەم، هیچ نەبێت دەتوانێت بەشداربێت لەوەی بمانکاتە باڵادەست بەسەر سروشتی کۆمەڵایەتیدا و بمانکاتە خاوەنداری ئەو سروشتە، ئەمە بە کارکردن بۆ پێشکەوتنی زانین و هۆشیاربوونمان بە میکانیزمە هەڵسوڕێنەرەکانی هەموو شێوەکانی فیتشیزم: ئاساییە لێرەدا ئاماژە بەوە بدەم کە (ریمۆن ئارۆن) ئەم جۆرە فێرکردنە، ناو دەنێت «ئایینی کۆن»، مەبەستیشم پەرستنی دەوڵەتە، کە پەرستنی دەوڵەتە بەخۆی و جەژنە نیشتمانی و ئاهەنگە مەدەنی و ئەفسانە نەتەوەییەکانییەوە کە بە بەردەوامی بیرێزی پێکردن و گاڵتەپێکردن، یان توندوتیژی دە ئافرێنێ و پاساویان دەدات، ئەمەش تەنیا تایبەت نییە بە دەوڵەتە تۆتالیتارییەکان، بەڵکو مەبەستم پەرستنی هونەر و زانستیشە، کە دەتوانن وەک بتانێکی رێنمونیکەر، بەشداربن لە سەربارخستنی رەوایەتی بۆ سیستەمێکی کۆمەڵایەتی، کە لە بەشێکیدا لەسەر دابەشکردنی ناهاوتای سەرمایەی کولتووری بەندە. بەهەرحاڵ لایەنی

کەم دەتوانین لە سۆسیۆلۆژیا راببینین، کە فریوو و فێڵی سیحر و شەیتانی نەزانی و نەزان لەخۆیدا، کەوا لە کایەی پەیوەندیی کۆمەڵایەتیدا دەردەکەون، دووربخاتەوە، پێشتریش ئەمە لە کایەی پەیوەندی سروشتی دوور خراوەتەوە. واقیع رەحم بە ئیرادەی کوێری گەشبینانە، یان ئیرادەی یۆتۆپیزم ناکات، ئەوەتا دۆخی تراژیدی، کە سەرجەم ئەو هەوڵە سیاسییانەی پشتیان بەستبوو بە کۆمەڵناسییەکی فشۆڵ دەدرانە پاڵی، شاهیدی خولیایەکی ئەفسوناوییە، کە دەیەوێت کایەی کۆمەڵایەتی بە بێ زانینی لایەن و قوژبنەکانی بگۆڕێت، ئەمەیش شیاوی دووچاربوونە بەوەی لە هەندێک کاتدا «توندوتیژی لەکارکەتوو»ی لەنێوبراوی میکانیزمەکان، بگۆڕێت بە توندوتیژییەکی بەهێزتر و شەرەنگێزتر.

سۆسیۆلۆژیا زانستێکە بە دژوارییەکی تایبەت جیادەبێتەوە، کە لەنێوان خۆی و بوون بە زانستێک وەک زانستەکانی تردا، لە هاتوچۆدایە، هۆی ئەمە ئەوەیە کە رەتکردنەوەی مەعریفە لەلایەک و وەهمی مەعریفەی خۆڕسک لەلایەکی

ترەوە، لە بری ئەوەی لە دژایەتی یەکتریدا بن، بە پاڵ یەکترەوە لە نێویدا بوونیان هەیە، جا چ لای لێکۆڵەرە تیۆرسیێنەکان، یان لای پراکتیستەکان. تەنیا هەڵوێستی رەخنەیی توند دەتوانێت ئەو یەقینخوازییانە لەنێوبەرێت کە لەبارەی پرسە کۆمەڵایەتییەکانەوە، لە رێگەی پێشزەمینەکانی نێو زمان و چوارچێوە ئامادە پەنهانەکان لە گوتاری رۆژانەی ئاڵوگۆڕکراودا، دزە دەکەنە نێو گوتاری زانستییەوە، بە گوزارشتێکی کورت، واتە لە رێگەی تەمی ئەو وشانەوە کە بە بەردەوامی لێکۆڵەر لە کایەی کۆمەڵایەتی جیادەکاتەوە. زمان بە گشتی گوزارشتە لە گۆڕاو. بۆ نموونە کاتێک لەبارەی کەسێکەوە دەڵێین زاڵە یان دەسەڵاتی هەیە، کاتێک دەپرسین کێ دەسەڵاتی بە دەستە؟ ئەوا ئەمە بە مانای بیرکردنەوە نییە لە دەسەڵات وەک جەوهەرێک، بەڵکو وەک شتێکە هەندێک هەیانە و مۆنۆپۆلی دەکەن و دەیگرنەدەست، هەروەک ئاماژەیشە بۆ ئەوەی کە ئێمە داوا لە زانست دەکەین بۆمان دیاریبکات «کێ فەرمانڕەوایەتی دەکات» (ئەمەش ناونیشانی کتێبێکی ناسراوە

له سیاسەتدا)، کێ له دەسەڵاتدا دەمێنێتەوە. ئێمە کاتێک گریمانەی ئەوە دەکەین دەسەڵات له رووی جەوهەرەوە، له لایەک له لایەکانەوە بوونی هەیە، ئەوا دەپرسین ئایا له سەرەوە دێتە خوارێ وەک زۆرینەی بۆچوونەکان وەهایە، یاخود دژە هەڵوێستی ئەمە، کە بۆچوونە باوەکە وەلا دەنێت، پێی وایە لە خوارەوە، لای چەوسێنراوەکانەوە، هەڵدەقوڵێ. وێڕای ئەمەیش وەهمی بەشتبوون و بەکەسبوون پێکەوە دوورلەوەن بکەونە ناکۆکییەوە، بەڵکو هەردووکیان هاوشانی یەکتری رادەوەستن، لێرەوە بۆنموونە خۆمان لەقەرەی کێشە بە وەهمیکراوەکان نادەین، کە بەرەنجامی رووبەرووبوونەوەی تاک- کەس و ژیانی ناوەکی و تاکایەتی، لەگەڵ کۆمەڵگە- شت و ژیانی دەرەکیدان: دیالێکتیکی ئاکاری- سیاسی لەنێوان ئەو کەسانەی بانگەشەی بەهای رەهای تاک و تاکبوون و تاکگەرایی دەکەن و ئەوانەی کە پێشنۆرەیی بە کۆمەڵگە و کۆمەڵیبوون و کۆمەڵخوازی دەدەن، باکگراوندی ئەو مشتومڕە تیۆرییە پێکدێنێت کە هێشتایش لەنێوان

نۆمینالیزم، که رووداوه کۆمەڵایەتییەکان و کۆمەڵگەکان و دامـەزراوەکـان دەگەڕێنێتەوە بۆ تیۆر نەک بۆ واقیعی بابەتی، واقیعگەرایی جەوهەری کە ئەبستراکتەکان بە شت دەکات، دەگوزەرێت.

داچەسپاوبی ناکۆکییەکانی هزری ئاسایی، ئەو ناکۆکییانەی هێزی ناکۆکییەکانی نێوان ئەو دەستە و تاقمانەی لەمیانەی ئەم هزرانەوە گوزارشت لە خۆیان دەکەن، پشتیوانی تەواوی لێ دەکـەن، تاکە شتێکە دەتوانێت راڤـەی ئەو دژوارییە گەورەیە بکات، کە کاری پێویست بۆ لەنێوبردنی ئەم ناکۆکییانەی دەیەوێت زانست لە نێوبەرێت، رووبەرووی دەبێتەوە. ئەم کارە دەبێت بێ بەزەییانە دژی داکشانەوە بەرەو تەرزێک بیرکردنەوە دەست پێبکاتەوە کە لەو پەسەندی و هاندانەی لە کۆمەڵگەوە وەریدەگرێت ناسراوتر و بڵاوترە. ئاسانە وەک کەس، یان شت مامەڵە لەگەڵ رووداوە کۆمەڵایەتییەکان بکەین، لەبری ئەوەی وەک پەیوەندییەکان لەبەرچاویان بگرین. بەم جۆرە ئەو دوو دابڕانە یەکلاکەرەوەی کـە لـەگـەڵ فـەلـسـەفـەی خـۆکـردی مـێـژوو و

لەگەڵ دیدگای بەربڵاوی کایەی کۆمەڵایەتیدا، هەریەکە لە (فرناند بردویل) بەشیکارییەکەی بۆ دیاردە مێژووییە دوور مەوداکان، و(کلود لیڤی شتـراوس) بـە پراکتیزەکردنی هـزری بونیادگەری بەسەر بابەتگەلێکی دوورەپەرێزدا، وەکـو سیستەمی خزمـایـەتی و سیستەمی رەمـزی، دروستیان کـردووە، بوونەتە هۆی گفتوگۆی نـەزۆک لـەبـارەی پەیوەندییەکانی تاک بە بونیادەوە، لەوەش گرنگتر هەژموونی هەڵبژاردنە (الإختیارات) دووانەکییە دێرینەکان بـوو بـە هـۆی دوورخـسـتـنـەوەی هـەمـوو ئەو شتانەی کەمێژوو، لەبری هەوڵدان بۆ تێپەڕاندنی دژیەکی نێوان مێژووی رووداوەکی و مێژووی ژێرخانەکان و نێوان ماکرۆ-سۆسیۆلۆژیا و میکرۆ-سۆسیۆلۆژیا، بە رێگە تەقلیدییەکانی خۆی و دوور لە کایەی زانستی لێی دەکۆڵینەوە و فرێی دەداتـە نێو رێکەوت و رێتێچوونەوە. ئـەگـەر بـمـانـەوێـت لـێـنـەگـەڕێـین واقـیـعـی مـومـارەسـەکان تـووشـی رێـکـەوت و ئاڵۆزی بێن، دەبێت بەهۆی مێژووی بونیادگەرییەوە لێکۆڵینەوە لە فەزا کۆمەڵایەتییەکان بکەین کە

چاودێری ئەو هەڵوێستانە دەکات «گەورە پیاوان» دروستدەکات، واتە «گەورە پیاوان»ی کایەی دەسەڵات و کایەی هونەری و رۆشنبیری و کایەی زانستی، دەبێت بە دوای ئامرازی پڕکردنەوەی ئەو خەرەندەدا بگەڕێین کە بزووتنەوە هێواشە هەستپێنەکراوەکانی بونیادی ئابووری و دیمۆگرافی لە بزاووتە رووکارییەکان، کە چاودێریکردنی رۆژانەی رووداوە سیاسی و ئەدەبی و هونەرییەکان تۆماری دەکات، جیادەکاتەوە.

بنەوانی کاریگەری مێژوویی چ هونەری بێت، یان زانستی یان سیاسی، یان کاریگەریی کرێکار یان فەرمانبەرێکی سادە، سوبێکتێک نییە لە دەرەوە رووبەرووی کۆمەڵگە ببێتەوە. ئەوە نە لە هۆشیاریدایە و نە لە شتەکاندا، بەڵکو لەو پەیوەندییەدا دروستدەبێت کە دوو حاڵەت لە حاڵەتەکانی کۆمەڵگە، واتە ئەو مێژووەی بەشێوەی ئەو سیستەمە تۆکمەی ئامادەگییەکان کە لە شتەکاندا جێگیرە لەگەڵ ئەو هەڵوێستانەی کە ناوی دەنێم (هابیتۆس)، پێکەوە گرێدەداتەوە. جەستە لەنێو کایەی کۆمەڵایەتیدا بوونی

هەیە، بەڵام کایەی کۆمەڵایەتیش دەچێتە نێو جەستەوە، گلخواردنەوەی کۆمەڵگە لە جەستەدا کە فێرکردن و راهێنان و رامکردنی پێدەدات، بنچینەی ئامادەگییە لە کایەی کۆمەڵایەتیدا، ئەو ئامادەگییەی کە ئەزموونی سانا و کاریگەرێتی سەرکەوتوو وەک شتێکی ئاسایی بێ چەند و چوون لێی دەڕوانێت.

شیکارییەکی راستەقینە کتومت بۆ ئەم حاڵەتە، بەڵام خستنەڕوویەکی زۆر درێژی دەوێت، تاکە دەستەبەرە بۆ روونکردنەوەی دابڕانێکی یەکلاکەرەوە لەگەڵ دیدگای ئاسایی بۆ کایەی کۆمەڵایەتی، ئەو دابڕانەی، کە بە فەرامۆشکردنی پەیوەندی خۆکردی نێوان تاک و کۆمەڵگە و قەرەبووکردنەوەی بە پەیوەندییەکی رایەڵ لەنێوان ئەم دوو تەرزەی بوونی کۆمەڵایەتی واتە هابیتۆس habitus و کایە، و نێوان مێژوو- جەستە و مێژوو- شت دا، سەردەگرێت، بۆئەوەی وتەکانمان ببنە جێ ڕەزامەندی تەواو، بۆ ئەوەی بەگوێرەی هاوپەیوەستی لۆژیکی زنجیرەکانی ئەو پەیوەندییانە بچنین کە مۆنی Monet ، دوگا Degas ، پیسارۆ

Pissarro یاخود لینین، ترۆتسکی، ستالین و بوخارین، سارتەر و میرلۆپۆنتی و کامۆ، پێکەوە دەبەستنەوە، رەنگە واپێویست بکات، کە زانیاری تەواومان لەبارەی ئەم دوو زنجیرە هۆکارەوە هەبێت کە بەشەکییانە لە یەکتری سەربەخۆن، ئەوانیش: لەلایەکەوە هەلومەرجە کۆمەڵایەتییەکانی بەرهەمهێنانی ئەم جۆرە کەسانە، یان بە گوزارشتێکی وردتر ئامادەگییە هەمیشەییەکانیان و لەلایەکی دیکەشەوە ئەو لۆژیکە جۆرییەی کە لە سەرجەم ئەو کایانەی کێبەرکێدا، کە ئەم ئامادەگییانەی تێدا تەوزیف دەبن باڵادەستە، واتە لە کایەی هونەری و کایەی سیاسی و کایەی کولتووری، بە بێ ئەوەی بە شێوەیەکی ئاسایی فشارە رەوشەکی و بونیادییەکان لەبیربکەین، کە کاریگەری بەسەر ئەم فەزایانەی خاوەن سەربەخۆییەکی رێژەیین، جێ دێڵن.

ئەگەر دەرکمان بە هەر ئەدگارێک لەم ئەدگارە بەشەکییانە برد و وەک کایەیەک لێی راماین، ئەوا ئێمە بەشێوەی وردبینترین و تیژبینترین مێژوونووس توانای چوونە نێو وردترین

وردەکارییەکانی ناوازەییە مێژووییەکانی ئەو کایانە بە خۆمان دەدەیـن، کە لە هەمانکاتدا کـاردەکـەیـن بـۆ رۆنــان و دروسـتـکـردنـیـان بەجۆرێک کە، بە گوێرەی گوزارشتی باشلار، «حاڵەتێکی تایبەتی شیاوبوون»، یان شێوەیەک لە شێوەکانی تری بونیادی پەیوەندییەکانیان تێدا دەبینینەوە. لـێرەدا دەبـێت ئـاگـامـان لە پەیوەندییە دیاریکراوەکان بێت، کە بە زۆری شـاراوەن و لە یەکەم تێڕوانیندا دەرناکەون، کەچی ئەو واقیعانەی راستەوخۆ دەرک دەکرێن بەو تاکەکەسانەوە کە بەناوی خۆیانەوە ناوزەد دەکـرێـن، یـاخـود ئـەو کـەسـە مەعنەوییانەی کە هـەم ناودەبرێن و هـەم بوونیشیان هەیە گرێدەداتەوە، ئەمەش لەڕێگەی ئەو ئاماژەیەوە، کـە لـە رووی یـاسـایـیـەوە، بـە کەسانێکی دانپێدانراو حسێبیاندەکات. بەم جۆرە دەتوانین لە گفتوگۆیەک تێبگەین، کە لەنێوان رەخنەگرێکی شارەزا و مامۆستایەکی پسپۆری ئەدەبدا، وەک شێوەیەکی تایبەتی کە دژیەکییەکی نێوانکارەیی لەنێوان auctor و lector، یاخود دژیەکی نێـوان پێغەمبەر و قەشە و دەرکـەوتـەکـانی

تریاندا بەرهەمدێنێت، کتومت لە کات و شوێندا دەگوزەرێت. خوێندنەوەی ڕۆژنامەکان، ئەگەر وەها ئاڕاستەبکرێن کە ڕێ بە دروستکردنی پێدراوێک بۆ بەراوردکردن و گشتاندنی دەدا، دەکرێت لای خۆیانەوە ببنە کارێکی زانستی: (پوانکارێ) بیرکاری وا پێناسە دەکات، کە «هونەری بڕینی هەمان ناوە بەسەر شتە جیاوازەکاندا»، بە هەمان شێوەیش سۆسیۆلۆژیا، داوای بەخشین لە بیرکاریزانەکان دەکەم، کە ڕێ بە خۆم دەدەم ئەم بەراوردە بکەم، بریتییە لە هونەری بیرکردنەوە لە شتانێک کە لەنێوان خۆیاندا جیاواز و ناکۆک دەردەکەون، لەکاتێکدا هاوشێوەن لە بونیاد و چۆنییەتی کارکردنیاندا، پاشان گواستنەوەی سەلمێنراوەکانی بابەتێک کە لە خۆکردییەکەیدا وەرنەگیراوە بۆ کایەکانی تر، بۆ نموونە کایەی ئایینی و گشتاندنی بەسەر کۆمەڵێک کایەی نوێی وەک کایەی هونەر و کایەی سیاسەت و ئەم بابەتانە. ئەم جۆرە لە خوێندنەوەی تیۆریی، کە ڕێ بە گشتاندن دەدات و بەندە لەسەر گریمانەکردنی جێگیریی وێنەیی لە فرەچەشنەیی ماتریالیدا، پەیوەندی نییە بەو

خوێندنەوە، یان سۆسەییەوە، کە لەو ئەزموونە تاقیکارییەی لە هەندێ کاتدا تێکەڵ بەوی دەکەین، دەکەونەوە. سۆسیۆلۆژیا وەک هەموو زانستەکانی دیکە، گەر گوزارشتێک لە لاییبنتز قەرزبکەین، «هەرچی چەندی بەرفراوانی و قەڵەمڕەوییەکەی زۆر بێت، چڕبوونەوەشی زیاتر دەبێت»، بەهۆی پشت بەستن بە میتۆدی بەراووردکاری کە لێرەدا کاریگەرترە، دەتوانێت بەهۆی ژمارەیەک چەمک و گریمانەی تیۆرییەوە، پەی بە ژمارەیەک بابەتی زیاتر بەرێت و کەم و کورتییەکانیش دەربخات.

پشتبەستن بە ئایدیای کایە بۆ بینینی کایەی کۆمەڵایەتی، پێویستی بە هەڵگێڕانەوەی تەواوی دیدگای ئاسایی هەیە، کە تەنیا بە کاروبارە بینراوەکانەوە دەگیرسێتەوە: وەک ئەو تاکەی کە جۆرێک لە بەرژەوەندی بنەڕەتیی ئایدیۆلۆژی پێیەوە دەمانبەستێتەوە، یان ئەو کۆمەڵەی لە رێگەی ئەو پەیوەندییانەوە، کە بەکردەیی تاکەکان پێکەوە گرێ دەدەنەوە تەنیا رواڵەتییانە دیاریدەکرێت، لە راستیشدا ئەمە وەک تیۆری کێشکردنی نیوتن وایە، کەوا تەنیا بە خۆ

جیاکردنەوە و دابڕان لە ریالیزمی دیکارتی، کە ڕازی نەدەبوو دان بە هیچ جۆرێکی تری کرداری فیزیاییدا بنێت، پێکهات و دروستبوو. جگە لە بەریەککەوتن و پەیوەندی ڕاستەوخۆ، چەمکی کایە پێویستی بە دابڕان و پچڕان لە نواندنەوەی واقیعییە، کە بانگەشە دەکات بۆ گەڕاندنەوەی کاریگەری ناوەندە کردار بۆ کاریگەری کاری ڕاستەوخۆ، ئەمەیش لە ڕێگەی ئاڵوگۆڕکردنی کردارەوە مەیسەردەبێت، ئەمە لەکاتێکدا بونیادی پەیوەندییەکان، کە فەزای کایە پێکدێنن، بڕیار لەو وێنەیە دەدەن کە دەکرێت پەیوەندییە ڕواڵەتییەکانی کارلێککردن بەخۆیانییەوە بگرن و بگرە بڕیار لە ناوەڕۆکی ئەو ئەزموونەیش دەدات، کە لەبارەی ئەو پەیوەندییانەوە لای ئەندامەکان دروستدەبێت. ڕەچاوکردنی فەزای پەیوەندییەکان کەوا ئەندامەکان تێیدا لە جوڵەدان پێویستی بە جیابوونەوەی تەواوەتی لە فەلسەفەی مێژوو، کە بەکارهێنانی سانای زمانی ئاسایی لەخۆیی دەگرێت، یاخود لە نەریتەکانی بیرکردنەوەی هاوشانی مشتومڕە سیاسییەکان هەیە، لێرەدا پێویستە بەرپرسی کارەکان، بە

چاک و خراپیانەوە بدۆزرێنەوە. لێرەدا نموونەی هەڵە و فریودان و وەهمەکان ناهێنینەوە وا لە بوونی ئەو دەربڕینانەوە دروستدەبن، کە بەسەر دامەزراوە و کۆمەڵەکاندا بڕاون، وەک دەوڵەت، بۆرژوازی، خاوەن کاران، کەنیسە، خێزان و قوتابخانە کە دەکرێت ببنە بابەتێک بۆ کۆمەڵێک پرسی وەک «دەوڵەت بڕیار دەدات» و «قوتابخانە فەرمان دەردەکات»، پاشان بکەرێکی مێژوویی یان سوبێکتێکی مێژوویی، کە دەتوانێت نەخشی ئامانجە تایبەتەکانی بکێشێ و مەرامەکانی دیاریبکات و وەدییانبهێنێت. بەم جۆرە کاتێک ئەو کارانەی کە ئامانجەکانیان نەخش نەکرابن و مەرامەکانیان هەرچییەک بن ڕەنگرێژ نەکرابن، کەچی بێ ئەوەی ببنە کارگەلێکی کوێرانەی هەڕەمەکی، ڕێکدەخرێن نیازێک بەڕێوەیان دەبات، ئیدی نیازی ئافرینەرێک نییە، کە لەشێوەی کەسێکدا وێناکرابێت، بەڵکو نیازێکی دەستەجەمعی، یان دامەزراوەییە و وەک هۆکارێکی مەبەستگەرایانە کاردەکات، کە دەتوانێت بە کەمترین ماندووبوون پاساوی هەموو شتێک بدات، بەبێ ئەوەی هیچ شتێک

راڤەبکات. بە هەرحاڵ دەتوانین، بە پشت بەستن بەو شیکارییە بەناوبانگەی کە نۆبێرت ئیلیاس Norbert Elias ئەنجامیداوە، بڵێین ئەم تیۆروانینە لاهوتییە- سیاسییە، تەنانەت بۆ ئەو حاڵەتەیش ڕاست نییە، کە یەکەمجار وا دەردەکەوێت بۆی شیاوە، مەبەستیشم حاڵەتی دەوڵەتی حوکمی پادشایی رەهایە، کە رواڵەتەکانی «دام و دەزگا» تا ئەوپەڕی لەلای خودی پادشا بەرجەستە دەبێت «دەوڵەت منم»: کۆمەڵگەی دەربار وەک کایەیەکی موگناتیسی ئەوتۆ کاردەکات، کە ئەوەی خودی دەسەڵاتی بەدەستە بەرەو خۆی رادەکێشێت، ئەمە لەکاتێکدا کە ئەو بارودۆخەی پێی دەناسرێتەوە رێگە بە دابینکردنی زۆرترین بڕی ئەو وزەیە دەدات کە هاوسەنگی هێزەکان دەیهێننە ئاراوە. پرەنسیپی ئەو بزوانە بەردەوامەی کە بزوان بە کایەکە دەدات، لە هیچ بزوێنەرێکی یەکەمی نەبزواودا نانوێنرێتەوە (لێرەدا ئەویش پادشا- خۆرە)، بەڵکو لەو نیگەرانییانەدایە کە لە بوونیادەکەدا دروستدەبن و کایەکە (واتە جیاوازی پلە و پایەی ئەمیرەکان و دەوڵەت و مارکیزەکان) پێکدێنن، ئینجا ئەمیش هەوڵدەدات

بۆ دووبـاره بەرهەمهێنانەوەی ئـەم بونیادە، ئەویش لە کۆمەڵێک کـردار و پەرچەکرداری ئەو ئەندامانەدایە، کە هچییان نییە جگە لەوەی ململانێ بکەن بۆ پاراستنی رەوشەکەیان لەنێو کـایـەکـەدا و باشترکردنی ئـەو رەوشــە. ئەمە ئەگەر هەندێکیان هەندێکی تریان لەنێو نەبەن و لە کایەکە دەریـان پەڕێنن، بەمەش ئەوانە بەشداری دەکەن لە سەپاندنی فشارەکان بەسەر ئەندامەکانی تردا، ئەو فشارانەی کە لە ململانێی نێوانیانەوە دەکەوێتەوە و زۆرجاریش بەرگە ناگیردرێن، جا بە لەبەرچاوگرتنی ئەو پێگەیەیش پادشا لەنێو ئـەو کایە موگناتیسییەی کە ئەو خۆرەکەی پێکدێنێ هەیەتی، پێویستی بەوە نییە ویستی هەبێت، پێویستی بـەوەش نییە بیر لە سیستەمەکە وەک ئەوەی کە هەیە بکاتەوە، تا کەڵکی جیهانێکی دەستبکەوێت هەمیشە چاکەکەی بۆ ئەو بگەڕێتەوە. بە زۆری بەپێچەوانەی وەهمی لاهوتی، کە بڕوای بە بزوێنەری یەکەم هەیە و تووشی وەهمکردنمان دەکات، ئەوانە گوزارشتن لە هێزگەلی هاوشێوەی کایەکە زیاتر لەوەی ئەو هێزانە دابهێنن و بەڕێوەی بەرن.

دەتـوانـم تـاوتـوێـی نـمـوونـەیـەکـی سـێرکی قوستەنتینییە بکەم، وەک ئەوەی گیلبەرت داگرۆن Gilbert Dagron لە شیکارییە ناسراوەکەیدا، خستوویەتییەڕوو. ڕێکەوت نییە ئەم نموونە وێناکارییەی کایەی سیاسی بەشێوەی فەزای گـەمـەیـەک بـنـوێـنـرێـت، کـە کـۆمـەڵایـەتـییـانـە دادەمەزرێنرێت و کۆمەڵی کۆمەڵگەکە دەگۆڕێت بۆ کۆمەڵەیەکی میللی، کە بتوانێت لە ڕێگەی ئاهەنگ گێڕانی ریتواڵییەوە دژایەتی ڕەوایەتی ئیمپراتۆر بکات، یاخود پشتگیری لێ بکات؛ بەهۆی ئەم فەزا دامەزراوەییشەوە، هەر تاکێکی کۆمەڵەکە هـەر لـە ئیمپراتۆرەوە کـە جڵەوی فەرمانڕەوایەتی وەردەگرێت، تا ئەنجومەنی پیران و فەرمانبەرە پلە بەرزەکان و گەل بە سەرجەم گروپەکانییەوە، شوێنگەی خۆی داگیردەکات و خەسڵەتەکانی ئەو کەسانەی ئەم شوێنگانە داگیـر دەکـەن دروسـتـدەبێت، جگە لەمەیش پەیوەندییە کێبەرکێکارییەکان و ململانێی نێوانیان بەرهەمدێنێ: لەنێو ئـەم کایە داخـراوەدا دوو ئۆردوو ڕووبـەڕووی یەک دەبنەوە: ئۆردووی سەوز لەگەڵ ئۆردووی شین، ئەوەش بە گوێرەی

لۆژیکێک کە کێبەرکێی بیرکاری و کێبەرکێی سیاسی بە یەک تێهەڵکێش دەکات. سەربەخۆیی خودی ئەم شێوە کۆمەڵایەتییە لەوەدا دەرکەوتە دەبێت، کە «لە سەرجەم شێوەکانی ململانێدا گوزارشت لەخۆی دەکات»، ئەمەیش بە سادەکردنەوەی هەر هەوڵێک کە بکۆشێت بۆ هێنانە ئارای بنچینەیەکی کۆمەڵایەتی یان سیاسی دیاریکراوی تۆکمە بۆ ئەو ململانێیانە.

وەک چۆن لە نموونەکاندا ئەم گەمە کۆمەڵایەتییە نموونەییە رووندەبێتەوە، هەرگیز سۆسیۆلۆژیا بەشێک لە بەشەکانی میکانیکزانی نییە، ئەگەرچی کایە کۆمەڵایەتییەکانیش بوارەکانی هێزەکانن، بەڵام کایەکانی ململانێیشن لەپێناو گۆڕین یان هێشتنەوەی ئەو بوارانەی هێزدا، جا پەیوەندیی کردارەکی و هزری کە وابەستەی بزووتنەوەی کۆمەڵایەتییە بەشێکی دانەبڕاوە لە هەر بزووتنەوەیەک و بگرە دەکرێت ببێتە هۆکارێک بۆ گۆڕینیشی. زۆرینەی کایە کۆمەڵایەتییە فرەڕەنگەکانی وەک بواری حەرەمسەرای پادشایی، یان حیزبە سیاسییەکان، یان بواری دام و دەزگا ئابوورییەکان یان بواری زانکۆیی، تەنیا ئەو کاتە

کاردەکەن کە ئەندامگەلێکیان هەبێت تێیاندا خۆیان بەرهەم بهێنن و کارەکانیان بۆ ڕابپەڕێنن و بە سامانەکانیان بەشدارییان تێدا بکەن و چاودێری تەوەرەکانیان و جوڵەکانیان بکەن، لێرەشەوە لە ڕێگەی ململانێ و کێبەرکێکانیانەوە کاردەکەن بۆ پاراستنی بونیادەکانیان و هەندێ کاتیش گۆڕینی ئەو بونیادانە.

لەبەرئەوەی ئارەزوومان نییە بچینە نێو قوڵایی یەکێک لەو بزووتنەوە کۆمەڵایەتییانەوە، کە کایە جیاوازەکان بۆمانیان ڕەخساندووە، هەرگیز لە هەوڵی ئەوەدا نین بپرسین بۆچی کار و پراکتیک لەبری هیچ بوونی هەیە، ئەمەش تەنیا ئەو کاتە وەک بەڵگە نەویستێک دەردەکەوێت کە گریمانەی ئەوە بکەین ئارەزوویەکی سروشتی بۆ پراکتیک و کار هەیە. هەمووان، لە ڕێگەی ئەزموونی ئاساییەوە ئەوە دەزانین کە ئەوەی بزوێنەر و پاڵنەری فەرمانبەرە پلەبەرزەکانە بچووکترین هەست لای لێکۆڵەر نابزوێنێت، لەچاوی پیاوێکی بانکیدا ئەوەی هونەرمەند سەرفی دەکات دەچێتە نێو خانەی کاروبارە نەشیاو و ناماقووڵەکانەوە، ئەمەش واتە کایەکە تەنیا ئەو کاتە دەتوانێت

کاربکات، کە کەسانێکی تێدا بێت لە رووی کۆمەڵایەتییەوە ئامادەکرابن، وەک ئەندامانێکی بەرپرس تێیدا کاربکەن، ریسک بە سامان و کات و هەندێکجاریش بە شەرەف و ژیانی خۆیانەوە بکەن، بۆ چاودێریکردنی سەرجەم گۆڕانەکانی و چنینەوەی بەرهەمەکانی، کە رەنگە لە دیدگایەکی دیکەوە سووک و بێ نرخ دەربکەون. خۆ رێی تێدەچێت، ئەمە وا بێت مادام ئەو بەرهەمانە پشت دەبەستن بە پەیوەندیی پێکەوەگونجانی وجودیی لەنێوان هابیتۆس habitus و کایەکەدا کە گەمەی کۆمەڵایەتی هۆکاری تێدا بەشداریکردن نییە.

لەنێو پەیوەندی نێوان بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان و واتاکانیدا بەها لەدایکدەبێت، ئەو بەهایانەی کە لە دەرەوەی ئەو پەیوەندییەوە بوونیان نییە، بەڵام سەرەڕای ئەوەش لە ناوەوەڕا بەپێویست و بەڕۆشنی رەهاوە خۆیان دەسەپێنن. ئەم شێوە بنەڕەتییەی فیتشیزم لە هەموو کار و پراکتیکێکدا هەیە. بزوێنەر، یان هەندێک کات پێدەوترێت مۆتیڤ (پاڵنەر)ی کار، ناکرێت لە ئامانجی مادی، یان مەبەستی

ڕەمزیی کاردا بێت، وەک ئەوەی مەبەستگەرایی سادەبینانە بۆی دەچێت، ناشکرێت لەو فشار و زۆرلێکردنانەدا بێت، کە کایەکە دەیسەپێنێت، وەک ئەوەی تیۆروانینی میکانیکی بۆمانی دەردەخات. ئەو بزوێنەر یان پاڵنەرە لەو پەیوەندییەدایە کە هابیتۆس habitus بە کایەوە گرێدەداتەوە و وا لە هابیتۆسیش دەکات، بەشداربێت لە دیاریکردنی دیاریکراوەکەیدا. موقەدەس بوونی نییە تەنیا لەلای ئەو کەسە نەبێت کە هەستی پێدەکات و لەگەڵ ئەوەیشدا تەنیا لە تەعالیکردنە ڕەهاکەیدا ئەمە ڕێی تێدەچێت. ئەمەش بۆ سەرجەم جۆرەکانی بەها دروستە، Illusio بە واتای بەشداریکردن لە زماندا و چوونە نێوییەوە، تەنیا ئەو کاتە دەبێتە Illusion بە واتای فریودان و وەهم، جا چ بە واتا باسکالییەکەی بێت بۆ سەرگەرمکردن، یاخود بە واتا سارتەرییەکەی بێت بۆ ئیمانی درۆینە، کە لە دەرەوە و لەچاوی تەماشاکەرێکی بێ لایەنەنانەی ئەوتۆوە تەماشای گەمەکە بکەین کە بە هیچ شتێک بەشداری ناکات و گرەویش لەسەر هیچ ناکات. هەڵویستی ئەم بێگانەیە، کە نازانێ بێگانەیە دەبێتە پاڵنەری بێ ئاگابوونیشی

لەوەی کە بەشداریکردنەکان و گرەوەکان وەهمانێکن، بەندن لەسەر بنچینەگەلێکی تۆکمە. لە راستیشدا کایەی کۆمەڵایەتی، لە ڕێگەی ئەو بزووتنەوە کۆمەڵایەتییانەی مانیڤێستیان دەکات، کاروبارانێکی تری جیا لە کارە سەرەکییەکانی و مەبەستانێکی تری جگە لەوانەی هەوڵیان بۆ دەدات، بۆ ئەندامە بەشداربووەکانی دابیندەکات. لێرەدا پرۆسەی راوکردن بەها کەم ناکاتەوە، بەڵکو بەرهەمە چنراوەکان و نێچیرە دەستکەوتووەکان زیاتر دەکات. بەرهەمەکانی کاریش لەو مەرامە دیارانەدا کورتنابنەوە کە دەکۆشن بۆ وەدیهێنانیان وەکو کرێ و نرخ و پاداشت و غەنیمەت و پۆست و فەرمانبەری، ئەو کاروبارانەی کە مەبەست لێیان وەدەستخستنی تایبەتمەندی و فەزیلەت و سەلماندنی سوبێکتە، وەک ئەندامێکی کارا و بەشداریکەر لە گەمەکە، ئەندامێکی سەرقاڵ بەو گەمە و نیشتەجێی ئەو کایە کۆمەڵایەتییەی کە سۆسیۆلۆژیا تێیدا نیشتەجێیە، ئینجا بەرەو مەبەست و ئامانجگەلی ئەوتۆ تەکان دەدا، کە ئەرکی کۆمەڵایەتیی ئۆبێکتییانە و سوبێکتییانە، پشتیان پێ دەبەستن.

وەزیفە کۆمەڵایەتییەکان وەهمی کۆمەڵایەتین و ریتواڵی دامەزراوەکانیش وامان لێ دەکەن وەک پادشا، یان سوارچاک، یان قەدیس، یان مامۆستایەک دان بەو کەسەدا بنرێت کە دەچێتە نێوییەوە و وێنە کۆمەڵایەتییەکەیشی دەکێشێت، نوێنەرایەتیشی پێ دەبەخشێت و وەک کەسێکی مەعنەوی سەرپشکی دەکات، واتە وەک راسپێدراوێک کە لە لای کۆمەڵ قسەکەری بێت، بەڵام بە واتایەکی تریش ئەم کارە دەکات، ئەویش ئەوەیە ناوێک یان پۆستێکی بەسەردا دەسەپێنێت کە سنوورەکانی دەکێشێت و دەستنیشانی دەکات، یان بۆی پێکدێنێت و ناچاری دەکات ببێ بەوەی کە دەبێت، واتە ئەوەی کە دەبێت ببێت و ناچاری دەکات ئەرکەکەی جێبەجێ بکات و بیخاتە نێو گەمە و وەهمەکەوە، لەمەیشەوە کەسەکە گەمە و ئەرک وازی دەکات. کاتێک کۆنفۆشیۆس باسی بنەمای «پاساودانی ناوەکان» دەکات، داوا لە هەموو کەسێک دەکات کە لە ئەرکە کۆمەڵایەتییەکەی لانەدات و بە گوێرەی سروشتە کۆمەڵایەتییەکە بژی «پادشا وەک پادشا، شوان وەک شوان، باوک

وەک باوک، نەوە وەک نەوە کاربکەن»، لێرەدا ئەو کتومت گوزارشتی لە حەقیقەتی ریتواڵیکی چوونە نێو دامەزراوە و تایبەتمەندێتی کردووە، کاتێک فەرمانبەر لەو جەستە کۆمەڵایەتییەدا، کە ئەو ئەرکەی پێ سپاردووە جا چ زانکۆ بێت، یان قوتابخانە، گروپ بێت یان کۆمەڵە، بە دڵ و بە گیان خۆی، لەپێناو وەزیفە و ئەرکەکەیدا بەختدەکات، ئەوا بەشدارە لە مانەوە لەو ئەرکەدا کە پێش ئەو هەبووە و دوای ئەویش هەر دەمێنێت، پارێزگارییش لەو جەستە کۆمەڵایەتییە دەکات کە ئەو بەرجەستەی دەکات و ئەندامێک لە ئەندامەکانی پێکدێنێ، لێرەشەوە بەشداری لە جاویدانەگی و بەردەوامبوونیدا دەکات.

وێڕای ئەوەی سۆسیۆلۆژیا، بۆ ئەوەی ببێت، دەبێت کەڵکەڵە بایۆلۆژییەکان بە هەموو جۆرەکانییەوە رەتبکاتەوە، ئەو کەڵکەڵانەی کە هەمیشە تەقەلای ئەوەیانە جیاوازییە کۆمەڵایەتییەکان، بکەنە شتێکی سروشتی و ڕیشەکەی بیگەڕێننەوە بۆ سەلمێنراوە ئەنترۆپۆلۆژییەکان، کەچی تەنیا ئەو کاتە دەتوانێت پەی بە جەوهەری بزاوتی کۆمەڵایەتی

بەرێت، کە ڕەچاوی هەندێک تایبەتمەندیی گشتی بۆ بوونی جەستەیی بکات، وەک حاڵەتی کەسی بایۆلۆژیی گۆشەگیر کە ڕێک لە شوێن و کاتی خۆیدا خۆی گیرداوە، یان بزانێت لە مەرگ نزیکە، هەموو ئەو خەسڵەتانەیش زانست دەیانسەلمێنێت و ئەنترۆپۆلۆژیایش قایل نییە بیانخاتە نێو گریمانەکانی خۆیەوە. مرۆڤ بوونەوەرێکی زیندووە و تووشی مەرگ دێت، ئەم کۆتاییە ناکرێت ببێتە مەبەست و مەرام، ئەو هەبوویەکە پاساو بۆ بوونی نییە و تەنیا کۆمەڵگەیە، کە بە پلەی جیا جیا بوونی پاسادان دەکات، تەنیا کۆمەڵگەیە ئەرکەکان و وەسفە پەیوەندیدارەکان بەم ئەرکانەوە دەئافرێنێت و لەمەیشەوە کار و ئەندامی وەهایش دروستدەکات، کە بە کەسانی گرنگ وەسف دەکرێن، لە تێڕوانینی ئەواندا بۆ خۆیان، یان لە تێڕوانینی ئەوانی دیکەوە، کەسانێکن لە بەهای خۆیان زۆر دڵنیان و لە گەمژەیی و بێ باکی دوورن. وێڕای ئەوەی مارکسیش دەیڵێت، فەلسەفەیەکی هەژار هەیە، وەک ئەوەی بێکێت وەسفی دەکات، زیاتر لە حەسرەتی پەککەوتنەوە نزیکە وەک لە

گەشبینخوازیی ئیرادییەوە، کە بەزۆری بە هزری پێشکەوتنخوازی دەخەملێنرێت. پاسکال دەڵێت سەختترین نەداری نەداری مرۆڤە بە بێ خواوەند و نەداری مرۆڤە بە بێ ئەرک و فەراهەمکردنێکی کۆمەڵایەتی. هەر بەم جۆرە لەگەڵ دورکهایمدا ناڵێین کە «کۆمەڵگە خواوەندە» بەڵام با بڵێین «هیچ شتێکی موقەدەس نییە، کە بەرهەمهێنراوی کۆمەڵگە نەبێت»، کۆمەڵگە توانای ئەوەی هەیە مۆرکی پیرۆز بۆ شتەکان زیادبکات و هەڵچوونەکانی و تواناکانی و کەم بایەخییەکانی لێ دابماڵێت. ئەمە بەشێوەی تەفازولی نەبێت سەرناگرێت- ئەوەش دژێکی بنەڕەتییە: هەموو موقەدەسێکی ئایینی کامڵبوونی خۆی لە دنیاییبووندا دەدۆزێتەوە، هەموو جیاوکێکیش (امتیاز) دژەکەی خۆی دروستدەکات. کێبەرکێ لەپێناو بوونی ناوبانگی کۆمەڵایەتی و دان پێدانراودا و ئەو بوونەی، کە لە ئاستی بێ بایەخی رزگارت دەکات، بریتییە لە ململانێیەکی سەخت لەپێناو ژیان مردنی رەمزیدا، لە خێڵەکاندا دەوترێت: «وتنەوە و باسکردنی قسەی کەسێک مانای ژیاندنەوەی ئەو کەسەیە»، حوکمی ئەوانی

دیکەش حوکمی ڕۆژی هەستانەوەیە(قیامەت)و نەفیکردنی کۆمەڵایەتیش ڕێک بریتییە لە شێوەی بەرچاوی دۆزەخ و سزاکانی.

کۆمەڵناسان، بەتایبەت ئەگەر خۆیان ئاڵاندبێ لە فەلسەفەیەکی ترانسندنتالی لەبارەی مێژووەوە، پێیانوایە کۆمەڵگە ئەرکیان پێدەسپێرێت، ئەرکەکەشیان ئەوەیە کە ماناکان ببەخشنەوە و هۆکار و پاساوەکان دروستبکەن و سیستەم بهێننە ئارا و مەرام و مەبەستەکان دەستنیشان بکەن، بۆیە ئەمانە لەوە دوورترن پەی بە بەدبەختی ئەو خەڵکانە بەرن کە بەختیان لە هیچ جیاوک و تایبەتمەندییەکی کۆمەڵایەتی نییە، جا ئەوە چ بەدبەختی کزۆڵانەی تراژیدیای پیری بێت، کە دەبرێن لە نەخۆشخانەکان و پەناگەکاندا لە دەستی مەرگدا جێدەهێڵرێن، یان ملکەچبوونی بێ دەنگانەی پەککەوتووان بێت، یاخود توندوتیژیی بێ هودەیی ئەو هەرزەکارانە بێت، کە لە تاوانکاریدا بەدوای ئامرازێکدا دەگەڕێن بۆ پچڕینی شێوەیەکی دان پێدانراو لە شێوەکانی بوونی کۆمەڵایەتی. گومانی تێدا نییە کە ئەم سۆسیۆلۆژیستانە، وەکو سەرجەم خەڵکانی دی، کاتێک هەست بە

پێویستبوونێکی زۆر دەکەن بۆ وەهمی ئەرکێکی کۆمەڵایەتی، تا خۆیان دانبنێن بەو بنەمایەدا، کە بەرمەبنای ئیشدەکەن، ئەوا تووشی دژواری دێن لە دەرخستنی بنچینەی راستەقینەی ئەو دەسەڵاتە بەهێزەی سەرجەم پاداشتە کۆمەڵایەتییەکانی وەک نازناو و مەدالیا مومارەسەی دەکەن، ئەمانەیش ئاماژەن بۆ دانـنان بە بەها و هەمووی ئەو بابەتانەی دیکەشدا کە لە رێگەیانەوە وەهمەکانی وەک ئەرکەکان و راسپاردەکان و بریکارییەکان و ناوبانگەکان مەیسەردەبن.

دیدگای هۆشیارانە بۆ حەقیقەتی هەموو ئەم ئەرکانە، سەرجەم ئەم رێزلێنانانە نابێتە مۆتیڤ بۆ جێهێشتن و فەرامۆشکردن و پشتگوێخستن. هەمیشە دەتوانین گەمەکە بە سایەی بڕیارێکی هۆشیارانەی تۆکمەوە بە بێ وەهمەکان رازی بکەین. ئەمەش ئەوەیە، کە خودی دامەزراوە ئاساییەکان دەیخوازن، لێرەدا وتەیەکی میرلۆپۆنتی باسدەکەین، کە لەبارەی سوکراتەوە دەیڵێیت: «پاساوەکانی ملکەچبوون بۆ یاساکان لە ئارادا بوون، بەڵام بابەتەکە وەک پێویست لەسەرووی ئەوەوە بوو، کە مرۆڤ پاساوەکان

و هۆکارەکانی گوێڕایەڵی و ملکەچبوونی بۆ ببینێتەوە (....) ئەوەی لەو چاوەڕواندەکرا کتومت ئەوە بوو، کە نەیدەتوانی بیکات، ئەویش ڕەزامەندی لەسەر شتێک بەبێ لەبەرچاوگرتنی لایەنەکان و ڕەهەندەکانی».

ئەگەر ئەو کەسانەی پەیوەستن بە هەر سیستەمی باوەوە دوژمن بۆ سۆسیۆلۆژیا دەخەنە کار، لەبەرئەوەیە کە سۆسۆلۆژیا جۆرێک لە ئازادی لە پەیوەستی بنەمایی وەدیدێنێت، ئەمەش بەجۆرێک دەردەکەوێت، کە پارێزگاریکردن خۆی جۆرێکە لە وازهێنان و گاڵتەجاڕی.

ئەوە ئەو پەندەیە کە دەکرێت لە وانەیەکی دەستبەکاربووندا لەبارەی سۆسیۆلۆژیاوەو تایبەت لەبارەی سۆسیۆلۆژیای وانەی دەستبەکاربوونەوە پوختەی بکەین. گووتارێک کە خۆی وەک بابەت دەنوێنێت، ئەوەندە سەرنج ناداتە ئەو کەسانەی کە بۆیان ڕەوانەکراوە، کە دەکرێت بە هەر کردارێکی دیکە ئاڵوگۆڕی بکرێت، بە قەد ئەوەی کە خودی پرۆسەی ڕەوانەکردن دەوروژێنێ، وا ئێمەیش خەریکی ئەنجامدانی ئەم کارەین، هەروەها ئەو پرۆسەیەش لەوە جیادەکاتەوە، کە ئەم کارە

وا ئەنجامبدەین، وەک دەڵێن لە ئەنجامدانەکەدا بتوێتەوە. ئەم گەڕانەوە ئاوەژوویە، لە هەمان هەڵویستدا وەکو ئەوەی هەنووکە لەم وانەیەدا هەیە، خاڵی نییە لە ناشیرینی و بێ شەرمی، کە هەموو رازاوەیی و دڵگیرییەک لە هەڵوێستەکە دادەماڵێت و یەکسەریش سەرنج بۆ ئەوە رادەکێشێت، تەنیا کاری سادە هەوڵ بۆ لەبیرچوونەوە و لەبیرکردنی دەدات، ئەوەیش کارکردە وتارسازیی و کاریگەرییە رەوانبێژانەکەی حسێبدەکات خۆی دەخاتەگەڕ، تا بۆمانی بسەلمێنێت و ئەو هەستەمان تێدا بگەڕێنێت، کە وتاربێژەکە ئامادەیە و تەواوی بوونی خۆی خستۆتەگەڕ و بڕواشی بەوەیە کە دەیڵێت، بە تەواویش رەزامەندە بەو ئەرکەی کە پێی سپێردراوە، لەلایەکی دیکەیشەوە لە کاتی خوێندنەوەدا ئەو وەهمەیش ئامادەیی هەبووە، کە خوێندنەوەیەکی هاکەزایی دەقێکە، کەوا پێشتر ئامادەکراوە، لێرەوە ئەم گەڕانەوە ئاوەژوویە مەودایەک دێنێتە گۆڕێ، کە بە تەفروتووناکردنی باوەڕ لای خودی وتاربێژ، یان جەماوەرەکەی دیاریدەکرێت، ئەو باوەڕەی مەرجی سروشتییە بۆ ئەوەی دامەزراوەکە کاری خۆی بکات.

گومانی تێدا نییە ئـازادبـوون لـە دامــەزراوە تاکە ئەرکێکی شایستەی دامەزراوەیەکی ئازادی وەک (کۆلێژی دو فرانس)ـە کە هەمیشە سوور بووە لەسەر داکۆکیکردن لە ئازادی بە تایبەت لە دامەزراوەکاندا، ئەم ئازابوونەیش نیشانەی تاکە دانپێدانانی شایستەیە بۆ ئەو کەسانەی کە پێداگرن لەسەر ئەوەی ئامێز بۆ زانستێک بکەنەوە و بیپارێزن کە هێشتا تەنگ و چەڵەمە لەپێشیدایە و هەمووانیش لێی رەزامـەنـدن، بەتایبەتیش (ئـەی. میکێل). ئەو ئامانجەی کە خاڵی نییە لە دژیەکی و خاڵی نییە لە قۆستنەوەی سەنتەر بۆ باڵادەستی و دەسەڵات بۆ دەرکردنی وتەی جێبەجێکاری (واتە فەرمان)، کـە چییەتی وتـە جێبەجێکارییەکە (فەرمانەکە) دیاریدەکات و بە وتنەوەی وانە لەبارەی ئازادی لە سەرجەم وانەکان، ئا ئەم ئامانجە ئەگەر بێتوو چاوبڕین لە پتەوکردنی زانست بە باوەڕ خۆی و لای خۆیەوە نەبێتە پتەوکردنی بڕوابوون بە زانست، لەگەڵ خۆیدا لۆژیکیی نییە بەڵکو هەڕەشەیە بۆ سەر خۆی و داوەرە بەسەر خۆیەوە.

بـێ گـومـان هـیـچ شتێک لـەو گـوزارشـتـە دژیەکانە دووفاقیتر و سووکتر نییە کە جەخت لەسەر بنەمای ئەو دەسـەڵاتـە دەکـاتـەوە، کە

ئەو گوزارشتانە خۆیان مومارەسەی دەکەن و سووکیشی دەکەن. هیچ سۆسیۆلۆژیستێکیش جەسارەتی ئەوەی نییە ئەو رووپۆشانەی باوەڕ تێپەڕێنێت، کە رووپۆشی دامەزراوەکان دەکات و دەیانڕازێنێتەوە، ئەگەر بێتوو بڕوای بە شیاوبوونی گشتاندنی ئازادبوون لەو دامەزراوانە، کە سۆسیۆلۆژیا رێگەیان پێدەدات و پێویستبوونی ئەو گشتاندنانە نەبێت، هەروەها ئەگەر بڕوای بە فەزیلەتەکانی ئازادیخوازی لە کەمترین دەسەڵاتە رەمزییە ناڕەواکان نەبێت، مەبەستیشم لە دەسەڵاتی رەمزیی زانستە، بەتایبەتیش کاتێک ئەو زانستە خۆی لەبارەی دەسەڵاتە رەمزییەکانەوە بێت، کە لە توانایدایە وا لە ئەندامەکانی کۆمەڵگە بکات، توانای بەگژداچوونەوەی بەها باڵا وەهمییەکانیان هەبێت، کە هێشتا جەهل دروستیان دەکات و دووبارەش دروستیاندەکاتەوە.

سەچاوە:

-بيير بورديو، الرمز و السلطه، ترجمه: عبدالسلام بن عبد العالی، دار توبقال للنشر، سلسله المعرفه الإجتماعیه، الطبعه الثالثه، المغرب، 2007، ص-7 30.

بەرهەمە چاپکراوەکانی دەزگای ئایدیا

ژ	ناوی بەرهەم	نوسەر	وەرگێڕ	ساڵی چاپ
1	ئاشنابوون بە ئەفلاتوون	ڕێباز مستەفا		2014
2	ئاشنابوون بە سپینۆزا	کۆمەڵێك نوسەر		2014
3	ئاشنابوون بە کیرکە گۆر	شۆڕش مستەفا		2014
4	ئاشنابوون بە شۆپنهاوەر	کۆمەڵێك نوسەر		2014
5	ئاشنابوون بە کارل پۆپەر	کۆمەڵێك نوسەر		2014
6	ئاشنابوون بە ئالان تۆرین	کۆمەڵێك نوسەر		2014
7	ئاشنابوون بە سوقرات	لوقمان ڕەئوف		2014
8	ئاشنابوون بە ئەرستۆ	ڕێباز مستەفا		2014
9	ئاشنابوون بە قەشە ئاگۆستین	سەرهەنگ عەبدولرەحمان		214
10	ئاشنابوون بە جان جاك رۆسۆ	کۆمەڵێك نوسەر		2014
11	ئاشنابوون بە دیڤید هیوم	مستەفازاهیدی		2014
12	ئاشنابوون بە نیچە	کۆمەڵێك نوسەر		2014
13	ئاشنابوون بە فرۆید	کۆمەڵێك نوسەر		2014
14	ئاشنابوون بە جۆن لۆك	عەتا جەمالی		2014
15	ئاشنابوون بە لینین	کۆمەڵێك نوسەر		2014
16	ئاشنابوون بە ئەریك فرۆم	کۆمەڵێك نوسەر		2014
17	ئاشنابوون بە قوتابخانەی فرانکفۆرت	عوسمان حەمە ڕەشید		2014
18	ئاشنابوون بە بزووتنەوەی فێمێنیزم	کۆمەڵێك نوسەر		2014
19	بلیمەتی و شێتی	بازگر		2014
20	ئاشنابوون بە کریشنا مۆرتی	کۆمەڵێك نوسەر		2014
21	ئاشنابوون بە سیکۆلاریزم	کۆمەڵێك نوسەر		2014
22	ئاشنابوون بە سیمۆن دیبۆڤوار	کۆمەڵێك نوسەر		2014
23	ئاشنابوون بە ڤێرجینیا وۆلف	لوقمان ڕەئوف		2014
24	ئاشنابوون بە یۆرگن هابرماس	کۆمەڵێك نوسەر		2014
25	ئاشنابوون بە دریدا	کۆمەڵێك نوسەر		2014
26	مەکری ئیسلامییەکانی کوردستان	ماجید خەلیل		2013
27	کتێبی سور	ماوتسی تۆنگ	فازڵ حسێن مەلا ڕەحیم	2014
28	سەیران بۆ سەرێکانێ	ستران عەبدوڵڵا		2014
29	گەندەڵی	سابیر عەبدوڵڵا کەریم		2014

30	یوتۆپیا	کۆمەڵێك نوسەر	پێشەوا فەتاح	2015
31	لەقەندیلەوە بۆ کوبانێ	ئەنوەر حسێن - شۆڕش مستەفا		2015
32	پرۆیستڕۆیکای بەهاری عەرەبی	ئەنوەر حسێن (بازگر)		2015
33	گەشتە بێ ئاکامەکانی سەرکردەیەك	بریتا بولەر	ڕێکەوت ئیسماعیل	2015
34	داعش و داعشناسی	کۆمەڵێك نوسەر		2015
35	گروپی قەیرانی چارەسەری پرۆسەی ئاشتی نێوان تورکیاو پەکەکە	ماجد خەلیل		2015
36	گۆڕینی ڕژێم و شۆڕشەکان، ئەو ڕووداوانەی سیستمی سەدەیەکیان سڕییەوە	سەجعان میلاد ئەلقزی	سابیر عەبدوڵلا کەریم	2015
37	ئاشنابوون بە بێرکلی	ئەرسەلان حەسەن		2015
38	ئاشنابوون بە باشلار	کۆمەڵێك نوسەر		2015
39	ئاشنابوون بە دیکارت	کۆمەڵێك نوسەر		2015
40	ئاشنابوون بە هایدگەر	کۆمەڵێك نوسەر		2015
41	ئاشنابوون بە جیل دۆلۆز – بەرگی یەکەم	کۆمەڵێك نوسەر		2015
42	ئاشنابوون بە جیل دۆلۆز – بەرگی دووەم	کۆمەڵێك نوسەر		2015
43	ئاشنابوون بە هانا ئارێنت	کۆمەڵێك نوسەر		2015
44	ئاشنابوون بە هیگڵ	کۆمەڵێك نوسەر		2015
45	ئاشنابوون بە سارتەر	کۆمەڵێك نوسەر		2015
46	ئاشنابوون بە نیچە	کۆمەڵێك نوسەر		2015
47	ئاشنابوون بە ڤۆڵتێر	کۆمەڵێك نوسەر		2015
48	ئاشنابوون بە سلاڤۆی ژیژەك	کۆمەڵێك نوسەر		2015
49	ئاشنابوون بە مارکس – بەرگی یەکەم	کۆمەڵێك نوسەر		2015
50	ئاشنابوون بە مارکس – بەرگی دووەم	کۆمەڵێك نوسەر		2015
51	ئاشنابوون بە مارکس – بەرگی سێیەم	کۆمەڵێك نوسەر		2015
52	ئاشنابوون بە مارکس – بەرگی چوارەم	کۆمەڵێك نوسەر		2015
53	ئاشنابوون بە مارکس – بەرگی پێنجەم	کۆمەڵێك نوسەر		2015
54	ئاشنابوون بە مارکس – بەرگی شەشەم	کۆمەڵێك نوسەر		2015
55	ئاشنابوون بە مارکس – بەرگی حەوتەم	کۆمەڵێك نوسەر		2015
56	ئاشنابوون بە مارکس – بەرگی هەشتەم	جەلال حەمید		2015

57	بۆچی مارکس لەسەر حەق بوو	تێری ئیگلتۆن	پێشرەو محەمەد	2015
58	خەوتن لەگەڵ شەیتان	رۆبێرت بایەر	ئەرسەلان حەسەن	2015
59	ئاشنابوون بە فیورباخ	کۆمەڵێک نوسەر		2015
60	ئاشنابوون بە تۆماس مۆر	وریا غەفوری		2015
61	ئاشنابوون بە شۆپنهاوەر	کۆمەڵێک نوسەر		2015
62	ئاشنابوون بە گرامشی – بەرگی یەکەم	ئەرسەلان حەسەن		2015
63	ئاشنابوون بە گرامشی – بەرگی دووەم	ئومێد عوسمان		2015
64	ئاشنابوون بە ئەرستۆ	کۆمەڵێک نوسەر		2015
65	ئاشنابوون بە دیموکراسی	کۆمەڵێک نوسەر		2015
66	ئاشنابوون بە ئەلبێر کامۆ – بەرگی یەکەم	کۆمەڵێک نوسەر		2015
67	ئاشنابوون بە ئەلبێر کامۆ – بەرگی دووەم	کۆمەڵێک نوسەر		2015
68	ئاشنابوون بە ئەلبێر کامۆ – بەرگی سێیەم	مستەفا زاهیدی		2015
69	ئاشنابوون بە ئەرکون	د. نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد		2015
70	ئاشنابوون بە فۆکۆ	جەبار ئەحمەد		2015
71	ئاشنابوون بە تۆماس ئەکیونی	ماجید خەلیل		2015
72	ئاشنابوون بە ئەنگڵس	ئارۆ هەورامی		2015
73	ئاشنابوون بە جۆن ستیوارت میل – بەرگی یەکەم	کۆمەڵێک نوسەر		2015
74	ئاشنابوون بە جۆن ستیوارت میل – بەرگی دووەم	کۆمەڵێک نوسەر		2015
75	ئاشنابوون بە جۆن ستیوارت میل – بەرگی سێیەم	کۆمەڵێک نوسەر		2015
76	ئاشنابوون بە جاك لاكان	کۆمەڵێک نوسەر		2015
77	ئاشنابوون بە لایبنتز	کۆمەڵێک نوسەر		2015
78	ئاشنابوون بە میکاڤیلی	کۆمەڵێک نوسەر		2015
79	مارکس کێ بوو	د.عبدلعلی مقبل	مەجید مارابی - جەواد حەیدەری	2015
80	حركة الحداثة فی الشعر الكردی	د.سەروەر عەبدوڵڵا		2015
81	فیتنە	هشام جعیط	سابیر عەبدوڵڵا کەریم	2016

82	داعش و میلیشیاکان	ئەنوەر حسێن	2016
83	ئاشنابوون بە پۆڵ ریکۆر	کۆمەڵێك نوسەر	2016
84	ئاشنابوون بە ئاڵتۆسێر	کۆمەڵێك نوسەر	2016
85	ئاشنابوون بە سپینۆزا	سەرهەنگ عەبدولرەحمان	2016
86	ئاشنابوون بە پۆپەر	کۆمەڵێك نوسەر	2016
87	ئاشنابوون بە دۆرکهایم	ئارام مەحمود – دانا لەتیف جەلال	2016
88	ئاشنابوون بە دریدا	ئارام مەحمود	2016
89	ئاشنابوون بە لیوتار	ماجید خەلیل	2016
90	ئاشنابوون بە لینین – بەرگی یەکەم	کۆمەڵێك نوسەر	2016
91	ئاشنابوون بە لینین – بەرگی دووەم	کۆمەڵێك نوسەر	2016
92	ئاشنابوون بە ترۆتسکی	پێشڕەو محەمەد	2016
93	ئاشنابوون بە بێرتراند راسڵ	کۆمەڵێك نوسەر	2016
94	ئاشنابوون بە پۆپۆلیزم – بەرگی یەکەم	ب. لیڤا	2016
95	ئاشنابوون بە پۆپۆلیزم – بەرگی دووەم	ب. لیڤا	2016
96	ئاشنابوون بە ئەفلاتون	کۆمەڵێك نوسەر	2016
97	ئاشنابوون بە رۆزا لۆکسۆمبۆرگ	ئاکام بەسیم	2016
98	ئاشنابوون بە سیمۆن دیبۆڤوار	کۆمەڵێك نوسەر	2016
99	ئاشنابوون بە کریشنا مۆرتی	شاسوار کەمال	2016
100	ئاشنابوون بە تۆتالیتاریزم – بەرگی یەکەم	ئەرسەلان حەسەن	2016
101	ئاشنابوون بە تۆتالیتاریزم – بەرگی دووەم	ئەرسەلان حەسەن	2016
102	ئاشنابوون بە مانفێستی حزبی کۆمۆنیست	موصڵح شێخ شیسلامی	2016
103	سێگۆشەی گڕگرتوو	سابیر عەبدوڵڵا کەریم	2016
104	دەروازەیەك بۆ ناسینی جەنگی عێراق - کوەیت	هەڵگورد جەلال	2016
105	گەشتی دوورو درێژی ئەتۆمی ئێران تێچوون و مەترسییەکانی	سۆران عەلی	2016
106	چەتەکانی دەریا لە باشوری خۆرهەڵاتی ئاسیا، خۆرئاوای ئەفریقیاو سۆماڵ	هەڵگورد جەلال	2016
107	خەبات لەپێناو فرەییدا دوای شۆڕشەکانی باکوری ئەفریقیا	سۆران عەلی	2016

108	جوڵانەوەی ئەمازیغی و دینامیکیای ژیانی سیاسی لیبیا	سابیر عەبدوڵڵا کەریم	2016
109	نەوت و گازی شیلی ئەمەریکاو ئاکامە جیۆپۆلۆتیکەکانی	ئەرسەلان حەسەن	2016
110	کۆچ لە جیهانێکی بێئۆقرەدا	سابیر عەبدوڵڵا کەریم	2016
111	تیرۆر، تیرۆریزم و تیرۆریزمی نێودەوڵەتی	رێباز مستەفا	2016
112	چین و سیستەمی بازرگانی جیهانی	بابان ئەنوەر	2016
113	ئومێدی خۆرهەتاوی من	سەرهەنگ عەبدولرەحمان	2016
114	ئازادی و خیانەت لە ئازادی	ئەرسەلان حەسەن	2016
115	فاکتەرەکانی سەرهەڵدانی رەوتە ئیسلامییەکان	فوئاد مەجید میسری	2016
116	کورد و ئیسلام لە یەکتربڕدا	نەوزاد جەمال	2016
117	کارل مارکس و لیۆن ترۆتسکی	بابان ئەنوەر	2016
118	مارکسیزم لە هەزارەی سێیەمدا	بژار سەردار - ئازاد ئارمان	2016
119	چوار سندوق	مەریوان هەڵەبجەیی	2016
120	گفتوگۆ	مەریوان هەڵەبجەیی	2016
121	سەڵتەکان	مەریوان هەڵەبجەیی	2016
122	چیرۆکی ورچەکانی پاندا	مەریوان هەڵەبجەیی	2016
123	وردە تاوانەکانی ژیانی هاوسەرێتی	مەریوان هەڵەبجەیی	2016
124	کورد و مێژووی جەژنی نەورۆز	د.کەیوان ئازاد ئەنوەر	2016
125	ئەو شتانەی لێیان بێدەنگ بووم	ساراڵ فەهمی شەریف - هێمن تاهیر	2016
126	چۆن ئیسلامی میانڕەو دەبێتە کارگەی بەرهەمهێنانی تیرۆر؟	سۆران سێوکانی	2016
127	ئومێد بە زیندووی بهێڵەرەوە	یاسین محەمەد عەلی - هێمن تاهیر	2016
128	باوەڕدارە تیرۆریستەکە	سۆران عەلی	2016
129	پێغەمبەرو پرۆلیتاریا	پێشڕەو محەمەد - هێرۆ خوسرەوی	2016
130	مارکسیزم چۆن کاردەکات	بابان ئەنوەر	2016
131	ئامانجی فەلسەفە	شاسوار کەمال	2016
132	پرسی ژن	عادل عەلی	2016
133	چەپی نوێ	د.ئەکرم میهرداد	2016
134	نامیلکەی لێبوردەیی	فەرشید شەریفی	2016
135	یاداشتەکانی جەنگ	ستران عەبدوڵڵا	2016
136	ژنێك لە نێو سەردەستەی میلیشیاکاندا	دڵشاد محەمەد - هێمن تاهیر	2016

2016	هاوار محەمەد	مارکس و رەخنەی سیاسەت	137
2016	یوسف محەمەد بەرزنجی	له بڵاوکردنەوەکانی کۆمەڵەی رەنجدەرانی کوردستان	138
2016	دانا شوانی	فەلسەفە له ئێستادا	139
2016	د.حەمید عەزیز	تیۆری زانینی زانستیانه	140
2016	دانا شوانی	مارکس و ئازادی	141
2016	ئیسماعیل ئیسماعیل زادە	شرۆڤەی ئەفسانەی سیزیف	142
2016	ماجد خەلیل	سەلەفییەت له کوردستانی ئێران	143
2016	سۆران عەلی	هەژموونی نەوت	144
2016	سمکۆ محەمەد	دەوڵەت	145
2016	محەمەد چیا	مێژوی ئابوری جیهان	146
2016	خەڵەف غەفور	له تۆڵەیتۆڵەوە بۆ ناوزەنگ	147
2016	محەمەد فاتح	پارت و رێکخراوە سیاسییەکان له تورکیا	148
2016	د.لوقمان رەئوف	دەقی شیعری کوردی له روانگەی سیمیۆلۆژییەوە	149
2017	وریا غەفوری	تیۆری چوارەمی سیاسەت	150
2017	رامیار مەحمود	هونەری شێوەکاری نوێ	151
2017	حەسەن بارام	جیهانگیری له روانگەی جیاوازەوە	152
2017	بابان ئەنوەر	پاکستان و گۆڕانیەکانی ناوخۆو دەرەوە	153
2017	ماجید خەلیل	پەیوەندی ئێران و هندستان	154
2017	محەمەد چیا	چین و ئێران	155
2017	ئەرسەلان حەسەن	ژنان له بەهاری عەرەبیدا	156
2017	ئارام مەحمود ئەحمەد	سیستمی نێودەوڵەتی هێز یان دادپەروەری	157
2017	کۆشان عەلی زەمانی	رکابەری ئەمەریکاو ئێران له ئەمەریکای لاتین و ئەفەریقیا	158
2017	سابیر عەبدوڵلا کەریم	کاریگەرییەکانی دابەزینی نرخی نەوت	159
2017	بەختیار ئەحمەد ساڵح	پێگەی ئێران له خۆرهەڵات ناوەڕاستدا	160
2017	شاناز هیرانی	مۆریتانیا وڵاتێکی درەوشاوەی کەنارو بیابان	161
2017	ئەنوەر حسێن (بازگر)	هەرێمی کوردستان و ململانێ ناوچەییەکان	162

163	فەلسەفەی هانا ئارێنت	ئارام مەحمود	2017
164	نەوت بەرامبەر زەوی	سابیر عەبدوڵڵا کەریم	2017
165	پوختەی سەرمایەی مارکس	بابان ئەنوەر	2017
166	چوارینەی دیموکراسی	رەنجەی نابینا	2017
167	نفوذ الهلال الشیعی فی الشرق الاوسط	عەلی محەمەد صالح	2017
168	هەڵسەنگاندنی دەسەڵاتی نەرمی قەتەر	ئەرسەلان حەسەن	2017
169	سۆفیزم لە ئاسیای ناوەڕاستدا	عەبدوڵڵا مەلا ئەحمەد	2017
170	لە ئیسلامی قورئانەوە بۆ ئیسلامی فەرموودە	سۆران سێوکانی	2017
171	مێژووی درۆ	هاوار محەمەد	2017
172	پرسی کورد	ماجید خەلیل	2017
173	پۆست کۆمۆنیزم	ئەرسەلان حەسەن	2017
174	پرۆگرامە ئەتۆمییەکان	جەواد حەیدەری	2017
175	پەیوەندی روسیا و ئەمەریکا	ئەرسەلان حەسەن	2017
176	دەربارەی میواندۆستی	هاوار محەمەد	2017
177	بەرەو ئاشتی هەمیشەیی	رێبین رەسوڵ	2017
178	رۆشنگەری چییە؟	رێبین رەسوڵ	2017
179	چەند لێکۆڵینەوەیەکی ئەدەبی و رۆژنامەوانی	یوسف ئەحمەد مەنتك	2017
180	سەرەتایەك لەسەر ئاسایشی سروشتی	ئەرسەلان حەسەن	2017
181	مێژووی پەیەدە	ماجید خەلیل	2017
182	کتێبی سور - چاپی سێیەم	فازڵ حسێن مەلا رەحیم	2017
183	مەحرەمی راز شەرحی غەزلیاتی حافز	ئەکرەم عەنەبی	2017
184	مارکس کێ بوو؟ چاپی دووەم	مەجید مارابی - جەواد حەیدەری	2017
185	ئالان بادیۆ	کۆمەڵێك نوسەر	2017
186	رولان بارت	کۆمەڵێك نوسەر	2017
187	جۆرج باتای	هاوار محەمەد	2017
188	چۆمسکی	کۆمەڵێك نوسەر	2017
189	جۆن دیۆی	د. لوقمان رەئوف - ئارام محمود	2017
190	رۆدۆلف کارناب	کۆمەڵێك نوسەر	2017
191	کۆنفۆشیۆس	کۆمەڵێك نوسەر	2017
192	جولیا کریستیڤا	کۆمەڵێك نوسەر	2017
193	لیڤی شتراوس	کۆمەڵێك نوسەر	2017

194	مارتین بوبەر	کۆمەڵێك نوسەر	2017
195	ماوتسی تۆنگ	کۆمەڵێك نوسەر	2017
196	مۆنتیسکۆ	سیار خورماڵی	2017
197	پیەر بۆردیۆ	کۆمەڵێك نوسەر	2017
198	سپێنوزا	کۆمەڵێك نوسەر	2017
199	ویتگنشتاین	کۆمەڵێك نوسەر	2017
200	والتەر بنیامین	کۆمەڵێك نوسەر	2017
201	فرانسیس فۆکۆیاما	کۆمەڵێك نوسەر	2017
202	مارتن لۆسەر	کۆمەڵێك نوسەر	2017
203	سان سیمۆن	کۆمەڵێك نوسەر	2017
204	دێڤد هارڤی	کۆمەڵێك نوسەر	2017

پرۆژەی 25 نامیلکەی فەلسەفی

ژمارە	ناوی نامیلکە	ناوی نوسەر	ساڵی چاپ
1	ئاشنابوون بە ئەفلاتوون	ڕێباز مستەفا	2014
2	ئاشنابوون بە سپینۆزا	کۆمەڵێك نوسەر	2014
3	ئاشنابوون بە کیرگە گۆر	شۆڕش مستەفا	2014
4	ئاشنابوون بە شۆپنهاوەر	کۆمەڵێك نوسەر	2014
5	ئاشنابوون بە کارل پۆپەر	کۆمەڵێك نوسەر	2014
6	ئاشنابوون بە ئالان تۆرین	کۆمەڵێك نوسەر	2014
7	ئاشنابوون بە سوقرات	لوقمان ڕەئوف	2014
8	ئاشنابوون بە ئەرستۆ	ڕێباز مستەفا	2014
9	ئاشنابوون بە قەشە ئاگۆستین	سەرهەنگ عەبدولرەحمان	214
10	ئاشنابوون بە جان جاك ڕۆسۆ	کۆمەڵێك نوسەر	2014
11	ئاشنابوون بە دیڤد هیوم	مستەفا زاهیدی	2014
12	ئاشنابوون بە نیچە	کۆمەڵێك نوسەر	2014
13	ئاشنابوون بە فرۆید	کۆمەڵێك نوسەر	2014
14	ئاشنابوون بە جۆن لۆك	عەتا جەمالی	2014
15	ئاشنابوون بە لینین	کۆمەڵێك نوسەر	2014
16	ئاشنابوون بە ئەریك فرۆم	کۆمەڵێك نوسەر	2014
17	ئاشنابوون بە قوتابخانەی فرانکفۆرت	عوسمان حەمە ڕەشید	2014
18	ئاشنابوون بە بزوتنەوەی فیمینیزم	کۆمەڵێك نوسەر	2014
19	بلیمەتی و شێتی	بازگر	2014
20	ئاشنابوون بە کریشنا مۆرتی	کۆمەڵێك نوسەر	2014
21	ئاشنابوون بە سیکۆلاریزم	کۆمەڵێك نوسەر	2014
22	ئاشنابوون بە سیمۆن دیبۆڤوار	کۆمەڵێك نوسەر	2014
23	ئاشنابوون بە ڤێرجینیا وۆلف	لوقمان ڕەئوف	2014
24	ئاشنابوون بە یۆرگن هابرمانس	کۆمەڵێك نوسەر	2014
25	ئاشنابوون بە دریدا	کۆمەڵێك نوسەر	2014

پرۆژەی 100 ناميلكەی **فەلسەفی** 1 – 20

ژمارە	ناوی ناميلكە	ناوی نوسەر	ساڵی چاپ
1	ئاشنابوون بە بێركلی	ئەرسەلان حەسەن	2015
2	ئاشنابوون بە باشلار	كۆمەڵێك نوسەر	2015
3	ئاشنابوون بە دیكارت	كۆمەڵێك نوسەر	2015
4	ئاشنابوون بە هایدگەر	كۆمەڵێك نوسەر	2015
5	ئاشنابوون بە جیل دۆلۆز – بەرگی یەكەم	كۆمەڵێك نوسەر	2015
6	ئاشنابوون بە جیل دۆلۆز – بەرگی دووەم	كۆمەڵێك نوسەر	2015
7	ئاشنابوون بە هانا ئارێنت	كۆمەڵێك نوسەر	2015
8	ئاشنابوون بە هیگڵ	كۆمەڵێك نوسەر	2015
9	ئاشنابوون بە سارتەر	كۆمەڵێك نوسەر	2015
10	ئاشنابوون بە نیچە	كۆمەڵێك نوسەر	2015
11	ئاشنابوون بە ڤۆڵتێر	كۆمەڵێك نوسەر	2015
12	ئاشنابوون بە سلاڤۆی ژیژەك	كۆمەڵێك نوسەر	2015
13	ئاشنابوون بە ماركس – بەرگی یەكەم	كۆمەڵێك نوسەر	2015
14	ئاشنابوون بە ماركس – بەرگی دووەم	كۆمەڵێك نوسەر	2015
15	ئاشنابوون بە ماركس – بەرگی سێیەم	كۆمەڵێك نوسەر	2015
16	ئاشنابوون بە ماركس – بەرگی چوارەم	كۆمەڵێك نوسەر	2015
17	ئاشنابوون بە ماركس – بەرگی پێنجەم	كۆمەڵێك نوسەر	2015
18	ئاشنابوون بە ماركس – بەرگی شەشەم	كۆمەڵێك نوسەر	2015
19	ئاشنابوون بە ماركس – بەرگی حەوتەم	كۆمەڵێك نوسەر	2015
20	ئاشنابوون بە ماركس – بەرگی هەشتەم	جەلال حەمید	2015

پرۆژەی 100 نامیلکەی **فەلسەفی** 21 - 40

ژمارە	ناوی نامیلکە	ناوی نوسەر	ساڵی چاپ
21	ئاشنابوون بە فیورباخ	کۆمەڵێك نوسەر	2015
22	ئاشنابوون بە تۆماس مۆر	وریا غەفوری	2015
23	ئاشنابوون بە شۆپنهاوەر	کۆمەڵێك نوسەر	2015
24	ئاشنابوون بە گرامشی - بەرگی یەکەم	ئەرسەلان حەسەن	2015
25	ئاشنابوون بە گرامشی - بەرگی دووەم	ئومێد عوسمان	2015
26	ئاشنابوون بە ئەرستۆ	کۆمەڵێك نوسەر	2015
27	ئاشنابوون بە دیموکراسی	کۆمەڵێك نوسەر	2015
28	ئاشنابوون بە ئەلبێر کامۆ - بەرگی یەکەم	کۆمەڵێك نوسەر	2015
29	ئاشنابوون بە ئەلبێر کامۆ - بەرگی دووەم	کۆمەڵێك نوسەر	2015
30	ئاشنابوون بە ئەلبێر کامۆ - بەرگی سێیەم	مستەفا زاهیدی	2015
31	ئاشنابوون بە ئەرکون	د. نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد	2015
32	ئاشنابوون بە فۆکۆ	جەبار ئەحمەد	2015
33	ئاشنابوون بە تۆماس ئەکیونی	ماجید خەلیل	2015
34	ئاشنابوون بە ئەنگڵس	ئارۆ هەورامی	2015
35	ئاشنابوون بە جۆن ستیوارت میل - بەرگی یەکەم	کۆمەڵێك نوسەر	2015
36	ئاشنابوون بە جۆن ستیوارت میل - بەرگی دووەم	کۆمەڵێك نوسەر	2015
37	ئاشنابوون بە جۆن ستیوارت میل - بەرگی سێیەم	کۆمەڵێك نوسەر	2015
38	ئاشنابوون بە جاك لاکان	کۆمەڵێك نوسەر	2015
39	ئاشنابوون بە لایبنتز	کۆمەڵێك نوسەر	2015
40	ئاشنابوون بە میکاڤیلی	کۆمەڵێك نوسەر	2015

پرۆژەی 100 نامیلکەی **فەلسەفی** 41 - 60

ژمارە	ناوی نامیلکە	ناوی نوسەر	ساڵی چاپ
41	ئاشنابوون بە پۆڵ ریکۆر	کۆمەڵێك نوسەر	2016
42	ئاشنابوون بە ئاڵتۆسێر	کۆمەڵێك نوسەر	2016
43	ئاشنابوون بە سپینۆزا	سەرهەنگ عەبدولرەحمان	2016
44	ئاشنابوون بە پۆپەر	کۆمەڵێك نوسەر	2016
45	ئاشنابوون بە دۆرکهایم	ئارام مەحمود - دانا لەتیف جەلال	2016
46	ئاشنابوون بە دریدا	ئارام مەحمود	2016
47	ئاشنابوون بە لیوتار	ماجید خەلیل	2016
48	ئاشنابوون بە لینین - بەرگی یەکەم	کۆمەڵێك نوسەر	2016
49	ئاشنابوون بە لینین - بەرگی دووەم	کۆمەڵێك نوسەر	2016
50	ئاشنابوون بە ترۆتسکی	پێشرەو محەمەد	2016
51	ئاشنابوون بە بێرتراند راسڵ	کۆمەڵێك نوسەر	2016
52	ئاشنابوون بە پۆپۆلیزم - بەرگی یەکەم	ب. لیڤا	2016
53	ئاشنابوون بە پۆپۆلیزم - بەرگی دووەم	ب. لیڤا	2016
54	ئاشنابوون بە ئەفلاتون	کۆمەڵێك نوسەر	2016
55	ئاشنابوون بە رۆزا لۆکسۆمبۆرگ	ئاکام بەسیم	2016
56	ئاشنابوون بە سیمۆن دیبۆڤوار	کۆمەڵێك نوسەر	2016
57	ئاشنابوون بە کریشنا مۆرتی	شاسوار کەمال	2016
58	ئاشنابوون بە تۆتالیتاریزم - بەرگی یەکەم	ئەرسەلان حەسەن	2016
59	ئاشنابوون بە تۆتالیتاریزم - بەرگی دووەم	ئەرسەلان حەسەن	2016
60	ئاشنابوون بە مانفێستی حزبی کۆمۆنیست	موصلح شێخ شیسلامی	2016

پرۆژەی 100 نامیلکەی **فەلسەفی** 61 - 80

ژمارە	ناوی نامیلکە	ناوی نوسەر	ساڵی چاپ
61	ئالان بادیۆ	کۆمەڵێك نوسەر	2017
62	رولان بارت	کۆمەڵێك نوسەر	2017
63	جۆرج باتای	هاوار محەمەد	2017
64	چۆمسکی	کۆمەڵێك نوسەر	2017
65	جۆن دیۆی	د. لوقمان رەئوف - ئارام محمود	2017
66	رۆدۆلف کارناب	کۆمەڵێك نوسەر	2017
67	کۆنفۆشیۆس	کۆمەڵێك نوسەر	2017
68	جولیا کریستیڤا	کۆمەڵێك نوسەر	2017
69	لیڤی شتراوس	کۆمەڵێك نوسەر	2017
70	مارتین بوبەر	کۆمەڵێك نوسەر	2017
71	ماوتسی تۆنگ	کۆمەڵێك نوسەر	2017
72	مۆنتیسکۆ	سیار خورماڵی	2017
73	پیەر بۆردیۆ	کۆمەڵێك نوسەر	2017
74	سپێنوزا	کۆمەڵێك نوسەر	2017
75	ویتگنشتاین	کۆمەڵێك نوسەر	2017
76	والتەر بنیامین	کۆمەڵێك نوسەر	2017
77	فرانسیس فۆکۆیاما	کۆمەڵێك نوسەر	2017
78	مارتن لۆسەر	کۆمەڵێك نوسەر	2017
79	سان سیمۆن	کۆمەڵێك نوسەر	2017
80	دێڤد هارڤی	کۆمەڵێك نوسەر	2017

پڕۆژەی 100 توێژینەوەی جیهانی (1 - 10)

ژمارە	ناوی توێژینەوە	ناوی نوسەر	ناوی وەرگێڕ	ساڵی چاپ
1	سێگۆشەی گڕگرتوو	ولیام داریمپڵ	سابیر عەبدوڵڵا کەریم	2016
2	دەروازەیەك بۆ ناسینی جەنگی عێراق - کوەیت	هەڵگورد جەلال	/	2016
3	گەشتی دوورو درێژی ئەتۆمی ئێران تێچوون و مەترسییەکانی	عەلی فائیز – کەریم سەجادپور	سۆران عەلی	2016
4	چەتەکانی دەریا لە باشوری خۆرهەڵاتی ئاسیا، خۆرئاوای ئەفریقیاو سۆماڵ	مارتن میرفی	هەڵگورد جەلال	2016
5	خەبات لەپێناو فرەییدا دوای شۆڕشەکانی باکوری ئەفریقیا	ئەنتۆنی دۆرکن	سۆران عەلی	2016
6	جوڵانەوەی ئەمازیغی و دینامیکیای ژیانی سیاسی لیبیا	بیلال عەبدوڵڵا	سابیر عەبدوڵڵا کەریم	2016
7	نەوت و گازی شیلی ئەمەریکاو ئاکامە جیۆپۆلۆتیکەکانی	بەهزاد ئەحمەدی لفورکی – مەسعود درەخشان	ئەرسەلان حەسەن	2016
8	کۆچ لە جیهانێکی بێئۆقرەدا	ئەلشێخ بای ئەلحەبیب – رەشید خەشانە	سابیر عەبدوڵڵا کەریم	2016
9	تیرۆر، تیرۆریزم و تیرۆریزمی نێودەوڵەتی	د.عەلیرەزا سەمیعی ئیسفەهانی – عەبدولکەریم سالکی	رێباز مستەفا	2016
10	چین و سیستەمی بازرگانی جیهانی	ئادیتیا ماتۆ – ئارڤیند سوبرامانیان	بابان ئەنوەر	2016

پرۆژەی 100 توێژینەوەی جیهانی (11 - 20)

ژمارە	ناوی توێژینەوە	ناوی نوسەر	ناوی وەرگێر	ساڵی چاپ
11	پاکستان و گۆڕانیەکانی ناوخۆو دەرەوە	کۆمەڵێك نوسەر	بابان ئەنوەر	2017
12	پەیوەندییەکانی ئێران و هندستان	یەدوڵڵا دهقان - مەهدی کازمی	ماجید خەلیل	2017
13	چین و ئێران	د.فهد مزبان خزار - منوشهر دوراج - مایکل سینگ	محەمەد چیا	2017
14	ژنان لە بەهاری عەرەبیدا	کۆمەڵێك نوسەر	ئەرسەلان حەسەن	2017
15	سیستمی نێودەوڵەتی هێز یان دادپەروەری	هاکان ئالتینای	ئارام مەحمود ئەحمەد	2017
16	رکابەری ئەمەریکاو ئێران لە ئەمەریکای لاتین و ئەفەریقیا	براندۆن فایت - کلۆی کۆگلین - شولت	کۆشان عەلی زەمانی	2017
17	کاریگەرییەکانی دابەزینی نرخی نەوت	راپۆرتی وەرزیی بانکی نێودەوڵەتی	سابیر عەبدوڵڵا کەریم	2017
18	پێگەی ئێران لە خۆرهەڵات ناوەڕاستدا	بەختیار ئەحمەد ساڵح	/	2017
19	مۆریتانیا وڵاتێکی درەوشاوەی کەنارو بیابان	ئەنوار بوخرس	شاناز هیرانی	2017
20	هەرێمی کوردستان و ململانێ ناوچەییەکان	ئەنوەر حسێن (بازگر)	/	2017

iDEA FOUNDATION

دەزگای ئایدیا

بۆ فکرو لێکۆڵینەوە